

Napovedani novi prijemi

Iz vsebine današnje številke:

Med kosovsko zgodovinsko zapuščino in stvarnostjo v Prizrenu se postavite

na 4. strani

O taborišču na Rabu nekdanj in danes pišemo

na 5. strani

Nova knjiga o anšlusu, pridobitev za naše letalske enote milice in uspešen pohod na Porezen so v središču naše pozornosti

na 8. in 9. strani

Pred dnevi so razpravljali v Republiškem odboru ZZB Slovenije. Več o tem pa si preberite (tudi)

na zadnji strani

O nekaterih temeljnih dilemah, stranpoteh in nujnih glavnih spremembah jugoslovanskega gospodarstva ter gospodarske politike je delegatom slovenske borčevske organizacije pred dnevi na seji njihovega republiškega odbora spregovoril Janez Zemljarič, podpredsednik Zveznega izvršnega sveta in v svojem daljšem poročilu poudarjal poglobljena področja, ki so temeljni pogoj za izhod iz jugoslovanske krize.

Na prvo mesto je postavil uveljavljanje tržnega gospodarstva, pri čemer pa je opozarjal, da ima jugoslovansko gospodarstvo to besedo pogosto na ustih, ko pa bi se moralo konkretno, v posameznih primerih izkazati s tržnim ravnanjem, se kaj hitro obrne k državi po pomoč, saj premnogokrat ne zdrži peze tržnega ravnanja.

Odpiranje gospodarstva proti tujini in izvoz sta »evergreena« vseh zdravih gospodarskih usmeritev in edino realno upanje na počasno, a zanesljivo pot iz sedanjega zaostajanja. To so osnovne smeri razvoja, ki jih skuša kanalizirati ZIS, včasih tudi z ne povsem racionalnimi ukrepi, potem ko se izkaže, da dogovarjanje in tudi sporazumno strinjanje v celotnem jugoslovanskem gospodarskem prostoru zvedenita, oziroma, ko se dogovor nihče ne drži. Zemljarič je opozoril, da bi bila sicer strogo tržno obnašanje in delovanje v urejenih jugoslovanskih gospodarskih razmerah edinole zdrava in logična, vendar nas v danih razmerah, ko so naše težave velikanske na vseh področjih dela, celo strokovnjaki OECD opozarjajo, naj ne skačemo na vrat na nos v »novo brezno« prenačle liberalizacije tržišča. Sedaj doseženo, če tudi ne povsem solidno ravnanje, se utegne s preagilimi obrati v čisto obratno smer — porušiti, je opozoril Zemljarič in dodal, da žal pri prepogostem zveličevanju in priseganju na tržno gospodarjenje preradi pozabljam, da to pomeni hkrati nepreklicno upoštevanje svetovnih tržnih cen, česar seveda sedaj še zdaleč ne počnemo!

Ko je začel nizati vse dejanske probleme, od inflacijskega pa do dolgov (in o neskončnih razpravah v zvezi s tem, kdo je kaj participiral in kdo se je najbolj zadolževal), je govornik poudaril, da ni nobene druge poti, kot da se v naslednjih mesecih vse te dileme razgalijo in obveznosti »razpošljejo« tja, kjer so jih naredili in kjer jih morajo tudi poravnati.

Glede na minimalno, skoraj nično rast družbenega proizvoda v zadnjih petih letih, smo še kar dobro (z osmimi do desetimi odstotki) vračali dolgove, oziroma obresti zanje. Sedemnajst milijard vrnjenih dolarjev pomeni štirideset do šestinštirideset odstotkov vsega jugoslovanskega deviznega priliva, za kar, je dejal Zemljarič v nadaljevanju, nismo več sposobni; takšen ritem vračanja dolgov je prenapet in bi v prihodnje storili smotnejše, če bi se omejili na petindvajset odstotkov letnega deviznega priliva.

Za naštevane in razlago o vse pogostejših posebnih pravicah, ki so spremenile in preoblikovale delitvena razmerja in delitveno politiko v Jugoslaviji tako, da je »ušla iz rok«, je porabil podpredsednik Zveznega izvršnega sveta precej časa, pri tem pa je opozoril, da smo si bogat in darežljiv sistem pravic in institucij zgradili na »prazno torbo«, na račun tuje akumulacije, brez pokritja z realno prisluženim dohodkom, kar je gospodarstvo posledično udarilo z dodatnimi bremenami in ga osiromašilo do kosti. To pa bo treba brezkompromisno prekiniti, tudi z novimi administrativnimi ukrepi, če ne bo šlo drugače, je dejal Zemljarič.

Zato pripravlja ZIS nov razvojni načrt gospodarjenja, katerega temelj je izvoz v povezavi z usmeritvami k hitrejšemu tehnološkemu razvoju. Le takšna pot zagotavlja možnosti za izvozno konkurenčnost.

Čeprav pogajanja z mednarodnim monetarnim skladom šele stopajo v tretji krog in jih je Zemljarič označil kot zapletena ter (ob poznavanju zadnjih kazalcev našega februarskega gospodarjenja) otežena, je vendar upati, da bodo sredi maja uspešno sklenjena. Nobena skrivnost pri tem ni, da denarniki poudarjajo predvsem tiste zahteve, ki smo si jih nenazadnje tudi sami zapisali v naloge in cilje.

Temeljna ugotovitev, ki jo je skozi natančnejšo razčlemba analiziral Janez Zemljarič, pa je veljala naši notorični in perpetualni spretnosti, da se izogibamo reševanju problemov, ki povzročajo krizo. Zaradi tega ostajamo ves čas v neizpodbitnem razkoraku med prisluženim in porabljenim, med apetiti in dejansko »skledo z žganci«. Vse od prvega poskusa gospodarske reforme v letu 1965, ko je bilo storjenih nekaj začetnih korakov, se pravega reza v sredino problema nismo lotili in smo, kot je dejal govornik, vsak na svoj način prispevali k vzdrževanju statusa quo.

Naša armada in napadi nanjo

Iz razprave Boga Gorjana na seji CK ZKS

... Izrecno poudarjam, da se moja obsodba teh pojavov in ocena sploh ne nanašata na neke mlade skupine, na mladinsko organizacijo oziroma na mladinsko vodstvo. Ta pojav je treba pripisati skupinam ljudi, ki so do konca oblikovani, ki so v tem procesu oblikovanja v življenju ali pa v poklicih bili na kakršenkoli način osebno prizadeti, ali pa imajo čisto jasno določene ambicije po oblasti.

Potrebno bi bilo, da se ob podpori prej omenjenih stališč in ocen zavzemamo za to, da se ne bi tudi to pot dogajalo – kot se nam sicer dogaja – da je včasih le prevelika razlika med našimi ocenami in pa našo sposobnostjo, da te ocene in stališča v življenju uresničujemo. Ko ugotavljamo, da z naraščajočimi težavami pri nas pada tudi ugled naših družbenopolitičnih organizacij, nam mora biti jasno, da je temu vzrok v dokaj zmanjšani sposobnosti, sposobnosti naše zveze komunistov pri uresničevanju sicer sprejetih sklepov, četudi jih tudi naša javnost podpira in veliko od njih pričakuje. Ob tem pa naj še povem, da sem izredno zaskrbljen zaradi soočenja s posplošenimi in tendencioznimi prikazi v jugoslovanski javnosti – izven Slovenije – vseh teh pojavov, katere lahko zreduciramo na obsodbo odnosov Slovencev do SLO in DS in do JLA. To se dogaja mimo dosedanjih ocen, vsem dobro znanih, napisanih in vsakemu dostopnih, našega dejanskega odnosa do sistema SLO in JLA. Ugotavljamo, da se na podlagi nekih, nam in v javnosti sicer neznanih, analiz in ocen obenem izraža označevanje obnašanja vodstev družbenopolitičnih organizacij v Sloveniji. S temi enostranskimi ocenami nato spodbujajo kampanjske obsodbe in opredeljevanja do vodilnih posameznikov oziroma vodstev v Sloveniji ali pa do vodilne strukture v Sloveniji nasploh. Menim, da je tako ravnanje v našem sistemu nesprejemljivo in spominja na čase, ko smo imeli monopolni položaj ene partije. Verjeli smo, da od tega že močno odstopamo.

Obsodba družbenopolitičnih subjektov ene republike s strani drugih, brez skupno sprejete analize nekega pojava, nas ne more pripeljati do želenih rezultatov. Ti morajo biti v iskanju enotnosti med nami, v iskanju

poti iz resnično težkega in zaskrbljujočega splošnega položaja, ki pa nima povezave s prej omenjenimi odnosi do JLA.

S takim kampanjskim obravnavanjem in kampanjskimi obsodbami se ustvarja neko posebno vzdušje do Slovencev nasploh, posledice tega pa bomo verjetno še čutili. Najbrž jih bodo nosili naši mladi fantje, ki bodo služili vojsko v tej isti armadi, ki nam je vsem zelo pri srcu in ki je naša armada. Tak položaj prav gotovo ni spodbuden ne samo za nas, ampak za noben narod v Jugoslaviji, ki se bo moral soočiti z istimi posledicami, mogoče v drugačni situaciji. Mislim, da se s takim kampanjskim delovanjem, z nekimi forumskimi obsodbami, pravzaprav poskušajo obrniti pozornost naše javnosti od pravih problemov v naši družbi. To je drugi razlog, zakaj se ne strinjam in obsojam take poizkuse in tako ravnanje.

Dobro bi bilo, da bi tudi iz te seje pozvali vse družbenopolitične organizacije v Jugoslaviji in tudi organe CK ZKJ, da po svojih močeh naredijo vse, da bi se s tem načinom prenehalo, predno pride do še hujših posledic oziroma poglobljanja razlik med nami. Upravičeno lahko pričakujemo, da vsi ti forumi hitreje usklajujejo njihovo delo z doseženo stopnjo demokratizacije ne samo v Sloveniji, ampak tudi drugod po Jugoslaviji.

Ob tem pa bi sicer dobronamernim ljudem, ki se jim je zdelo potrebno, da nas ob tem pojavu na nek način obsojajo ali etiketirajo želel navesti nekaj podatkov iz nedavnih anket. Te so vsem dostopne in bi jih morali prav vsi ti organi, ki so se odločali za razne kampanje, vnaprej preštudirati in biti z njimi seznanjeni. Iz vseh teh anket sledi, da je med Slovenci živa zavest, da je med NOB in revolucijo zmagal oborožen slovenski narod in na tej izkušnji, veliki in bogati izkušnji, sloni tudi naš današnji odnos do SLO in DS in do JLA.

Vprašani, kaj jih spodbuja pri oblikovanju te visoke obrambne zavesti, jih je približno 65 odstotkov odgovorilo, da jih pri tem spodbuja tisk, radio in televizija. To se pravi, da so ta sredstva množičnega obveščanja v glavnem pozitivno izvrševala svojo nalogo.

V zunanjo ogroženost, ogroženost od zunaj, verjame niti ne celih 2 odstotka anketiranih občanov. Velika večina pa meni, da obstojijo resni problemi in resna ogroženost za naš družbeni sistem in razvoj v naših notranjih težavah. In spet pripovedujejo: predvsem se jim zdi, da je najbolj ogrožena naša družba in naš razvoj zaradi tehnološkega zaostajanja – ta argument je navedlo 45% ljudi, zaradi zaostajanja v znanosti 70%, zaradi slabega gospodarjenja 80%, slabih mednarodnih odnosov pa 25% ljudi.

Teh nekaj podatkov iz teh anket opozarja na sicer že znano resnico, da je glavna nevar-

nost za razvoj našega obrambnega družbenega sistema prav v neadekvatnem razvoju oziroma neadekvatnem gospodarskem sistemu, v slabem gospodarjenju, da težave izvirajo predvsem iz naših notranjih razmer.

Ob ljudeh, ki naj bodo zadovoljni z družbenim razvojem pri nas, in vidijo v tem svojo prihodnost, v samoupravnem socializmu, ob v Sloveniji dobro organiziranem sistemu splošne ljudske obrambe in pa samozagotitve, nam je vsem jasno, da je tudi sodobna ljudska armada – jugoslovanska armada – nezamenljiv steber našega obrambnega sistema.

Naprošen za razmislek: Slavko Soršak

Že nekaj časa v Jugoslaviji in še posebej v Sloveniji teče proces demokratizacije. To je ena izmed redkih nalog 13. kongresa ZKJ, ki jo tudi uresničujemo. V Sloveniji so ti procesi intenzivnejši zaradi tradicije OF, hitrejšega gospodarskega razvoja, večjega vpliva Zahodne Evrope, specifičnosti nacionalnega razvoja in še česa. Ta družbeni proces ruši nekdanje zavore javne besede in tabujev in odpira nove vidike političnega življenja. Rekli bi lahko, da nove razmere prehitvajo stopnjo spreminjanja organiziranih socialističnih sil, da bi se le-te znale hitreje prilagoditi novim prilikam. Toda demokratizacija nosi s seboj tudi tveganja, najmanj takšna, pred kakršnimi smo se znašli te dni. To je ostra obsodba sovražnega pisanja o JLA. Mnoge revije, in še posebej mladinske, že nekaj časa intenzivno obravnavajo tematiko armade. Zadnje številke Mladine imajo po 5 ali več člankov na to temo. Precej člankov o JLA lahko najdemo v Novi reviji št. 57 ter št. 67 in 68. Če napravimo najbolj grobo razdelitev teh člankov, potem bi v prvo lahko šteli članke, ki ponujajo drugačne rešitve od sedanjih. Npr., da bi imeli lastno republiško vojsko, da bi se armada organizirala po principu nacionalno homogenih enot, da pripadniki armade ne bi imeli nobene pravice pri urejanju družbenih vprašanj in podobno. V drugo skupino pa sodijo članki, ki armado ocenjujejo negativ-

no, trdeč, da je dogmatska, okupacijska, fašistoidna, konservativna, prorуска itd.

Vse to pisanje ni take narave, da bi JLA bila zaradi nje ogrožena. Vendar je res, da tako pisanje grobo žali pripadnike JLA in ne samo njih, da takšno pisanje vnaša nemir med starešine in posredno vpliva na opravljanje njihovih dolžnosti. Predvsem pa je treba takšno pisanje gledati tudi z dolgoročnejšega vidika. Če bi nadalje eskaliralo z napadi še na druge institucije te družbe, za kar obstojijo znaki, potem bi vse to začelo ogroziti naš sistem. Pisci omenjenih člankov pravijo, da najbolj ogroža naš sistem katastrofalno gospodarstvo stanje, s tem se je treba seveda strinjati, toda če uporabljamo eno slabost, in napadaš institucijo, ki še ni zapadla v krizo, potem zagotovo ni dobrega namena.

Avtorji omenjenih destruktivnih in sovražnih člankov svoje početje opravičujejo s tem, da na ta način odpravljajo tabu področje in da vplivajo na procese demokratizacije. Morda je namen res dober, toda učinki so obratni. Prav to vprašanje v tem kritičnem trenutku vnaša nesoglasje med republiko Slovenijo ter ostalo Jugoslavijo.

Armada smatra, da v Sloveniji proti takemu pisanju ničesar ne ukrenemo in ne nazadnje, tako pisanje pušča usedline tudi v mladi slovenski populaciji.

Seveda vsa vprašanja niso

ravro sovražna. Tovariš Milan Kučan je na nedavni mestni konferenci ZK o tem dejal naslednje:

»Upiram se te vrste dialogu, upreti bi se mu morali vsi. To ni dialog, ampak je borba za oblast. Je nastopanje, ki odvrta pozornost Jugoslavije od bistvenih vprašanj. In pred te vrste razpravami, ki to niso, branim JLA, ker branim svojo, našo, tudi »mladinsko« pravico, da razpravljamo tudi o JLA in konceptu SLO – ker je tudi tam o čem razpravljati in prepričan sem, da komunisti v JLA od teh razprav ne bodo bežali – ker je to tudi moja, naša ustavna pravica in dolžnost in mi ni vseeno, ali in kako je zagotovljena sposobnost naše družbe, da se brani in zagotavlja svojo neodvisnost, integriteto in suverenost; branim pred temi skrajnostnimi napadi zato, ker med Slovenci in JLA ni nikakršnega nasprotja in v Sloveniji ni nikakršnega protiarmskega razpoloženja.«

Problema ne moremo rešiti z represijo. To nam dokazuje zadnji primer zaplembe Mladine, prav tako ne s forumskim izjavljanjem proti takemu pisanju. Rešiti ga je le mogoče z odgovornim ravnanjem uredništev, s pravo odgovornostjo izdajateljskih svetov in izdajateljev, zlasti pa v odnosu vseh dobronamernih ljudi, ki jim JLA pomeni veliko pridobitev NOB in silo, ki zagotavlja mir in ki bi skupaj z drugimi deli SLO branila državo pred agresijo.

Volimo, volimo, volimo vsi

Ob vsem, kar se je dogajalo v tem in prejšnjem tednu (vrnjeni napadi na del slovenske periodike, ki je kritično obravnavala dogajanja v vrhovih naše armade; zaostrena pogajanja Jugoslavije z Mednarodnim monetarnim skladom; pospešene priprave na bližnje konference zveze komunistov, ki naj sprožijo prelom) je bil nedvoumni osrednji dogodek kandidacijska konferenca, namenjena definitivni izbiri kandidatov za funkcije v slovenskem Predsedstvu, v Skupščini Slovenije ter v samoupravnih interesnih skupnostih. Izbiro so opravili naši delegati v kandidacijski konferenci (njih 186 – na seji so bili vsi do zadnjega!), toda v resnici z našimi pooblastili, kajti še nikoli od končane vojne sem nismo sodelovali v volilnih postopkih in v preverjanju ljudi na najvišjih odgovornih mestih s tolikšno vnemo in zavzetostjo.

V. K.

Slovesno v Grosupljem

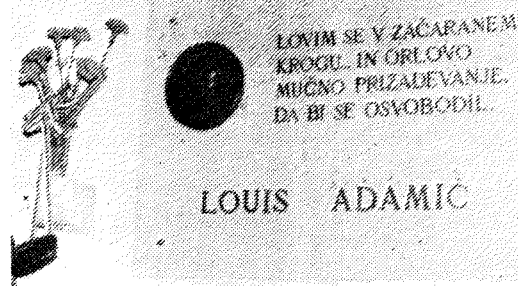
Devetdeset let rojstva Luisa Adamiča

Triindvajseti marec je za grosupeljsko občino velik praznik, spominski dan na rojstvo njihovega rojaka Louisa Adamiča, tega ameriškega pisatelja slovenskega rodu, kakor ga radi poimenujejo Grosupeljčani. Tamkajšnja osnovna šola, ki nosi Adamičevo ime, si je ta datum izbrala za »dan šole« in vsako leto praznujejo. Letos, ob devetdesetletnici njegovega rojstva, pa je bilo še posebej slovesno. Zvrstilo se je več proslav. Nizješčolci so proslavili pred spomenikom Louisu Adamiču v Grosupljem, višji razredi v so dopoldne zbrali v šolski avli na proslavi, ki je bila povezana s podelitvijo značk tistim, ki so tekmovali za letos edinstveno Adamičevo bralno značko. Več kot 1200 učencev OŠ Louisa Adamiča jo je

prejelo. Ker pa niso sodelovali samo domačini, ampak tudi osnovnošolci iz ljubljanske regije pa iz Dobrepolja, Ivančne Gorice in Sentvida pri Stični, je bilo podeljenih kar 2015 Louisovih bralnih značk. Na proslavi je bila prvič predstavljena šolska himna, ki jo je napisala učenka Anita Velkavrh iz 7. c razreda, uglasbil pa tovariš Stanislav Fuks. Tretja skupina proslavljalcev, in sicer iz podružničnih šol, pa se je podala na Adamičevo domaćijo v Praproče na Blatu pri Grosupljem, kjer se je 23. marca leta 1898 rodil Louis Adamič. Tu še vedno živijo njegovi sorodniki, tu je muzej, posvečen njemu in slovenskemu izseljenstvu.

Na osrednji spominski svečanosti ob 90-letnici rojstva Louisa Adamiča, na ka-

tero nas je povabila občinska konferenca SZDL Grosuplje, so v šolski avli odkrili spominsko ploščo rojaku, po katerem nosi šola svoje ime. Skozi recitale in odlomke Župančičevih, Adamičevih in Vecelijevih del je bilo predstavljeno življenje in delo tega velikega pisatelja in politika. Vsaka njegova knjiga je bila akcija. S peresom se je bojeval proti vojnemu uničenju. »Dolgo že čutim, da bo politika sile pogrnala svet v uničenje,« je pisal že

pred izbruhom druge svetovne vojne. Spomin nanj je v besedi obudil tudi predsednik Slovenske izseljen-

ske matice Mitja Vošnjak. Vsekakor pa so svečanost popestrili tako nastop grosupeljskih osnovnošolcev

z Župančičevo Veselo mladno epistolo, kakor tudi ženski pevski zbor Grosuplje pod vodstvom Mojce Intihar in ubrani glasovi moškega pevskega zbora Šmarje-Sap pod vodstvom Marjana Sajovica.

Nikakor pa ne moremo mimo razstave o življenju in delu Louisa Adamiča, ki so jo osnovnošolci pripravili takoj za vhodnimi šolskimi vrati, da nihče od obiskovalcev ni mogel mimo, ne da bi mu v sliki in besedi padla v oko.

Ziva Drole

Pripis: O življenju šole, ki nosi ime Louisa Adamiča, bomo pisali v prihodnji številki TV-15.

Ameriški pisatelj slovenskega rodu

V Adamičevi družini na Blatu se je 23. marca 1898 rodil Lojze. Še ne petnajstleten je nekega dne dejal materi: »Nekoč pojdem v Ameriko«. Morda prav kmalu... In res je bilo kmalu. Prišel je v Ameriko poln upov in bujnih predstav o tej čudežni deželi onkraj Oceana. Čakalo ga je veliko možnosti, pa tudi veliko krivik. Ni popustil. Z nenavadno voljo se je vrgel na učenje in študij, pa tudi pisanje in javno nastopanje. Ko je postal pisatelj, se je odločil, da bo pisal v angleščini, da bi imel za svojo misel širšo, svetovno publiko. Vsebinsko pa je ostal zvest svoji slovenski zemlji. Zavzemal se je za pravice vseh narodov, za socialno pravičnost, za napredno družbo. Poleg raznih prevodov iz slovenske literature in družbenopolitičnih prispevkov po raznih ameriških revijah in časopisih je napisal še petnajst knjig, v katerih mojstrsko prepleta stvarnost s svojo umetniško domišljijo. Med znanimi so naslovi: Dinamit, Smeh v džungli, Rojakova vrnitev, Vnuiki, Moja Amerika, Kako ti je ime? Večerja v Beli hiši in seveda Orel in korenine.

Med narodnoosvobodilnim bojem je delal za podporo upor proti okupatorjem slovenskih pokrajin in za demokratično federativno ureditev. Po končani vojni in v času

hladne vojne se je bojeval za pravilno ureditev meje med Italijo in Jugoslavijo ter delal za mednarodno uveljavitev socialistične Jugoslavije. Leta 1944 je prejel red bratstva in enotnosti. Leta 1949 je postal dopisni član JAZU. Jugoslavijo je ponovno obiskal 1949 in takrat se je srečal z vidnimi kulturnimi delavci in najvišjimi političnimi voditelji.

Seveda si je s svojim zavzemanjem za socialistično Jugoslavijo nakopal sovražnike med emigranti, stalinisti in ameriški konservativci. Že ko je zaključeval svojo knjigo Orel in korenine, v kateri se je zavzel za Jugoslavijo in Tita, proti stalinizmu, je dobival opozorilna pisma. Četrtega septembra 1951 pa so ga našli ustreljenega na farmi v Milfordu, medtem ko je bil v njegovi hiši potaknjen požar.

»Se morda v sedanjem času približujemo končni izpolnitvi Adamičeve vizije o prihodnosti človeštva, ko se bosta, zaradi zmage razuma, končno zblížala oba vojaška bloka in se jela razoroževati? Bomo končno doma in v svetu dosegli vizijo kolikor toliko resnične demokracije in narodne neodvisnosti, v kateri bomo celo z jezikom majhnega naroda uživali enakopravnost? Ali pa si morda vsega tega, kot nadaljevalci Adamičevih prizadevanj, samo želimo?« Tako se sprašuje Bogdan Pogačnik v uvodu brošure, ki so jo v Grosupljem izdelali ob tej priložnosti.

Sprehod skozi ustavne amandmaje – 5.

Preprečevati socializacijo dolgov

Amandma XXVIII. predlaga določene spremembe, ki se nanašajo na denarni, kreditni in devizni sistem in politiko na teh področjih ter položaju sistema Narodnih bank v Jugoslaviji. Vsebinsko je to na videz zelo raznolik amandma, ki teži k poenotenju navedenih sistemov in k centralističnemu načinu urejanja denarnih in deviznih tokov. Narodna banka Jugoslavije naj bi dobila nova pooblastila, kar naj bi bila posledica poudarjene njene samostojnosti in odgovornosti. Vse te spremembe naj bi prispevale k večjemu finančnemu redu in stabilnosti valute. To materijo pa lahko razdelimo na tisti del sprememb, ki jih zajema amandma, in na tisti del, ki pa jih amandma niti ne omenja, a so bistvena za doseg proklamiranega cilja.

Težko bi danes rekli, da je poslovanje Narodne banke Jugoslavije in da so obveznosti, ki jih je družba pod raznimi pritiski prenesla nanjo, v skladu s sedanjo ustavo in njenimi temeljnimi izhodišči o položaju združenega dela. Današnji položaj, ko se Narodna banka Jugoslavije pretvarja v splošno emisijsko, komercialno in investicijsko banko z obvezami, ki so tipične za proračun federacije ni povzročila ustava, ampak ekonomska politika in nasprotovanje ustavnemu položaju združenega dela. Očitno je torej sedanja Ustava preohlapna in presplošna, da bi tak razvoj stvari preprečila. Zato bi z XXVIII. amandmajem morali vsebino in določila dodelati tako, da ne bi bila možna praksa, ki je nasprotna temeljnim ustavnim opredelitvam.

Oglejmo si najprej nekatere nujne izboljšave. Po sedanji Ustavi, kar ponavlja tudi XXVIII. amandma, so: »Narodna banka Jugoslavije, narodne banke republik in narodni banki avtonomnih pokrajin v mejah svojih pravic in dolžnosti odgovorne za stabilnost valute, za splošno likvidnost plačevanja v državi in nasproti tujine ter za izvajanje in spremljanje izvajanja skupne monetarne in devizne politike in skupnih temeljev kreditne politike«.

Kakor vidimo, za stabilnost valute že niso prav nič odgovorne, ker bi sicer morali že vsi odstopiti. Za stabilnost valute se ne more odgovarjati »v okviru svojih pravic in dolžnosti«, ampak se odgovarja ali pa se ne odgovarja, kajti stabilnost valute ruši prevelika emisija denarja, podpiranje in finan-

ciranje izgub itd. Videti je, kakor da vsak odgovarja za stabilnost na svojem področju, z emisijo denarja pa upravlja Narodna banka Jugoslavije, torej nihče za nič ne odgovarja. Se zlasti za stabilnost ne morejo odgovarjati narodne banke republik in avtonomnih pokrajin, če pa nimajo nobenih pristojnosti, z amandmaji pa se jim jemlje še tisto malo, kar so dosedaj imele. Govorimo lahko le o odgovornosti Sveta guvernerjev Narodne banke Jugoslavije, v katerem so guvernerji narodnih bank republik in avtonomnih pokrajin. Narodna banka Jugoslavije je lahko odgovorna le za zagotavljanje ustreznih količin denarja (denarne mase), prav pa bi bilo, da jo Ustava zadoži, da se mora pri vseh ukrepih in zakonih javno strokovno izjasniti, ali bo nek zakon ali ukrep vplival na stabilnost valute. Če je odgovorna za stabilnost valute, potem nihče nima pravice, da nanjo prenaša obveze, ki se lahko pokrivajo le inflacijsko, ker potem ne more biti odgovorna.

Se bolj nejasna je njena odgovornost za splošno likvidnost plačevanja v državi in nasproti tujini. Že sam pojem splošna likvidnost je nejasen. Ali to pomeni, sa je zagotovljena splošna likvidnost, če so likvidni vsi subjekti, ali je dovolj, če je likvidnih tri četrtine? itd. Ali mora Narodna banka Jugoslavije emitirati denar v takšnem obsegu, da so vsi likvidni? Na podlagi današnjega ravnanja se zdi, da Narodna banka Jugoslavije odgovarja tudi za individualno likvidnost in da plačuje račune namesto drugih.

Če Ustava že omenja to področje, potem bi bilo logično, da Ustava ta pojem opredeli tako, da je Narodna banka Jugoslavije odgovorna za ustrezno denarno maso, kar ne pomeni, da odgovarja za likvidnost posameznih subjektov. Za likvidnost lahko Narodna banka Jugoslavije odgovarja le, če je bila od Zvezne Skupščine pooblaščen, da je vnaprej izdala garancijo za konkreten primer.

Prav tako je nejasna odgovornost za »splošno likvidnost v plačevanju nasproti tujini«. Splošne likvidnosti do tujine že dolgo ni, pa Narodna banka Jugoslavije v ničemer ne odgovarja. Zato je tako določilo v Ustavi nesmiselno. Ni jasno, ali tako določilo pomeni pravzaprav zagotovilo tujini, da bo dobila vse plačano, kar je blizu sedanje prakse socializacije vseh obvez do tujine, torej splošne garancije, ki je sedaj uveljavljena za dolgove. Nobena država nima v Ustavi splošne obljube, da bo centralna banka zagotavljala plačila tujini, kajti v poslovnih odnosih mora vsak nositi svoj riziko. Od tu tudi logika zadolževanja Narodne banke Jugoslavije v tujini za tako imenovano likvidnost (za rezerve, ki pa jih potem nikjer ni, ker jih je razprodala, dolg pa je ostal državi). Likvidnost je

sistemska vprašanje in položaja subjektov, ne pa države garancije. Narodna banka Jugoslavije lahko odgovarja likvidnostno le za tiste posle, za katere je ona nosilec, če je za to dobila pooblastilo Skupščine SFRJ.

Usodno za današnje stanje je določilo Ustave in amandmajev, da Narodna banka Jugoslavije »opravlja tudi druge z zveznim zakonom določene bančne posle za federacijo«. To določilo je bilo osnova za zvezne zakone, ki so Narodni banki Jugoslavije naložili posle in obveznosti, ki spadajo v zvezni proračun. S tem pa se je prikril dejanski deficit države, denarno politiko pa odredilo davčnemu zbiranju sredstev za te obveznosti. Zato je nujno, da se iz Ustave črta zadnji del drugega odstavka 262. člena Ustave in zadnji del prvega odstavka 5. točke XXVIII. amandmaja.

V isti točki XXVIII. amandmaja bi morali dodati: ... da Narodna banka Jugoslavije sprejema v depozit tudi sredstva Fonda federacije za hitrejši razvoj nezadostno razvitih republik in avtonomnih pokrajin. Pravilno je, da isti amandma določa, da se poslovanje Narodne banke Jugoslavije v zvezi s potrebami Jugoslovanske ljudske armade in druge potrebe ljudske obrambe vodi ločeno, vendar bi morali dodati, da Narodna banka Jugoslavije bilanco teh sredstev in poročilo o tem poslovanju letno predlaga Zvezni Skupščini in Skupščini republik in avtonomnih pokrajin. Posebno poglavje je najemanje zunanjih kreditov od Narodne banke Jugoslavije, kar predstavlja nato čisti državni dolg. Če hočemo to preprečiti ob dejstvu, da tuji kreditorji večkrat pogojujejo odobritev kreditov s tem, da ga mora najeti Narodna banka Jugoslavije, (kar jim zelo odgovarja), potem bi morali v Ustavi dodati člen, ki bi izgledal približno takole:

»Če Skupščina SFRJ ugotovi v posamičnem primeru, da bi bilo umestno ali edino možno, da določene posle pri najemanju zunanjih kreditov, ki so sicer posli poslovnega bančništva, opravi Narodna banka Jugoslavije, potem je Narodna banka Jugoslavije lahko le komisionar, torej opravlja posel v svojem imenu in za tuj račun. Za take primere vodi ločeno bilanco, s posli pa upravlja Svet guvernerjev (ali posebno telo, imenovano od republiških skupščin). Z zveznim zakonom se v vsakem primeru posebej natančneje določi, kdo je temeljni nosilec kredita in kakšne garancije mora dati.«

Svetko Kobal

P. S.: Avtor Sprehodov nas je obvestil, da se z naslovom prejšnjega 4. zapisa, ki smo mu botrovali v uredništvu, ne strinja. Predlaga, da vstavimo – za nazaj – naslov »Ustava za vse le ena!«

Novi denarni prejemki

V Uradnem listu SFRJ, št. 17/88 so objavljeni naslednji denarni prejemki s področja varstva delavcev in vojaških invalidov za leto 1987 oziroma od 1. 1. 1988 dalje:

1. Osebna in družinska invalidnina, dodatek za postrežbo in tujo pomoč, ortopedski dodatek in družinska invalidnina znašajo po dokončni uskladitvi za leto 1987:

1. OSEBNA INVALIDNINA:

SKUPINA	Od 1. 1. 1987 – din
I.	264.427
II.	191.630
III.	144.985
IV.	107.066
V.	76.234
VI.	47.253
VII.	31.969
VIII.	15.416
IX.	11.503
X.	7.774

2. DRUŽINSKA INVALIDNINA

– za enega uživalca družinske invalidnine (drugi odstavek 36. člena zakona o temeljnih pravicah vojaških invalidov in družin padlih borcev) 17.214

– za enega uživalca družinske invalidnine, ki to pravico uveljavlja kot družinski član padlega borca (tretji odst. 36. člena zakona o temeljnih pravicah vojaških invalidov in družin padlin borcev) 34.428

– povečana družinska invalidnina (39. člen zakona o temeljnih pravicah vojaških invalidov in družin padlih borcev) 91.809.

3. DODATEK ZA POSTREŽBO IN TUJO POMOČ

– za prvo stopnjo 226.693
– za drugo stopnjo 174.390
– za tretjo stopnjo 122.086.

4. ORTOPEDSKI DODATEK

– za prvo stopnjo 76.499
– za drugo stopnjo 58.385
– za tretjo stopnjo 37.602
– za četrto stopnjo 18.193

Invalidski prejemki od 1. do 4. se izplačujejo kot akontacija tudi od 1. 1. 1988 dalje.

★

V Uradnem listu so objavljeni še naslednji zneski, in sicer:

1. Letni denarni prejemek iz naslova reda narodnega heroja in reda Karadjordjeve zvezde z mečema znaša za leto 1988 217.456 din, letni denarni prejemek za rekreacijo imetnikov »Partizanske spomenice 1941« in borcev španske narodnoosvobodilne in revolucionarne vojne pa znaša za leto 1988 196.580 din.

2. – Dokončno uskaljena osnova za odmero stalnega mesečnega denarnega prejemka imetnikov »Partizanske spomenice 1941«, borcev španske narodnoosvobodilne in revolucionarne vojne 1936–1939 znaša za leto 1987 184.403 din.

– Dokončno usklajena višina stalnega mesečnega denarnega prejemka za odlikovance z redom narodnega heroja znaša za leto 1987 184.403 din.

3. Dokončno uskaljena osnova za odmero zveznega dodatka za borce znaša za leto 1987 184.403 din.

4. Višina pogrebne in pogreb
a) imetnikov »Partizanske spomenice 1941« in odlikovancev z redom Karadjordjeve zvezde z mečema znaša v letu 1988 521.895 din,

b) za odlikovance z redom narodnega heroja pa 869.825 din.

★

Glede na zneske osebne invalidnine po skupinah invalidnosti, dodatka za postrežbo in tujo pomoč ter ortopedskega dodatka vojaških invalidov, znašajo prejemki civilnih invalidov vojne za leto 1987 v naslednjih višinah:

1. OSEBNA INVALIDNINA CIVILNIH INVALIDOV VOJNE:

SKUPINA	Od 1. 1. 1987 – din
I.	132.213
II.	95.815
III.	72.492
IV.	53.533
V.	38.117
VI.	23.626

2. OSEBNA INVALIDNINA ŽRTEV FAŠISTIČNEGA NASILJA:

Žrtve fašističnega nasilja imajo pravico do 25% povečane zneska osebne invalidnine civilnih invalidov vojne, tako da znašajo osebne invalidnine žrtev fašističnega nasilja:

SKUPINA	od 1. 1. 1987 – din
I.	165.266
II.	119.769
III.	90.615
IV.	66.916
V.	47.646
VI.	29.532

3. DODATEK ZA POSTREŽBO IN TUJO POMOČ CIVILNIH INVALIDOV VOJNE

a) Ta dodatek se odmeri v višini 85% dodatka za postrežbo in tujo pomoč II. stopnje vojaških invalidov in znaša od 1. 1. 1987 do 31. 3. 1988 148.231 din.

Žrtvam fašističnega nasilja se znesek poveča za 15% in znaša od 1. 1. 1987 dalje 170.466 din. Enak znesek bodo prejeli tudi civilni invalidi vojne I. skupine (pod pogojem, da so kot žrtve fašističnega nasilja do sprememb zakona prejeli DPTP), ki bodo po spremembah in dopolnitvah zakona o civilnih invalidih vojne prejeli DPTP II. stopnje.

b) Na podlagi zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o civilnih invalidih vojne (Ur. l. SRS, št. 11/88) znaša dodatek za postrežbo in tujo pomoč od 1. 4. 1988 dalje:

I. stopnja – 192.689 din,
II. stopnja – 148.231 din.

4. CIVILNA INVALIDNINA DRUŽINSKIH ČLANOV CIVILNIH INVALIDOV VOJNE

Ta invalidnina se odmeri v višini 70% osebne invalidnine civilnih invalidov vojne in znaša za enega družinskega člana:

SKUPINA	Od 1. 1. 1987 – din
I.	92.549
II.	67.070
III.	50.744
IV.	37.473
V.	26.628
VI.	16.538

5. CIVILNA INVALIDNINA DRUŽINSKIH ČLANOV ŽRTEV FAŠISTIČNEGA NASILJA

Ta invalidnina se odmeri v višini 70% osebne invalidnine žrtev fašističnega nasilja in znaša:

SKUPINA	Od 1. 1. 1987 – din
I.	115.686
II.	83.838
III.	63.430
IV.	46.841
V.	33.352
VI.	20.672

★

Poštna hranilnica Beograd bo novo določene denarne prejemke upravičencem po zveznih predpisih izplačala konec meseca marca 1988, skupaj z razliko med že izplačanimi zneski in novo določenimi z veljavnostjo od 1. 1. 1987.

Prizren: med zgodovinsko zapuščino in stvarnostjo

Eksotika, tradicionalna prijaznost in – revščina

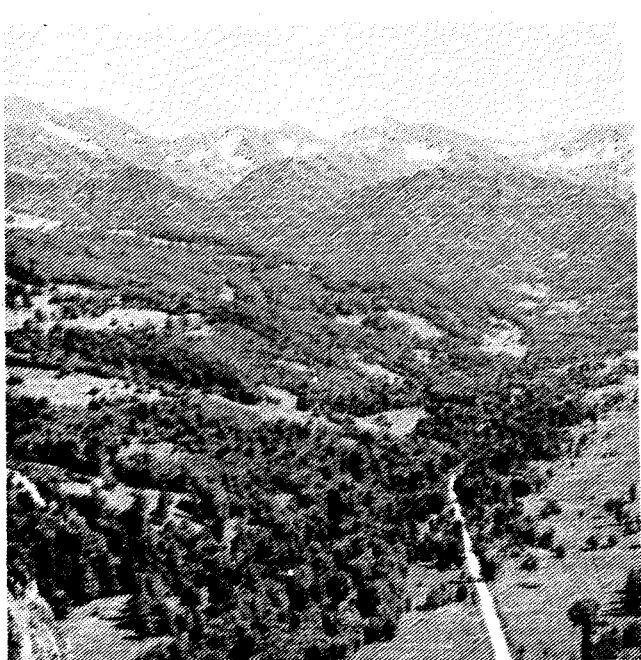
Ni ga novinarja, ki bi si lahko privoščil dopustniško popotovanje po Kosovu, ne da bi istočasno okrog sebe nenehno opazoval z novinarskim pogledom in hkrati že tudi z mislijo na članek, reportažo, komentar... Teden dni, ki smo jih jugoslovanski novinarji – športniki preživeli v novem smučarskem središču na Brezovici, na robu Kosova, je sicer pomenil nekaj oddiha in sproščene stanovske tovarišije, hkrati pa nas je (ob vse večji množični udeležbi) precej prikoval v to, sicer lepo, vendar tudi še dokaj »divje« rekreativno središče, novi podvig mamutskega Inexovega sozda, oziroma njegove delovne organizacije za turizem.

Združenje je lepa stvar, mi pa, ki smo »naviti« na ure in minute in nismo vajeni daljšega posedanja (pa tudi samega smučanja se čez dan, dva po malem človek naveliča, če je le-to, bodimo še malo kritični, garnirano s preobloženimi dnevnimi redi spoznavanja silnih sponzorjev, premnogih delovnih organizacij iz Srbije in Kosova, ki so nas želele natančno seznanjati o svojih poslovnih uspehih in načrtih), smo si v »lastni režiji« privoščili izlet v Prizren. To naj bi bil le kratek stranski izlet v našem celotedenskem bivanju med šarskimi vršaci, na koncu pa se je izkazalo, da je bilo to skoraj najlepše doživetje.

Če vas poleti ali pozimi pot in številni agencijski turistični paketi, ki jih nudijo Kompas, Inex in drugi zane-sejo na Brezovico, vam lahko za začetek povemo, da vam ne bo žal. Seveda se morate že pred odhodom pripraviti na drobne spodrsiljaje: nikakor se na primer ne boste smeli razburjati, če vas bodo namesto v hotel Narcis, ki stoji v dolini, namestili v hotelu Molika, ki se nahaja tik pod vrhom 1700 m visoke gore. Tudi ne boste smeli vihati nosu, če vam bo jedilnik graha v konzervi in korenčka v koščkih sčasoma – presedel. Ljudje so prijazni in s prijaznostjo tudi premagujejo številne luknje v gostinskem znanju. Natakarji so praviloma počasni in podobno tudi sobarice. Če pa upoštevate, da so to zvečine mladi ljudje, ki so šele pred kratkim rešili svoj zapostavljeni problem (doma iz Brezovice, Štrbceva in okoliških, zvečine srbskih, vasi), potem jim pogledate nekoliko skozi prste.

Tistim, ki imajo radi gorate kraje in pokrajino, se bodo odprli novi vidiki, alpskemu svetu podobnih, pa vendar tudi malce drugačnih konfiguracij. Tam vetrovi še po-

sebeno ostro tulijo v zimskih nočeh, tam se še vedno potikajo krdela volkov in zato lahko po nižjih planinskih predelih srečujete pastirje s čredami ovac in koz ob

Brezovica

spremljavi treh in več šarplaniških psov. Ti kraji so znani po imenitnem ovčjem siru, skuti in mleku, po silno slabi in ozki asfaltni cesti, ki vas iz Skopja (najbližjega letališča, oddaljenega nekaj več kot sedemdeset kilometrov) pripelje prek Djeneral Jankovića, Uroševca in Kačaničke klisure v Brezovico, v drugo smer pa iz Brezovice čez 1800 m visok gorski prelaz in ob strmih spustu v kanjon Prizrenske Bistrice in (po tridesetih kilometrih vožnje) v Prizren.

Avtobusne linije so redne in dokaj pogoste, predvsem pa daleč cenejše od agencijskih izletniških ponudb. Če si v trgovinah (v Skopju, Prizrenu ali katerem drugem malo večjem kraju) kupite še ustezen vodič po Kosovu, boste dobili od prebivalcev,

pa že sodijo k tistemu prave-mu spoznavanju dežele in ljudi, ki ga mora doživeti vsakdo sam.

Prizren – orientalski biser

Že ko smo z Brezovice potovali po krajnjici čez prelaz Prevalac v Prizren, se je smučarsko-zimska pokrajina iz kilometra v kilometer vse bolj umikala pomladi. Potočki in studenci so žuboreli iz vsake, še tako majhne grapice, vedno več ovčjih čred smo srečevali, na majhnih ravnih krajih med griči

pa majhna vaška pokopališča, znamenja različnih veropredstavljalcev. Prva večja zaselka na dnu doline sta bila Gornje in Donje selo, kjer smo lahko občudovali graditeljske fantazije gastarbajterjev. Mnogi iz teh krajev delajo v tujini in »vlečejo« vozove zaslužka preštevili nim družinam, ki so ostale doma. Grapa je ozka, zemlje malo, le voda, Bistrica, je eden preostalih avtentičnih vzrokov, zakaj ljudje tam do-li še živijo. Velike mačje glave iz rečnega korita krasijo fasade mnogih novogradenj, k tem pa se v dvojni kontrast prislanjajo stare arhitekture, majave, vegaste hišice, ki dajejo vtis, da jih bo zdaj zdaj odpihnil veter ali pa odnesel plaz iz bližnjih pobočij.

Plazovitost terenov v teh krajih je poglavje zase. Precej podobno kot na Kopaoniku lahko tudi tukaj zaznamo močno zemeljsko erozijo širnih golih hribovitih pobočij, ki jih na redko posejano grmičevje ne more držati skupaj. Zato so tudi reke v dolini ob tem pomladnem času polne prsti in se goste, rjave valijo v dolino. Med sprane hribe se režejo žive žile peš poti, ki nam pričajo, da visoko v gorah, skriti našim pogledom, še ždi-jo številni zaselki, kjer živijo ljudje in kamor lahko pridejo le peš, z malimi bosenski konji in osli.

Kanjon Bistrice postavlja vse bolj divji, stene skalnih gmot se navpično spuščajo k rečnemu koritu in cesta ob strani si je utrla pot skozi številne tunele ter useke. Neki-je, za lučaj od Prizrena, se ustavimo ob slikovitih razvalinah samostana Arhangelov, ki ga je dal na tem mestu

zgraditi srbski zavojevalec, car Dušan med leti 1348 in 1352. Obzidja še danes govorijo o nekoč velikanskih stavbah, ki so bile najverjetneje opremljene tudi s freskami in drugimi umetniškimi znamenji svoje dobe. Iz nekaterih pripovedi in pisnih sporočil zgodovinarji celo sklepajo, da je bila samostanska notranjost še imenitnejša od slavnih Dečanov. Tloris cerkve nakazuje princip središčnega križa, kupola pa je, po ostankih sodeč, slonela na štirih močnih pilastrih in je bila obkrožena s štirimi malimi kupolami. Vidni so še ostanki stebriščne arkade, kjer je menda stal tudi globoki relief s podobo carja Dušana. Manjši ostanki cerkvenih fresk s tega samostana pa so ohranjeni v skopskem arheološkem muzeju. Arheologi so tod našli tudi več lesenih skulptur in ostanke cerkvenega talnega mozaika, česar pa sodobni obiskovalec ne najde več. Kljub temu, da ostajajo predvsem zidovi, je kraj nadvse imeniten in nekako svečan.

Za ovinkom, takoj za samostanom, je k steni »pripe-ta« stara elektrarnica avstro-ogrskega tipa, ki pa je že lep čas spremenjena v gostilno. In še malo naprej se gorska reka razlije v širše, čeravno še vedno prodnato korito. Tu se romantika konča. Namesto lesa in kamnov so v manjše jezove na reki vgrajeni številni stari avtomobili, po strugi tja do Prizrena pa se kopiči vse več odpadkov civilizacije, od starih štedilnikov do velikanskih kamionskih in traktorjskih gum. Potem se ob reki začne viti še debela litoželezna cev mestne kanalizacije in vzdolž tega toka se pripelje-mo v mesto, obsijano z nena-vadno sončno svetlobo iz-pod temnih snežnih oblakov.

Novo in staro si tukaj na vsakem koraku podajata roko. Na največjem urbaniziranem trgu nove dobe kraljuje-ta hotel in Ljubljanska banka, v enem najlepših starinskih predmestij pa pravkar med lesenimi kočicami po-ganja v nebo marmorni bančni kolos Bankosa, zgra-jen po vzorcih sedanjih arhitekturnih modnih trendov – z velikimi zrcalno zastekljenimi površinami.

Zgodovina tega mesteca sega še v bizantinski čas, nje-gov najplodnejši razcvet pa uvrščajo v trinajsto in štirinajsto stoletje, v čas velike srbske vladavine in še poseben v obdobje carjev Dušana in Uroša.

Naj tu povemo tudi, da je bil v srednjem veku Prizren najtesneje trgovsko povezan z Dubrovnikom, saj je bil tu-dubrovniška kolonija. Prizrenski obrtniki pa so že iz tistih dob sloveli kot imenitni puškarji, pasarji in filigranisti.

Skozi to mesto so šle v zgodovini razne silne vojske. Turki so ga zavzeli 1455. leta, ob koncu naslednjega stoletja in v začetku 17. stoletja pa so se tam podile avstrijsko-turške vojske. Leta 1912 ga je zavzela srbska vojska in tudi v drugi svetovni vojni mu ni bilo prizanešeno. Dokončno je bilo mesto osvobojeno novembra 1944. leta.

Zemljevid jugovzhodnega dela Kosova

Mesto naj bi danes štel 60 ali 70.000 prebivalcev in je trgovsko-obrtniško, pa tudi industrijsko središče prizrenske kotline in južnega dela Metohije.

Nad starim mestom dominira trdnjava Kuljaja, vrsta drugih spomenikov pa potrjuje pisane zgodovinske vi-re: znana je cerkev bogorodice Lijeviske s številnimi slavnimi freskami, nedaleč stran je Sinan-pašina džamija, vse skupaj pa je povezano v orientalsko obrtniško središče – pazir in čaršijo, ki sta za vsakega obiskovalca najprivlačnejša paša za oči.

Za prizrenski trg pravijo, da lahko na njem dobiš vse – od tanka do pištole – od hiše do šivanke. Res je sicer, da tankov in pištol nismo videli, hkrati pa je tudi res, da bi si bili lahko kupili marsikaj – od televizorja in italijanskih kavbojk, pa do raznih tehničnih predmetov z zahoda.

In ena stvar je v tem mestu, ki sicer tako hitro izginja iz naše dežele, prijaznost s tujci! Ne tista vsiljiva prijaznost, ki meri na turistični dinar in dolarje, ampak tista arhaična prijaznost, ki nas je osupnila, očarala in tudi ganila. Potrjevala se nam je na vsakem koraku, v različnih oblikah. Nekdo med nami je imel na primer rojstni dan in v črni delavniški sredi obrtniške ulice smo mu hoteli kupiti konjsko podkev za srečo. Kovač nas je prijazno povabil k nakovalu, nam razkazal vse svoje (še danes uporabljane in kupovane) izdelke, nato pa je brez besed zavlil v darilni papir podkev in nam jo podaril. »Veste, sreče pa res ne morem prodajati,« je pojasnjeval in bil hkrati prepričan, da bomo že še prišli in kdaj drugič kaj kupili.

Slovenska beseda

Komaj malo naprej, v ozki stranski uličici, sem zagledala nožarsko delavnico. Tudi tja notri je bilo treba pokukati, že iz radovednosti. Potlej pa sem se spomnila, da bi bil majhen nožič lep spomin na Prizren in sem ga pač želela kupiti. Mojster o nakupu spet ni hotel slišati. »Veste, štirideset let sem bil nožar, zdaj sem pa že v pokoju. Le sem ter tja še naredim nekaj nožičev, tako, za lastno zaba-

vo, ne za denar. Tu vam podarjam enega, da boste imeli lep spomin na naše kraje in ljudi, da ne boste mislili, da smo mi tukaj kakšni čudni ljudje, ki mislimo samo na zaslužek...«

Na drugi strani cestišča smo na vogalu kupili majhno cedilo. Prišli smo v trenutku, ko je pobič iz bližnje kavarnice mojstru kleparju prinesel na pladnju kavo. Ponudil jo je še nam, a smo jo malce zmedeni od vse te prijaznosti, odklonili.

Potem smo se odpravili nekam na pivo. Stopili smo v gostilnico in pozdravili – pol po albansko in pol po srbsko. Lastnik nas je za hip poslušal, potem pa v najčistejši slovenščini pozdravil in nadaljeval: »Boste kar tukaj sedli ali želite v sosednjo sobo, kjer vas lahko postrežem tudi z jedačo?« Bili smo očarani... vse do trenutka, ko se je po zvočniku oglasila alpska poskočnica, s katero nam je želel lastnik še dodatno polaskati. Šolal in poklica se je učil v Sloveniji in glede na čistočo ter red v gostilnici lahko sklepamo, da se je veliko naučil.

V mini jedilnici pri starem mostu smo pojedli sarmice in lastnik je jadrno skočil k sosedu po pijačo, ker je sam ni imel...

Toliko o stikih z ljudmi. O zunanji podobi mestnega življenja pa lahko rečemo še to, da nam je očitno stopilo v zavest, kako polne otrok so njihove ulice, kako odločno nižje so cene živil in skoraj vsega drugega. Hkrati pa so nas vprežni vozovi (»gumiradlni«) in pred živilskim trgov »parkirani« konjički opominjali na velikanski razkorak v času in razvoju ter na neizpodbitna dejstva o se-veru in jugu. In vse to nas je opominjalo končno še na nekaj – da pot morda ni v marmornih palačah, ampak v tem, da iz narodovega najboljšega, tudi zgodovinskega, folklornega, izpovednega in tradicionalnega, izpeljemo nove vrednote, ki bodo zanimive za trg, turizem in, ki bodo prinašale prepotrebni zaslužek. In še nekaj se mi je motalo po glavi, ko sem gledala te nepopisne lepe, pa hkrati revne kraje: neizpodbitno le revščina poraja nacionalizem – revščina in zaostalost.

B. Ž. J.

Slavni prizrenski filigran

Kraj, kjer sta umirala duh in telo

Nekaj podatkov o tem, kako nevzdržne so bile razmere v taborišču

O rabskem taborišču je zbranih že kar precej podatkov in pričevanj, izšlo je že tudi nekaj publikacij. Po nekaterih podatkih naj bi v tem taborišču oktobra in novembra 1941. leta bilo že okoli 13.000 taboriščnikov. Skozi to taborišče pa naj bi se zvrstilo blizu 15.000 internirancev. Med rabskimi interniranci naj bi bilo okoli dve tretjini Slovencev, ostali pa Hrvatje iz Gorskega Kotarja in vzhodnega dela Istre. Med njimi naj bi bilo tudi okoli 700 otrok, starih nad deset let. V taborišču naj bi po sedanjih podatkih umrlo nad 4.400 ljudi, med njimi precej otrok.

Koncentracijsko taborišče so ustanovili v vasi Kapor, približno 6 km iz Raba. Očitno zato, da bi v ofenzivi proti narodnoosvobodilnemu boju v Sloveniji in na območju Kvarnerja, tega če že ne zatrli, pa vsaj preprečili tolikšno pripravljenost posameznih ljudi za sodelovanje v tem boju. Rodila se je torej ideja o množičnem izseljevanju Slovencev z območja italijanske okupacije. O tem priča podatek, da je Mario Roatta, general, komandant italijanske okupacijske armade v Jugoslaviji, svoje podrejene dne 7. avgusta 1942 v Ljubljani obvestil, da je na otoku Rabu pripravljeno taborišče za 6.000 ljudi pod šotori, da pa že tudi pripravljajo prostor še za 10.000 ljudi z možnostjo bivanja tudi pozimi.

Prve internirance so razporedili v majhne šotore, v vsakega po šest oseb, da je bil prostor, namenjen enemu, kar najmanjši. Interniranci so imeli na sebi le nekaj cunj in bomo odejo, tako so dočakali zimo. V tem času so še bolj umirali. Največ jih je podleglo v decembru 1942. leta.

Prehrana

Higienske in zdravstvene razmere so bile nemogoče. Vode sploh niso imeli za pitje, kaj šele za umivanje in druge potrebe. Njihova hrana, ki jo je bilo zelo malo, je bila izrazito neokusna in pomanjkljiva. Podatki govorijo, da so prejeli na dan:

kruha	150 gramov
makaronov ali riža	66 gramov
paradižnika	15 gramov
sočivja	20 gramov
mesa s kostmi (dvakrat na teden)	100 gramov
sira (namiznega, petkrat na teden)	40 gramov
slanine in olja	13 gramov
sladkorja	15 gramov
surogata kave	7 gramov

Ali so te količine tudi dobili, je vprašanje, zakaj hrano so kradli posamezni dobavitelji, skladiščniki v taborišču in še kdo. Pri tem so najbolj trpeli otroci in starejši taboriščniki.

V bornih barakah so imeli kuhinje. Za kotle pa so na pol prerezane sode za nafto uporabljali za kuhanje.

Vremenske razmere

Vremenske razmere so bile strašne. Oba prostora, kjer je bilo taborišče (za moške na zgornji, za ženske pa na spodnji strani v bližini zaliva Eufemije, osrednji del med njima so imenovali Trg lakote,) zlasti zadnji je bil na močvirnatih in mivkastih tleh. Tod naj bi tekli tudi potoki. Ko je bila nevihta, so taboriščniki do pasu hodili po blatu in ga prenašali v razmetane ali pa odnešene šotore. Ko je pihala burja, pa so imeli mivko v zobeh in očeh. Burja, pa kakor pravijo tamkajšnji domačini, piha zelo močno, zlasti v drugi polovici oktobra, v jesenskih in zimskih mesecih, včasih dva, šest ali pa celo dvajset dni. Štiri petine internirancev je bilo na pol golih in bosih.

Matere, otroke in starčke je poveljstvo taborišča razporedilo ob potoku, ki teče skozi dolino. Zaradi nizke nadmorske višine je bil ta prostor večkrat poplavljen. Tako je zaradi tega v septembru 1942 poleg posameznih taboriščnikov utrlo tudi veliko otrok.

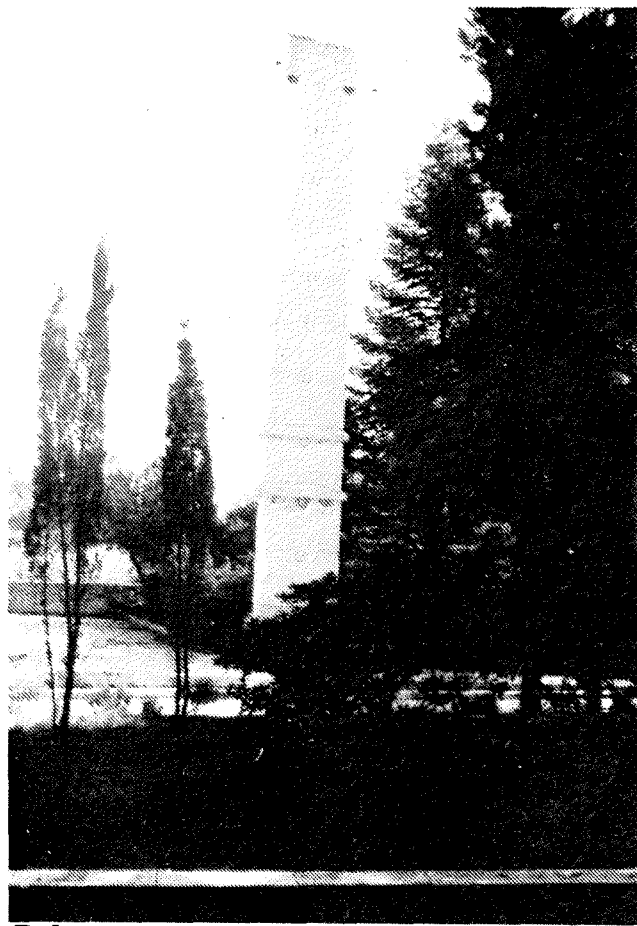
Bolezni

Zaradi vseh teh razmer so se med interniranci pojavile razne bolezni; revmatizem, jetika, razna črvesna obolenja, oslabelost srca, razni pojavi vodenice, zabuhlost in še kaj. Vse to naj bi se zlasti dogajalo v decembru 1942. leta. Tudi uši in bolhe so naredile svoje. V nekaterih pred vojno zgrajenih hotelih Raba so sicer, najbrže zaradi tolikšne umrljivosti internirancev, uredili neke vrste bolnišnic, sodeč po podatkih v sredini januarja 1943. Bolehni pa zaradi tega niso bili deležni nič kaj boljše oskrbe. Med njimi je bilo tudi veliko otrok, ki so boleli za grizo. Tako so v nekdanjem hotelu Adria za umivanje otrok imele sestre na voljo le eno skledo, vode v njej niso smele menjati. Na osemdesetih posteljah naj bi ležali po štirje otroci, od dojenčkov do starosti desetih let. Eni in drugi so bili povsem goli. Za dvajset otrok so imeli na voljo le eno steklenico s cuclem. Namesto mleka so dobivali vodo. V začetku so umrli po trije štirje na teden, potem pa že po pet otrok na dan. Porodnic, ki so ležale

druga ob drugi, sploh niso umivali ali pa preoblečali; dobivale so takšno hrano kakor ostali taboriščniki.

Prve umrle internirance so spočetka zagrebli na pokopališču poleg samostana Sv. Eufemije. Ker pa jih je bilo vedno več, so jih poslej pokopavali nedaleč od samega taborišča. Pri taboriščni ilegalni organizaciji OF so v okviru svojih možnosti beležili podatke o umrlih. Zgodilo se je večkrat, da je od umrlega ostala samo taboriščna številka. Na pogreb so odnašali po sedem, osemnajst, celo dvajset okostnjakov.

Kljub vsemu temu je bilo čutiti v taborišču delovanje članov KP. Le-ti so vzdrževali zveze z mestnimi aktivisti narodnoosvobodilnega boja z otoka Brača. Dne 5. januarja

Rab

1943 so v taborišču ustanovili organizacijo OF, ki je imela razširjeno mrežo aktivistov na vsem območju obeh taborišč. Prek te organizacije so se pripravljali na bližajočo se odločilne trenutke, da bodo taborišče osvobodili z lastnimi silami. Pod vodstvom KP in v okviru organizacije OF je bil celo ustanovljen ilegalni udarni bataljon. Vsak njegov del je imel določene bojne naloge.

Italijanska fašistična oblast je pazljivo spremljala razvoj dogodkov na posameznih bojiščih. Tako so januarja 1943 začeli za internirance postavljati barake in jim nekoliko izboljšali hrano. Taboriščne oblasti so začele posameznike celo izpuščati. Seveda le tiste, za katere so bili prepričani, da se bodo priključevali kvistlinškim enotam, n. pr. MVAC.

Po kapitulaciji

Ko so zvedeli, da je Italija kapitulirala, so predstavniki narodnoosvobodilnega boja in interniranske organizacije OF od taboriščnega poveljstva zahtevali brezpogojno vdajo. Slednja je poskušala z raznimi nesprejemljivimi predlogi to zavlačevati. Pripadniki udarnega bataljona so se začeli previdno približevati ograjenim stražarskim mestom okoli taborišča. Ko so (tako razvidimo iz raznih podatkov in pričevanj) videli italijanski vojaki, da imajo interniranci v rokah orožje je med njimi nastal preplah. Čez nekoliko ur so taboriščniki razorožili okoli 2.200 stražarjev, komandanta taborišča in otoka Raba karabinjerskega polkovnika Vinzenza Cuiulia pa ujeli.

Potem so še iz sposobnih internirancev in prebivalcev otoka Raba ustanovili Rabsko brigado z okoli 1.600 borcev, ki so se priključili posameznim enotam NOV in POJ na kopnem.

Tam kjer so umrle pokopavali, sta republiški odbor ZB NOV Hrvatske in Slovenije podprla izgradnjo spomenika žrtvam fašističnega nasilja, ki je bil dokončan 1954. leta (na sliki).

Drago Miklavc

Popravek

V zadnji številki Teveja se je v članek o gledališki predstavi Klementov padec prikradla napaka: omenjen je bil Lojz Kraigher, v resnici pa gre za Alojza Gradnika.

Politkomisar Sime na Rabu

Kadar nas popade

»subjektivna slabost«

»Ko pal je mrak na domovino, po vaseh so jih lovili in sem gonili kot živino, ker so svoj rodni dom ljubili, umirali so na Rab prišli...«

Te besede pesnika Iga Grudna, interniranca na Rabu, so vklesane na visokem marmornatem obelisku sredi grobišča nesrečnih internirancev v Kaporu. Okrog pokopališča so postavili zid iz belega klesanega kamna, ki je prekinjen samo z izredno domiselnim vhodom, zgrajenim prav tako iz klesanega kamna in z lepo oblikovanimi kovinskimi vrati. Blizu visokega obeliska je pod kupolo, prav tako iz klesanega kamna, veličasten mozaik, ki s simboli ponazarja začetek druge svetovne vojne in razvoj naše revolucije. Osrednje sporočilo mozaika sta vsekakor pretresljiva lika dveh internirancev, ki obvladujeta celotni mozaik in glasno opozarjata na golgote internirancev.

Ob vhodu so še trije okrogli stebri, na dveh sta besedili hrvaškega pesnika Jure Kaštelana, na enem pa Iga Grudna.

Lepo grobišče žrtev fašističnega nasilja je skupno delo slovenskih in hrvaških borcev, odkrili pa so ga 1954. leta.

V lepem, toda vetrovnem vremenu, sem po dolgem in počez pregledal grobišče in prišel do neveselega spoznanja, da je zanemarljivo. Zato sem sklenil o tem obvestiti občinski odbor ZZB NOV Rab. Tajnik Ivan Denona me je zavzeto poslušal in me kaj kmalu prekinil, češ, da za grobišče v Kaporu ne skrbi zveza borcev, temveč občinska socialistična zveza!

Naslednjega dne me je kljub (pre)številnim sestan- kom in sejam sprejel Ugo Belamarić, predsednik občinske konference SZDL Rab. Resnici na ljubo moram zapisati, da ni bil nič kaj navdušen ob mojem poročilu o stanju grobišča. V stilu preizkušene politika mi je pojasnil, da gre v tem primeru vsekakor za »subjektivno slabost«, saj so vendar nastavili človeka, ki mora skrbeti za grobišče. Ob tem mi je še zagotovil, da bo do začetka turistične sezone vse urejeno, kot se spodobi.

Ni mi pa znal pojasniti, zakaj so nekatere ovalne kovinske tablice s številko, imenom in priimkom pokopanega interniranca očistene, nekatere pa premazane do nečitljivosti, nekaj pa jih je bilo celo iztrganih iz kamnitega podstavka. Na njegovo zahtevo sem bil prisiljen navesti konkretni primer: 143 – Butala Janez, 144 – Debeljak Jože, 145 – napis povsem izbrisan!, 146 – Gal Janez. Takih primerov je še več.

Predsednik rabskih socialistov mi je zagotavljal, da s slovenskimi borci zelo lepo sodelujejo in da bodo septembra v nekdanjem taborišču (blizu sedanje psihiatrične bolnice) odkrili spomenik internirancem. Razen tega pripravljajo še letak-prospekt v petih jezikih o grobišču v Kaporu.

Predsednik Ugo Belamarić pa je bil vsekakor bolj vesel moje ocene o Rabu in njegovem turizmu ter me povabil, naj še obiščem Rab in njega. V stilu naših uradnih komuniquejev naj zapišem, da sem vabilo z zadovoljstvom sprejel, glede datuma obiska pa se bomo dogovorili kasneje.

Ljubeznivi tajnik rabskih borcev Ivan Denona mi je postregel s kopico podatkov, za kar sem mu hvaležen. V NOB je sodelovalo 1.273 borcev, od tega jih je padlo 152 po vsej Jugoslaviji, 27 je žrtev fašističnega nasilja, 28 obočancev je bilo žrtev vojne, v koncentracijskih taboriščih in ječah je bilo 121 ljudi, ob osvoboditvi je bilo 43 vdov in 120 otrok-sirot. Takoj po osvoboditvi je na Rabu živel 8.618 ljudi v 1.318 gospodinjstvih.

V mestu Rab in po vsem otoku so številni spomeniki in spominska obeležja padlim v NOB in žrtvam fašističnega nasilja (Banjol, Barbat, Kapor, Lopar, Mundani, Rab-Palit, Supetarska Draga). Najnovejši spomenik 28 padlim borcem Banjol stoji pred novim hotelom Padova, odkrili so ga 15. aprila 1986. Na Dolinu je spominsko obeležje o ustanovitvi prve partijske organizacije, a na rtu Frkanj pa o ustanovitvi prvega političnega vodstva narodnoosvobodilnega gibanja otoka Rab.

V spomin na obisk mi je Ivan Denona podaril zajetno monografijo Otok Rab u radničkom pokretu i NOB, ki sta jo leta 1985 izdala Center za zgodovino delavskega gibanja in NOB Istre, Hrvaškega Primorja in Gorskega Kotarja iz Reke in skupščina občine Rab. Ko sem kasneje v hotelu Padova prelistaval monografijo, sem opazil v poglavju »Osvoboditev internirancev v taborišču Kapor in ustanovitev Rabske brigade« manjša neskladja z navedbami v knjigi Franceta Potočnika Koncentracijsko taborišče Rab (Koper 1975).

Odkritosrečni borčevski tajnik mi je zaupal, da je še danes pravi proletarec, saj mora živeti samo ob dobrih 13 milijonih starih dinarjev pokojnine, medtem ko prejema njegov sosed, ki je bil samo stražar na bližnjem Golem otoku, precej več...

Pa še drobna zanimivost. Ko sem Danoni povedal, da sem presenečen, ko na Rabu pri kmetu ne morem kupiti vina, kar je moč storiti pri vseh vinogradnikih ob obali in na otokih, mi je pojasnil, da so se otočani po uveljavitvi turizma močno spremenili. Ne samo, da po vsem otoku množično gradijo hiše tudi s po 15 apartmani, pride-ljujejo vino le zase in najboljše prijatelje ter za – tujce. Liter dobrega domačega vina velja v sezoni od dveh do dveh in pol zahodnonemških mark!

Skupščina občine Rab je pobratena s srbskim Lazar- revcem, Kočevjem in mestom San Marino. S slednjim so se pobratili zaradi legendarnega klesarja Marina, ki je bil doma v Loparju na Rabu. Od tod je v polovici tretjega stoletja odšel v Arminum (sedanji Rimini), odkoder je pred Dioklecianom pobegnil na goro Monte Titano v Apeninih, kjer je v miru živel kot puščavnik. Pridružili so se mu še drugi in kmalu so ustanovili samostan, okrog katerega se je razvilo mesto San Marino in kasneje samostojna mini-republika San Marino – najstarejša republika v Evropi – ki obstoja še danes s sila staro ustavo!

Zaradi kontinuitete oblasti so se občinski mošje naselili kar v eni najlepših zgradb Raba, v nekdanji Knežji dvor, na Trgu maršala Tita. Tudi družbenopolitične organizacije občine Rab so pokazale precejšnjo mero dobrega okusa, namestile so se v lepo preurejeni patricijski hiši v ulici Rada Končarja...

Vaš Sime

Glasno protestiramo proti krivicam in zlu

Na svetu še vedno ni miru. Dogajajo se krivice zatiranim narodom. Nekateri niso svobodni, ker jim drugi ne dajo političnih pravic. Na svetu je veliko krivic in zla, ki se množijo iz dneva v dan.

V zadnjem času se vse bolj širi pritisk razvitih oziroma močnejših držav na šibkejša in nerazvite. Tako se Združene države Amerike vmešavajo v notranje zadeve držav v Srednji Ameriki, jim grozijo s svojo vojaško močjo, podpirajo protirevolucionarne sile in si poskušajo podrediti te države. Nerazviti se zadolžujejo pri razvitih, ti pa od njih terjajo oderuške obresti in jih skušajo speljati v odvisnost.

Velike krivice se godijo črnemu prebivalstvu

v Južnoafriški republiki. To obliko rasne diskriminacije imenujemo rasizem, v Južnoafriški republiki pa se imenuje tudi »apartheid«. Črnci nimajo nobenih političnih pravic in niso enakopravni z belci, prebivajo v posebnih rezervatih, ki se imenujejo »bantustani«, kjer so življenjski pogoji najslabši. Bela manjšina z nasiljem duši vse upore črnega prebivalstva. Združeni narodi in neuvrščene države pomagajo odporiškim gibanjem proti apartheidu. Južnoafriška republika je zasedla Namibijo in napada države prve bojne črte, ki pomagajo odporiškim gibanjem.

Na svetu je še veliko vojn. Veliko jih nastane zaradi podpore velesil vojskujočim

se državam. Nekatere vojne ogrožajo celo svetovno gospodarstvo in trgovino. Nesoglasja na Bližnjem vzhodu se še vedno večajo, ker Izraelci ne priznavajo Palestincev političnih pravic. Ti se upirajo, zato se oboroženi spopadi kar vrstijo.

Opisal sem vam nekaj največjih svetovnih krivic. Po svetu je še veliko zla, vendar pa se ne da vsega opisati.

Protestiram proti vsem krivicam in zlu, proti izkoriščanju, pobijanju, trpljenju! Želim, da bi se svet spametoval, da ne bi bilo več nobene krivice in zla! Sem za mir in prijateljstvo med narodi!

TADEJ BRATOŽ, 7. razred
OŠ Vas Fara

Kako bomo živeli, če ne bomo varovali svojega naravnega okolja?

Doma sem v Osilnici. To je majhna vasica ob reki Kolpi. Okrog nas se razprostirajo veliki zeleni gozdovi. Narava je tu zelo lepa, zato prihajajo k nam turisti, da se naužijejo svežega zraka. Vozijo se po reki Kolpi, ki še ni onesnažena, lovijo ribe in se sprehajajo po gozdu.

V mestih pa ni tako. Zrak ni čist. Veliko je industrije, zato si ljudje večkrat zaželejo miru in svežega zraka. Tudi pri nas v Sloveniji so vedno bolj onesnaženi zrak, voda in gozdovi. Največkrat je to zaradi tovarn, ki nimajo čistilnih naprav, zaradi izpušnih plinov in še marsičesa drugega.

Tudi v našem kraju imamo dve manjši tovarni; to sta Liv in Tekstilana. Na srečo ima kovinska tovarna Liv čistilno napravo.

Marsikdaj je za onesnaževanje kriv človek sam. Tako sem nekega dne videl kup smeti ob reki Čabranki. Zelo me je pretreslo. Če se bo onesnaževanje nadaljevalo, bo temu sledila ekološka katastrofa. V zadnjem času je to ena izmed glavnih tem novinarjev.

Menim, da le človek lahko prepreči ekološko katastrofo. Vse tovarne bi morale imeti čistilne naprave. V vseh avtomobilih bi morali biti vgrajeni katalizatorji. Zelo si želim in upam, da bo v prihodnjih letih manj onesnaževanja zraka, da bomo lahko živeli mirno in zdravo življenje.

SIMON KOVAČ, 7. razred
OŠ Vas Fara

Lovska

Moj oče je lovec,
čeprav ne hodi v Bovec.

Ima puški dve,
brez katerih na lov ne gre.

Opaše si patrone,
in že zažvižga Tine ali Tone.

Lovijo zajce, lisice in vrane,
hrano nosijo v krmišče za fazane.

Naš mali Miha

Mali Miha, naš junak,
star bo komaj eno leto,
pa je že pravi korenjak.

Vedno dobre volje je,
pa tudi, kadar juhe ne poje.

Joče le takrat,
če sam ne sme capljat!

Tale pesem ravno ni najboljša rima,
vendar se mi zdi vseeno »prima.«

MATEJA JANKOVIČ, 7. b.
novinarski krožek
OŠ Artiče

Košček srca

Moja stara mama je bila mlada, pogumna ženska, polna življenja. Kljub vojni je ostala takšna. Zdaj se nerada spominja težkih vojni dni. Ko sva se nekega dne z vlakom peljali v Ljubljano, se je razgovorila. Pogledi skozi okno, ritem vlaka in v svobodnem času in ob njej sedeča vnukinja so prebudili v njej spomin na nevsakdanji dohodek, ki mu je bila priča pred mnogimi leti.

Poročila se je mlada, tik pred začetkom vojne. S prvim sinom Matjažem se je 1944 leta odpeljala iz Rakeka v Ljubljano. Sama je sedela v kupeju. Ščasoma so se ji pridružili še drugi potniki. Na eni izmed postaj je

vstopila četa oboroženih Nemcev. Partizani so vedeli za to. Zaustavili so vlak. Mali Matjaž je ravno sedel na kahlici, ko so partizani začeli streljati. Nemci so rekli moji stari mami, naj se stisne k otroku. Nato so strnili obroč okoli nje. Na srečo je streljanje kmalu prenehalo, saj so partizani uvideli, da je na vlaku tudi civilno prebivalstvo. Prestrašena in srečna je prispela v Ljubljano.

Nikoli ne bo pozabila kamnoloma in Nemcev, ki so ji priskočili na pomoč, čeprav so bili naši sovražniki.

KRISTINA ŠKIBIN, 6. d.
OŠ. 9. Korpus NOVJ
Nova Gorica

Kostanji in naš strah

Nekega dne sva se s sestro igrali. Bili sva veseli in razpoloženi. Metali sa se po travi in vriskali. Nenadoma pa je sestra vsa iz sebe zakričala. Nisem je niti utegnila vprašati, kaj ji je, ker sem že stekla k mami. Misliła sem namreč, da jo je pičil gad. Tudi mama je bila vsa iz sebe in je že hotela poklicati očeta, ki je ravno popravljaj streho. Skoraj je padel z nje, ko je zaslišal sestrično kričanje.

Tedaj pa se je na vratih prikazala sestra in v rokah držala divje kostanje. Takoj sva z mamo ugotovili, da vzrok njenega kričanja ni bil gadov pik, ampak neolupljeni divji kostanj. Tudi oče se je že skobacal s strehe. Ko je doumel, kaj se je zgodilo, se je zasmel.

Smeha je bilo za vse dovolj.

FLORJANA LAMPE, 7. razred
OŠ Janka Premrla-Vojka
Črni vrh

Takšna kurirčkova torbica je »zgrabila«

»Drii... Informativni center tukaj!«

»...Prosim. Tanja Hribar pri telefonu. Kdo kliče? Kdaj in kje ste oddali torbico? Tako? Zasedo ste imeli pri Iskri? No, da ste se le znašli! Hvala in na svidenje.«

Tako je bilo, ko sem se v sredo dopoldne stopila v prostore Zveze prijateljev mladine občine Center in takoj mi je bilo jasno, da sem sredi dogajanja. Tanja Hribar iz 6.a razreda osnovne šole dr. Jože Pogačnik je sprejemala telefonska sporočila o gibanju in predajah kurirčkov torbice, njena sošolka Špela Pogačnik iz 6.b je na poti skrbno vrisovala na velik natančen zemljevid mesta Ljubljane, sekretarka ZPM občine Center Romana Savnik pa je stala bolj ob strani in samo svetovala.

»Ta premik, da pionirji vse sami načrtujejo in izpeljujejo, se mi zdi v teh letih, kar spremljam kurirčkovo torbico, najpomembnejši,« pravi Romana. »V občinskem pionirskem klubu smo se dogovorili za vrstni red in časovnico predajanja torbice od ene do druge šole naše občine, vse predaje znotraj in vse javke pa so bile stvar dogovora pionirjev samih. Pri nas imamo že četrto leto organiziran informativni center, ki spremlja potek kurirčkov pošte, in izkazalo se je, da je zelo dobrodošlo, zlasti, če se kaj zatakne. Pa tudi zabavno je. Vsako leto še kaj dodamo, spremenimo in vse skupaj popestrimo.«

Danes je za dežurstvo na informativnem centru zadolžena osnovna šola dr. Jožeta

Potrča. Od osmih do enajstih opravlja svojo dolžnost Špela in Tanja, potem prevzame telefon Dušica Nedovič iz 7.c, flomaster in zemljevid pa Klemen Mojskerc iz 7.a – vse tja do dveh popoldne.

»Drii...« spet zvoni telefon. Tokrat se oglašja trojka z javke v slaščičarni Maximarketa. (Si kar lahko predstavljate, kako se potem, ko so oddali torbico, mastijo s slaščicami!) Potem se oglašajo naslednja trojka iz bližnjega vrtca.

Spet zazvoni. Na liniji je tovarišica Kozakova iz šole, ki sprašuje, kako vse skupaj poteka. Zagotovijo ji, da je vse v redu. Trojke predajajo torbico samo s pravilnim geslom, pa še dodatni razpoznavni znak imajo s seboj, na katerega hrbtne strani je napisana telefonska številka informativnega centra. Ja, previdnost ni nikoli odveč. Zgodilo se je, da je v prostorih RTV Ljubljana trojka kmalu padla v zasedo. Približala se ji je lažna trojka, ki je pač poznala geslo (zato ga zdaj meni niso izdali!) in tudi razpoznavni znak je imela. Le da ta ni bil pravi. Bil je iz lanskega leta. Pa so pionirji prepoznali to prevaro in se še pravočasno s torbico umaknili k bližnjemu krojaču Petanu.

Tako so vrisali na zemlje-

vid že 38. javko, predvidevaljo pa jih do šestdeset, preden oddajo torbico v varstvo Vičanom. V treh dneh je kurirčkova torbica dvignila na noge vseh osem šol v občini Center. Osnovna šola Ledina jo je sprejela v Podutiku, jo predala osnovni šoli dr. Jožeta Potrča, potem je prišla v osnovno šolo Toneta Tomšiča, od tamkajšnjih učencev so jo sprejeli pionirji OŠ Tone Seliškar, jo predali svojim vrstnikom OŠ Janez Levec, naslednji so jo že pričakovali v osnovni šoli Majde Vrhovnik, nekaj ulic dalje so ji nudili varstvo pionirji osnovne šole Prežihov Voranc in preden je odšla iz občine, še pionirji osnovne šole Tone Čufar.

Torbica je »zgrabila« vse – nižje in višješolce. Nižješolci in tudi v vrtcih so radi pokukali v njeno notranjost in jo seveda natančno preučili, saj kurirčkova torbica ni navadna šolska torba in je ne vidiš vsak dan. Za višješolce pa so bile najbolj zanimive naloge, ki jih je prenašala od enega do drugega pionirskega odreda. Seveda so morale biti takšne, da jih vsak lahko izpolni, da ne bi koga spravili v zadrego. To res ne bi bilo pionirsko! Tako je na primer pionirski odred OŠ Janez Levec naročil vrstnikom OŠ Majde Vrhovnik, naj gredo v naravo,

Tisoči in tisoči pionirjev spremljajo letošnjo kurirčkovo pošto z najrazličnejšimi oblikami svojih dejavnosti

naberejo v šopek deset različnih pomladnih rož in šopek prinesejo v šolo. Lepa naloga, ni kaj! Še prej pa so sami preverili, ali je lahko v tem času najti deset različnih cvetlic.

Domiselni so bili tudi v osnovni šoli Ledina. Zahtevalo, da pionirji OŠ dr. Jože Potrč pripravijo ples in jih povabijo. Pionirski odred te šole pa je naročil vrstnikom v OŠ Toneta Tomšiča, naj pri njih pripravijo razstavo likovnih del. Pa bodo tako vse tri šole združene v zabavno in kulturno popoldne.

Poleg nalog, ki so jih pripravljali pionirji in tistih, ki jih je pionirjem v torbico priložila še republiška Zveza prijateljev mladine, je nekaj vprašanj (v zvezi s SLO) nanašal še občinski svet Zveze pionirjev, s pojasnilom, naj si pionirji naloge porazdelijo med seboj, odgovorijo v štirih dneh in odgovore pošljejo na občinsko ZPM. Zanimiva vprašanja, na katera je vedno dobro poznati odgo-

vor. Na primer: Ugotovite, čemu služi telefonska številka 985! ali: Kako bi sami lahko največ in najbolj pomagali v primeru potresa in požara? In v zvezi s tem: Preverite, katere vrste gasilskih aparatov imate v šoli in preglejte kontrolne lističe! Najbolj zanimivi pa bodo seveda odgovori na vprašanje: Katere osebne stvari bi pionirji najraje vzeli s seboj v zaklonske poleg obvezne opreme?

»Kaj, če bi tole kurirčkovo torbico ukinili že enkrat?« poskušam biti provokativna. Vsa četvorica me je zaprepasčeno gledala, ko pa so prišli do sape, so vsi naenkrat zmajali z glavo: »Ne, to pa ne! Torbice pa ne damo! Pa ravno sedaj, ko postaja tako življenjska! Celo osmošolce je v naši šoli spravila na noge,« pripoveduje Dušica. Pripravili so špalir ob sprejemu torbice. »Potem pa smo vsi skupaj v telovadnici ob improviziranem tabornem ognju zapeli in zaigrali na kitaro. Tudi enega izmed

borcev smo povabili medse, da nam je pripovedoval o svojih doživetjih med vojno. In prvo pomoč ranjencu smo vključili. Šolski radio pa obvešča o vsem. Skratka, v šoli je veliko razburjenja. Še posebej nam je všeč, ker moramo pokazati svojo iznajdljivost in zato, ker imamo proste roke. Ne bi bilo »fer«, če bi nam zdaj vse to vzeli!«

Ne, res ne bi bilo »fer«. Naj gre kurirčkova torbica s časom in z mišljenjem vedno novih rodov pionirjev naprej! In če jih boste iskali – te trojke s kurirčkovo torbico, se boste zaman ozirali za prepoznavnimi pionirskimi kapami in rutami, saj so zelo konspirativni in hočejo ostati čim bolj neopazni med ostalimi mimoidočimi. Tudi svojo kurirčkovo torbico včasih, če ravno tako kaže, skrijejo bodisi v velik cekar z zelenjavo ali pa kam drugam – bogsigavedi kaj iztuhajo v svojih bistrh glavah.

Živa Drole

Barva mačke in kitajske reforme

Med osemnajst dnevnim zasedanjem vsekitajskega ljudskega kongresa (skupščine ljudskih poslancev) naj bi okrog tri tisoč delegatov v Pekingu razpravljalo o doseženih rezultatih v minulih petih letih na Kitajskem, hkrati pa bo to tudi priložnost za izoblikovanje programa razvoja za prihodnje petletno obdobje. Na sedmem zasedanju tega najvišjega zakonodajnega telesa bodo izvolili tudi novega kitajskega predsednika, predsednika parlamenta, premierja, sprejeli pa naj bi tudi vrsto pomembnih ukrepov in zakonov, ki naj bi pospešili reforme v tej najštevilnejši državi sveta.

Zasedanje vsekitajskega kongresa ljudskih poslancev je nedvomno pomembno, saj ta sedmi sklic predstavlja prvo množično in pomembno ljudsko zasedanje po lanskem 13. kongresu kitajske partije. Tedaj je kitajsko reformistično usmerjeno vodstvo teoretično, organizacijsko, politično, in generacijsko podprlo in uokvirilo procese modernizacije, reform, in odprtosti Kitajske v svet. Zasedanje parlamenta tudi pomeni, da naj bi v treh tednih zaokrožili kadrovske kombinacije v najvišjih državnih organih, reforme same pa naj bi dobile tudi dokončno podporo v ustreznih zakonodaji. Potemtakem naj bi na zasedanju določili ritem procesov in potrdili tiste, ki jih bodo nadzorovali in spodbujali (ali zavirali). Od kadrovske spremembe v državnem vodstvu pa bo seveda v marsičem odvisna tudi organizacija oblasti v provinciah, kjer so reformni procesi že naleteli na nekatere čeri.

Smeri Zhao Ziyanga

KP Kitajske nedvomno ostaja izhodišče malodane vseh pomembnejših političnih potez in odločitev, vendar pa ne gre prezreti, da ima prav parlament pooblastila preučevati, odložiti ali spreminjati posamične zakone, ki naj bi oblikovali kitajsko gospodarstvo v prihodnje. Kako naj bi ti procesi potekali, je že v svojem, zdaj že

zgodovinskem referatu na lanskem »kongresu reform« nakazal generalni sekretar kitajske partije Zhao Ziyang. Takrat je namreč med drugim povedal, da se njegova država v tem obdobju začne faze socializma, ki naj bi trajal do leta 2050, ne bo izogibala niti socialističnim niti nesocialističnim prvinam gospodarjenja. Pred zasedanjem parlamenta pa je Zhao Ziyang še dodal, da bodo v državi upoštevali vse, kar bi spodbujalo vsestranski razvoj, hkrati pa se je še zavzel za večjo svobodo idej in gospodarjenja. Nekdanji kitajski premier Zhao Ziyang se med drugim namreč zavzema za pospešen razvoj priobalnega dela Kitajske, ki naj bi kot lokomotiva razvoja z uporabo najsodobnejše svetovne tehnologije, znanja in kapitala, spodbudil tudi razvoj kitajske notranjosti.

Zlasti pri teh pogledih in strategiji razvoja ne gre prezeti izrazitih prvin pragmatizma dinamičnega partijskega šefa, sicer varovanja arhitekta kitajskih reform, Deng Xiaopinga. Ta je nekoč že sam dejal, da je praksa edini kriterij resnice, zlasti tuje opazovalce kitajskih reform pa je navdušil z besedami, da namreč ni toliko pomembno, kakšne barve je mačka, dokler pač lovi miši.

Kaj bo storil Li Peng?

69-letni Zhao Ziyang, ki bo, kot kaže, v malodane vsem nasledil veterana Den-

ga, je namreč zagovornik dinamičnih reform, hkrati pa je tudi pripravljen prevzeti nase tveganje, da bi kitajsko gospodarstvo v večji meri težilo k tržni usmerjenosti. Prav Zhao je bil na lanskem oktobrskem partijskem kongresu prava medijska zvezda in je blestel v vsem sijaju. Ta čas pa je nemalo takšnih, ki nekaj podobnega na zasedanju parlamenta pričakujejo od v.d. premierja Li Penga.

Dasiravno so v zahodnih krogih Li Penga praviloma označevali kot pazljivega tehnokrata, ki sicer podpira reforme, pa naj bi 59-letni Li Peng, ki si je svojo izobrazbo izpolnil v SZ, prav na tem kongresu prevzel mesto premierja.

Že v uvodnem delu kongresa je Li Peng razblinil nekatera ugibanja, kajti v 67 strani dolgem referatu, ki so ga številni že ocenili kot nadaljevanje Zhaovega na partijskem kongresu, je pokazal vdanost reformam, v programu desetih točk za prihodnjih pet let pa je proces reform tudi konkretno podprl. Med pomembnimi prvinami velja omeniti prizadevanja za samozadostnost v pridelavi hrane za milijardo ljudi, nadalje za reformo znanosti, tehnologije in za dvig splošne ravni prebivalcev, med drugim pa ni pozabil izpostaviti reforme strukture državnih organov, intelektualne svobode, problema rodnosti reforme politike cen in podobnega.

Praksa na Kitajskem je namreč doslej kljub zaviljivim uspehom v minulih desetih letih, ko se je država začela prebujati iz mrka kulturne revolucije, izvrгла na površje številne odkrite in prikritke odpore doslej privilegiranih partijskih in drugih elit, pa tudi pri prenosu teorije v prakso ne manjka številnih improvizacij in nedorečenosti. To ne nazadnje niti ne preseneča, če vemo, da se kitajsko vodstvo spopada s številnimi dilemami, ki neposredno zadevajo ločevanje partije od države, vprašanje družbene in zasebne lastnine, najema zemlje in trga delovne sile, kapitala.

kot polovico podjetij, ki ne dokazujejo svojega poslovnega uspeha. Najverjetneje ob poglobljeni analizi takšnih in podobnih primerov ne bi zmanjkalo, toda zdi se, da je v tem trenutku marsikaj pomembnejše: da so se še pred letom dni na Kitajskem dogajale usodne stvari, ki bi utegnile poglobiti razkorak med reformisti in konservativci, hkrati pa tudi spodkopati dinamiko reform.

Spomniti se namreč velja, da je pred slabim letom moral na hitro zapustiti svojo funkcijo generalni sekretar Hu Yaobang in da je nedavno obdobje pomenilo nevarno stopnjevanje kampanje proti t.i. buržoaznemu liberalizmu. Takrat je tudi najvišja kitajska partijska avtoriteta Deng Xiaoping moral zastaviti ves svoj ugled in sposobnosti za sporazumevanje z okorelimi konservativci, ki so, prav tako kot on, udeleženci legendarnega »velikega marša«.

Zasedanje vseljudskega kongresa je zato dodatno znamenje, da je obdobje konservativnih »sivih glav« dokončno zašlo in da mora mačka, ne glede na barvo, še bolj dokazati, da zna loviti miši.

Miha Lamprecht

Ta teden po svetu

Teheran/Bagdad: Tiskovni predstavnik generalnega sekretarja Združenih narodov je povedal, da obstajajo trdni dokazi o uporabi bojnih strupov na iraško-iranskem bojišču. Iraška vojska je s tem zagrešila smrt številnih civilistov tako na iraški kot na iranski strani. Iraška uporaba bojnih strupov je spodbudila ogorčenje svetovne javnosti, medtem pa so se boji med iranskimi in iraškimi enotami razširili tudi na južno fronto.

Tel Aviv: Izraelski premier Šamir je pozval vse politične sile v državi, naj strnejo svoje vrste proti ameriški načrtu za rešitev palestinskega vprašanja in proti palestinski vstaji. Zavrnili je tudi vsako misel o sklicu mednarodne mirovne konference.

Sofija: Zunanji ministri držav članic Var-

šavske zveze so imeli pred začetkom zasedanja krajši delovni sestanek. Sovjetski zunanji minister Eduard Ševardnadze jih je seznanil z rezultatom nedavnega obiska v Washingtonu.

Pretoria: Južna Afrika je izvedla še en napad na nasprotnike izven svojih meja. Gre za oborožen napad v bocvanskem glavnem mestu Gabaroneju, v katerem je bilo več mrtvih.

Tegucigalpa: Okrog 880 ameriških vojakov od skupno 3200, ki so jih pred enajstimi dnevi ZDA poslale v Honduras, se je že vrnilo v domačo vojaško oporišča. Vojake elitnih enot so poslali v Honduras na zahtevo ameriškega predsednika Reagana, potem ko so se nakopičile vesti o domnevnem vdoru nikaragovskih vojaških enot v Honduras.

Utrinki s poti

Slapovi dobrega gospodarjenja

Ko je človek že v Torontu, nikakor ne sme izpustiti možnosti, da bi si ogledal čudovite Niagarske slapove. Od Toronta so oddaljeni le dobrih sto trideset kilometrov, ločujejo pa Združene države Amerike in Kanado. Slapovi so postali pravi romarski kraj za turiste iz vsega sveta, pri tem pa je kanadska vlada modro ukrepala: že pred davnimi časi se je odločila, da območja ob slapovih ne bo izpustila iz rok, oziroma da ga ne bo prepustila zasebnikom. Zavedala se je namreč, da bi zasebniki ob slapovih zgradili nešteto hotelov za petične goste, s tem pa bi dejansko zaprli dostop vsem drugim obiskovalcem. Tako je okolica Niagare ostala takorekoč nedotaknjena, razen seveda tistih nekaj nujnih objektov, ki služijo za udobje vsakega turista.

Gre za restavracijo tik nad slapovi, dve prodajalni s spominki in drugim blagom, ogromen živalski vrt »Marinland«, ki se razprostira nekoliko višje na sto kvadratnih kilometrih ozemlja in pa seveda za priljubljeni stolp, kakršnega ste videli tudi na televizijskih zaslonih v Calgaryju. Vse drugo ozemlje je namenjeno parkirnemu prostoru in zelenicam ter vrtovom, za katere skrbijo skrbniki, izšolani vrtnarji. In še za nekaj je poskrbela kanadska vlada: cene v restavraciji in prodajalnah so namreč morda celo nižje kot v Torontu. Ko sem spraševal moje gostitelje, zakaj tako, so mi odgovorili, da je vlada želela tako omogočiti vsakemu turistu, ne glede na »globino« njegovega žepa, da bi si lahko privoščil topel obrok in da bi si kupil kakšen spominek. Namen je dosežen – reklama je tu, turisti pa odhajajo zadovoljni. Razlike v ceni pa kanadska vlada pokrije kako drugače.

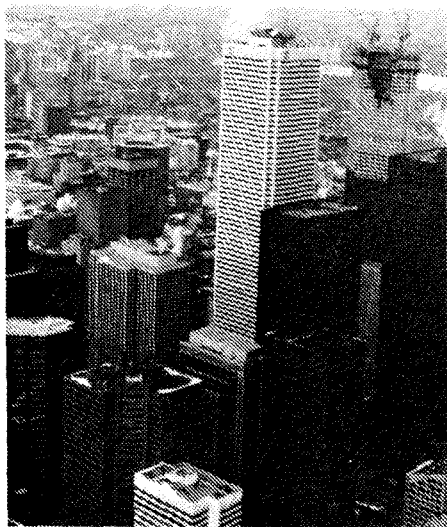
Kanadčani in Američani so preko Niagare v razdalji nekaj kilometrov zgradili tri mostove, dva pa sta ostala nedokončana, kot svojevrsten spominek trmi z ene in druge strani. Pri prvem so se

skujali Američani, nekoliko nižje pa so jim Kanadčani vrnili milo za drago.

Mostova sta zdaj zaključena na polovici reke, postala pa sta seveda turistični zanimivosti. Američani na drugi strani v turističnem pristopu niso sledili kanadskemu zgledu, tako da je tam zraslo cel kup hotelov in celo tovarne. Turisti seveda tega ne sprejemajo radi in zato se večinoma odločajo za kanadsko stran. Sicer pa je okolica Niagarskih slapov tudi zgodovinsko pomembna za Ka-

nadčane, kajti tu je kanadska vojska leta 1812 potolkla Američane in si s tem do danes zagotovila samostojnost.

Morda ne bo odveč, da v nekaj besedah pojasnim siceršnje politične zanimivosti Kanade. Dežela se razprostira na 9 milijonih devetsto šestinsedemdeset tisoč kvadratnih kilometrih, na tem ozemlju pa živi komajda 25 milijonov prebivalcev, ki so se v Kanado naselili takorekoč z vsega sveta. Kanada se danes uradno imenuje

Pogled na središče Toronta z restavracije v Canadian National Tower.

Ustavna monarhija, ki jo sestavlja deset zveznih pokrajin, osrednja vlada – ki ji predseduje premier Malrooney – parlament in senat pa so v glavnem, skoraj milijonskem mestu Ottawi, ki je politično in diplomatsko središče države. V vseh pokrajinah pa »vladajo« relativno neodvisne pokrajinske vlade in parlament. Privrženost britanski kroni izkazujejo s pomočjo generalnega guvernerja, ki pa ga določa kanadska vlada. Politične moči nima skoraj nobene, je pač ostanek zgodovinske pripadnosti, za Kanadčane že delček politične folklore.

Kanček strahu

Kanadčani ne marajo preveč politike, kajti pravijo, če bi vsaka narodnost uveljavljala svoja politična načela in svoje sisteme, potem Kanada preprosto ne bi mogla obstajati. Edina politika, ki jo priznavajo, je ekonomija. Tu pa so nepopustljivi! In prav glede tega vprašanja se utegne na prihodnjih volitvah, ki bodo verjetno že to jesen ali pa najkasneje prihodnjo pomlad, opeči tudi sedanja Malrooneyeva vlada. Kanadčani ji očitajo predvsem popustljivost do Američanov, še posebej po zadnjih sporazumih glede brezcarinske trgovine. Bojijo se, da bi ameriški kapital in izdelki preplavili kanadsko tržišče, kar bi verjetno povzročilo brezposelnost, česar pa zdaj ne poznajo in o čemer nočejo ničesar slišati. Nekateri bolj črnogledi se celo bojijo, da bi utegnili Kanada v prihodnosti postati celo 51. ameriška zvezna država. Čeprav so to besede, izrečene na pol v šali, pa je bojazen pred agresivnimi Američani vendarle

Posebnost Toronta pa so tudi trgovske hiše Eaton's. V njih so urejena prijetna sprehališča s klopami in vodometi, ob njih pa je na stotine vabljivih prodajal.

navzoča.

Še drugo napako je v svojem predsednikovanju zagrešil kanadski premier. Namreč, odločil se je za »forsiranje« njegove domače pokrajine Quebec in farmarjev na zahodu (kjer si pač kot vsak izkušen politik »kupi« volilne glasove). To bo seveda skušala izkoristiti opozicija, v kateri sta najmočnejši Liberalna in Nova demokratska stranka, in skušala zrniti z oblasti vlado Progressivnih konservativcev.

Najpomembnejše je delo

In kaj pričakuje povprečni Kanadčan od svoje vlade? Pričakuje, da se obnaša predvsem kot dober biznismen. Če pa se hoče tako obnašati, potem mora služiti denar. To pa počne s pomočjo davkov, ki sicer niso ravno nizki. Prebivalci so pri tem tolevantni – vedo, da vlada mora izpolnjevati pomembno vlogo: vsem prebivalcem zagotavlja možnosti za uspeh in za lagodno življenje, temelječe na dejanskih

rezultatih dela. Ugotoviti, da življenje Kanadčanov ni ravno preveliko breme, pa v teh štirinajstih dneh, kar sem bil v Kanadi, ni bilo ravno težko. Seveda pa mora za blagostanje narediti nekaj tudi vsak posameznik, predvsem se ne sme bati dela, kakšno koli že je. Če te dela ni strah, potem ti je uspešnost zagotovljena...

In za konec morda še to – Kanadčani spoštujejo svoje velike sosedo Američane, vendar jim ne bi bili radi preveč podobni. Zanje pravijo, da so preveč agresivni in da je njihov sistem preveč nehuman. Američan je dobesedno prepuščen sam sebi, medtem ko so stvari v Kanadi le nekoliko drugačne. Ne nazadnje o tem priča cel kup zavarovalnic in zavarovanj, s čimer so Kanadčani dobesedno obsedeni. Nihče na svetu ni tolikokrat zavarovan kot Kanadčan? Resda je za to treba odšteti tudi kakšen dolar, toda občutek varnosti je tega stroška vsega vredno.

Matjaz Kranjec

Ob obletnici anšlusa

Messnerjev dnevnik

Pred dnevi so v ljubljanskem Cankarjevem domu predstavili knjigo Janka Messnerja Živela Nemčija, ki sta jo izdali ljubljanska Partizanska knjiga in celovška Drava. Gre za dnevniške zapise slovenskega zamejskega pisatelja, ki so nastali v njegovem dijaškem obdobju, med leti 1938 in 1941, ko se je Avstrija vse bolj temeljito vživljala v novo vlogo pod okriljem »očetnjave« — Tretjega rajha. Takrat sedemnajstletni razgledani slovenski pobič si je doživetja in občutja zapisoval v dnevnik in (ob srečnem naključju, da so se zapiski, zakopani pod zemljo, ohranili) zapustil kasnejšim časom in ljudem avtentično pripoved mladega Slovenca o začetkih življenja v Avstriji pod Hitlerjem.

Ne gre za velike besede in tudi ne za ostro revolucionarnost, zato pa iz dnevnika veje najgloblja slovenska narodna zavest, ki je pomagala Slovencem na avstrijskem Koroškem preživeti do danes. Že v času, ki ga je gestapo strogo nadziralo, je Janko Messner zakopal svo-

je dnevniške zapise v domači kleti. (»To je bilo v igredi 1941.«) Takrat se je odselil iz Šempala ter se na jesen 1941 vpisal v sedmi razred celovške gimnazije. Tam ga je ujel tudi poziv v nemški Vermacht. Vojaščini se ni mogel izmuzniti in tako je končal v enem izmed ver-

machtovih kazenskih bataljonov.

Za pisanje dnevnika ga je navdušil brat Marjan. O današnjih pogledih na tisto daljno pisanje pa je avtor v uvodu zapisal: »Jedro pričujočih sporočil, zaradi katerih se mi zdi Dnevnik v današnjem času natista vreden in potreben, vidim v letih 1939 in 1940. Pri tem mislim na današnje lahkomišelnost nemškovanje dijakov pa tudi na prešibko narodno zavest nekih učiteljev Gimnazije za Slovence v Celovcu. A kar zadeva odpiranje in pokrivanje avstrijskega naci-fašizma prav ob »jubilej-nem« letu »anšlusa«, se mi zdi njegov izid tudi primeren, kajti v Šenpalu v Laboški dolini smo se vsaj nekateri slovenski dijaki že zgo-daj po robu postavili zloglas-nemu »izpolnjevanju dolž-nosti« (Plichterfüllung), s katerim celo kak avstrijski državni predsednik opravi-čuje ne samo svoje oficirsko vojaško službovanje v Jugo-slaviji, češ da so »čistili parti-zanski teren«, ampak tudi svoje zgodnje jaharjenje pri nacistični organizaciji SA...«

Dnevniški listi Janka Messnerja so pravšnje branje ob 50-letnici priključitve Avstrije k Tretjemu rajhu, pa tudi branje za osvežitev spomina vsem dobromislečim protifašistom, tako v Avstriji kot drugod. Zato ni naključje, da se je ob ta droban Dnevnik in njegovo oživitvev obregnil Die Kleine Zeitung, oziroma njegov kritični pisec Heinz Stritzel. Ta se je opiral na (v nemščino) prevedeni

radijski odlomek, pri čemer ni videl nikakršne potrebe, da bi v nadaljevanju objavil avtorjev odgovor. Vsekakor »demokratsko« dejanje — ni kaj!

Iz Messnerjevih zapiskov pokukajmo za hip v tisto, kar je bilo zapisano pod datumom 11. 10. 1938:

»Oj ti moj dom, oj ti moj dom!

Ne bom opisoval na dolgo in široko »slavnosti«, ki so si jo izmislili tudi tukaj v Šenpalu. Pri »spomeniku 10. oktobra«, ob cesti na začetku vasi, so imeli svoj politični jarmak. Tukaj je govoril Ortsgruppenführer s tako obupno nemščino in takšnim smešnim obnašanjem, da je bil podoben bolj pustni šemi kakor normalnemu človeku. Šole nismo imeli, ker sta se obhajala kar dva »slavna« dogodka — priključitev Sudetov ali čeških Nemcev in priključitev Koroške nemški »materini zemlji« (Mutterland). Ker pa so nam dali prosto, smo zato morali vsi tja k proslavi zijala past.

Da sem se vsaj nekoliko potolažil, sem pisal pismo domačim. Po kosilu pa smo šli iz Konvikta na Kasbauerjevo peč, odkoder smo imeli sijajen razgled po vsej spodnji Podjuni, po moji slovenski zemlji, po mojem domu, pa tudi po Laboški dolini do Wolfsberga. Tudi proti Dravogradu se je lepo videlo in proti Libeličam. Tudi Triglav se vidi z vrha, še lepše kakor iz mojega domačega Doba. Pa Grintavec in Skuta sta se svetila v soncu, kakor da me — starega znanca — veselo pozdravljata, saj

Konvikt šenpalskih benediktincev, ki so se ga polastili nacistični profesorji že ob koncu 1938. leta, skupaj z benediktinsko gimnazijo

Vsi na »slovenski dan« v Globasnico (1938)

sem se letos tam okrog plazil. Za Peco pa zagledam do-slej mi neznano goro »Ojstrovico«, kakor je trdil Jan-ko Boročnik, ki mu pravimo kar Brnik. Prav lepo so žare-le naše slovenske vasi Su-ha, Žvabek, Dob z Lucijo, Humec z božjim grobom, Reple, Vogrče, Lipica in dru-ge. Vsi naši nemški sošolci so navdušeni občudovali to lepo podjunsko raven, kar niso mogli ločiti pogleda od nje. Izpraševali so nas Rožani in Ziljani po krajih in go-rah, posebno pa sošolci iz Dravske doline, ki so se od začudenja kar vsedli in niso več vstali ob misli, da je vse

to slovensko in da oni nima-jo takih rodovitnih polj. Če primerjajo svojo domačo Dravsko ali Krško dolino s to našo Podjuno, so seveda lahko zeleni od zavisti, neka-teri z menoj potem sploh ni-so hoteli več govoriti, na pri-mer S. Mnogi pa so prosili prefekta, da bi nas še večkrat popeljal tja gor in tam nam je to tudi obljubil. Naj zaklju-čim: Lepa naša domovina, oj junaška zemlja mila! Ti si Turkom vrat zlomila, boš še Hitlerja pobila...!

Knjigo je likovno opremil Janez Suhadolc, natisnil pa Beno Jakupovič

B. Ž. J.

Leta 1938, tik pred anšlusom v Celovcu, vsi štirje bratje Messner

Letos že trinajstič

Porezen zopet zaživel

Več kot 4000 pohodnikov iz vrst mladine, nekdanjih borcev narodnoosvobodilnega boja, ki so spomladi leta 1945 prav na tej gori z mnogimi žrtvami prebijali v zadnji veliki nemški ofenzivi, pripadniki JLA, miličniki, kadeti, planinci in drugi ljubitelji gora so se v nedeljo 27. marca udeležili spominskega pohoda na 1632 metrov visok Porezen.

Slovenske planine in gore niso zastoj ničkolikokrat ope-vane v delih naših ustvarjalcev. Prav srečanja s trdoto in neizprosno planin in gora pokažejo človeku pot k sebi, s tem pa tudi pot do sočloveka. Prav, tu, na Poreznu so pred 43-imi leti borci delili zadnjo skorjico kruha in zadnjo ciga-reto, bolj kot za lastno, trepetali za življenje tovariša. Mnogi izmed njih svobodne pomladi niso pričakali.

V spomin na boj, preboj in žrtve na Poreznu in v vaseh pod njim prizadevni člani Planinskega društva Cerkno, družbenopolitične organizacije in skupnosti borcev Srečka Kosovela, Gorenjskega vojaškega območja in inženirskega bataljona 31. divizije prirejajo vsako leto, letos že trinajstič, pohod, ki je tudi kulturna, rekreativna in spominska prireditev. Vsako leto je vse več pohodnikov; tokrat jih je bilo približno štiri tisoč.

»... Pohodi na Stol, Snežnik, Javornik, Porezen, pa tudi druge rekreativne in kulturne prireditve pričajo, da v nas še živi polpretekli čas, da še cenimo vrednote, za katere so se borili naši očetje in sinovi Vsakdanje težave nam sicer jem-ljejo zagon, včasih se nas poloteva malodušje. Ko pa se ozremo okoli sebe, vendar vidimo, da težave premagujemo,

da izhodi so, da smo dolžni izpolnjevati to, kar je bilo zastavljeno v tistem času,« je med drugim v svojem govoru dejal Zorko Velikajne, predsednik OK SZDL Idrija.

»Da je pohod uspel v zadovoljstvo vseh, zahvala gre pred-vsem požrtvovalnim članom Planinskega društva Cerkno, gorskim reševalcem iz Tolmina, Škofje Loke in Ljubljane, radioamaterjem, zdravnikom, ki k sreči niso imeli dela, delovni organizaciji Eta Cerkno kot pokroviteljici pohoda, zamejskim Slovencem iz Stare Gorice in nenazadnje samim pohodnikom, ki so skrbeli za lastno varnost in pravo planin-sko vzdušje. Ob uspešnem pohodu, kakršen je bil ta za hip pozabimo na trud in delo. Kot ste sami opazili, je bil Dom Andreja Žvana-Borisa dan pred pohodom še pod snegom! Po pohodu pa se delo še nadaljuje: v dolino bo treba prene-sti poleg ostale opreme še kup pošte, saj ni planinca, ki ne bi na vse konce pošiljal pozdrave znancem, prijateljem in tudi članom družine. Vsi pa si najbolj želimo da bi bila gradbena dela končana in da bi bil dom, ki je ponos nas vseh, oprem-ljen, nam je v pogovoru dejala Katarina Filipič, predsednica Planinskega društva Cerkno.

Na vrhu Porezna pa smo se zopet srečali s starimi znanci: Bogom Gorjanom, Viktorjem Avbljem, Dragom Flisom, Tonetom Boletom, Albinom Vengustom, Francem Kono-blom-Slovenkom in še z mnogimi drugimi, ki so se udeležili komemorativne slovesnosti pri spomeniku padlih na vrhu Porezna. Po slavnostnem govoru sta delegaciji mladine in borcev Kosovelove brigade položili vence, učenci s Cer-knega so se predstavili z recitacijami, vod miličnikov pa je izstrelil častno salvo. Udeleženci pohoda pa so še dolgo uživali v prelepem vremenu, ki ga sicer v tem času nismo vajeni na Poreznu. Pohodu, kakršen je bil tokrat, bo mnogim ostal še dolgo v spominu. Lepi spomini in pravo planinsko vzdušje so planince spremljali še dolgo po prihodu v dolino.

Besedilo in posnetki: Jože Čurin

Letalska enota milice dobila nov helikopter

Veliko razumevanja združenega dela

Čeprav je do 13. maja – dneva varnosti – to je praznika organov za notranje zadeve še nekaj tednov, so ti pred dnevi že dobili svoje najlepše darilo. Republiški sekretar za notranje zadeve Tomaž Ertl je namreč letalski enoti milice izročil v uporabo nov helikopter agusta bell – 412, ki ima uradno oznako Yu HCX.

Priložnostno slovesnost ob izročitvi helikopterja smo izkoristili za pogovor s poveljnikom letalske enote milice Mirom Završkom, ki je pripovedoval o nastanku in razvoju enote ter o njenem delovanju v slovenskem in jugoslovanskem prostoru.

Letos bo letalska enota milice praznovala enaindvajseti rojstni dan, torej bo tudi po vseh mednarodnih predpisih in dogovorih polnoletna. Pri nas je letalska enota nastala takrat, ko so bile druge v razvitem svetu že nekaj povsem vsakdanjega.

Vsak začetek je težak

Najprej je bila letalska enota namenjena nadzoru

so kupili helikopter AB 212 in sodi v srednji razred. Naenkrat lahko pelje dvanajst potnikov in tri člane posadke. Največja višina leta tega helikopterja je 6100 m, njegova nosilnost pa je 2152 kg. Ta helikopter je dobila letalska enota leta 1979.

Že leto dni kasneje so dobili helikopter vrste AB 109A hirundo, ki lahko pelje

prepeljali pa so 396 poškodovancev. Z njihovo pomočjo je bilo zgrajenih več planinskih domov, oskrbujejo planinske postojanke, pomagajo graditi in nadzorovati električne daljnovode, plinovode in druge objekte, predvsem na nedostopnih krajih. Prezreti pa tudi ne moremo njihove vloge pri varovanju gozdov pred požari.

Med redne naloge letalske enote milice pa sodijo nadzor cestnega prometa, obmejnih območij in državne meje, zavarovanje večjih prireditvev, sodelujejo pri zasledovanju in odkrivanju storilcev kaznivih dejanj in drugo.

Pobuda se je rodila v gospodarstvu

V začetku lanskega leta se je v Sloveniji porodila pobuda o nakupu helikopterja srednjih zmogljivosti, s katerim bi lahko učinkovito pomagali ljudem tudi ob večjih naravnih nesrečah, hkrati pa bi zadovoljili potrebe slovenskega združenega dela. Helikopter AB-212 namreč ni več zadostoval za slovenske potrebe. Od pobude do njene uresničitve ni minilo dosti časa. Za nakup so bila potrebna precejšnja denarna sredstva, ki jih je slovensko združeno delo zbralo, kot skupno naložbo splošnega družbenega in gospodarskega pomena. V akcijo za zbiranje denarja se je vključilo 275 delovnih organizacij, ki so zbrale dva milijona sedemsto dvajset tisoč ameriških dolarjev, kolikor je vreden helikopter AB-412. Povedati je treba, da je veliko

Novi helikopter AB-412

Miro Završek

le gorski reševalni službi, Planinski zvezi, planinskim društvom in drugim, del teh ur pa so namenili tudi v človekoljubne namene.

Velika pridobitev

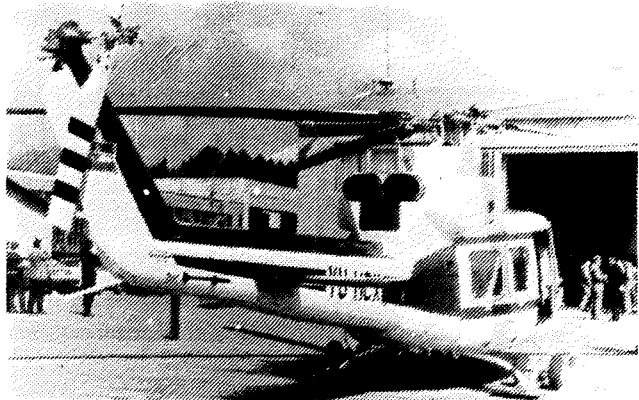
Kot pravi Miro Završek, je novi helikopter velika pridobitev za letalsko enoto. Šele sedaj se bodo lahko začeli pogovarjati o pravi ponudbi, ko imajo v svoji sestavi dva helikopterja istega razreda.

Poglejmo nekatere zmogljivosti novega helikopterja

njencev, oziroma bolnikov na ustreznih nosilih in zdravniško ekipo. Lahko učinkovito posreduje v primeru naravnih nesreč, poplavl, požarov, plazov, gozdnih požarov in nesreč v gorah. Posebej uporaben pa je za reševanje iz visokih zgradb. Z njim lahko prepeljemo do tisoč petsto kg zunanega ali notranjega tovora, zaradi česar je uporaben za gradnjo objektov na težko dostopnih krajih.

Letalska enota milice ima zdaj pet helikopterjev, in sicer dva AB-206 jet ranger in po en helikopter AN-212,

mu bralcu. Letalska enota milice izbira svoje pilote predvsem med mladimi fanti, ki so končali šolo za miličnike v Tacnu. Če izpolnjuje stroge predpise za ta lep in hkrati odgovoren poklic, ga pošljejo na nadaljnje šolanje. To pa poteka v Mostarju, na vojaški letalski akademiji, smer pilot helikopterja. Seveda pa s končanjem šolanja v Mostarju še ni konec usposabljanja. Po prihodu v enoto se piloti izpopolnjujejo v opravljanju posameznih nalog, kar pa je odvisno od posameznikovih sposobnosti, naletnih ur in potreb eno-

Takšen pa je, če ga pogledate od zadaj.

AB-412 in A-109A hirundo. Vse helikopterce vzdržujejo v sami enoti in to vzdrževanje je dokaj poenostavljeno, ker so vsi iz ene tovarne. Potrebujemo torej eno vrsto orodja in mehanike, ki se ukvarjajo s popravilom helikopterja ene vrste. Vseh stvari pa ne morejo narediti sami, in zato imajo dobre stike z matično tovarno v Italiji, s katero dobro sodelujejo že vrsto let. Letalska enota milice ima na Brniku svoj lastni hangar, v katerem ima helikopterce, v njem pa opravljajo tudi vsa mehanična vzdrževanja.

Kako postati pilot helikopterja?

Prav gotovo se bo to vprašanje porodilo marsikater-

te. Med piloti sta tudi dva inštruktorja, ki sta usposobljena za polete z vsemi vrstami helikopterja letalske enote. Sedem pilotov pa je izšolanih za opravljanje nalog v lepem in slabem vremenu, podnevi in ponoči.

Že do zdaj je letalska enota milice uspešno opravljala naloge, ki jih je pred njih postavila naša družba. Prav gotovo smo lahko prepričani, da se bodo njeni pripadniki tudi v prihodnje nadvse prizadevali, da bi še hitreje in natančneje opravili svoje delo na področju dela organov za notranje zadeve, pa tudi pri reševanju človeških življenj in pri graditvi najrazličnejših objektov.

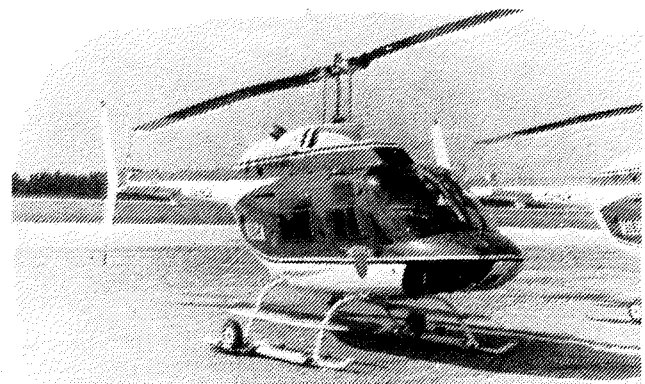
B. K.

Pilotska kabina nove pridobitve letalske enote milice.

hitro razvijajočega se cestnega prometa. V ta namen so od beograjskih kolegov kupili helikopter agusta bell AB-47, ki je povsem odgovarjal tej nalogi. To je bil helikopter, ki ga je italijanska tovarna izdelovala po ameriški licenci, slovenski piloti

sedem oseb, njegova nosilnost pa je 1024 kg. Leta 1986 pa so ta helikopter predelali in ga preuredili za prevoz ranjencev. Vanj so namestili potrebno opremo za nudenje zdravniške pomoči tudi najtežjim poškodovancem. Ta helikopter in njegova posad-

AB-206, bolj znan pod imenom jet ranger

pa so ga ljubkovalno imenovali »Burduš«. Čeprav je svoje že odslužil, ga hranijo v svojem hangarju in bo verjetno našel svoje mesto v Tehničnem muzeju v Bistri. Poganjal ga je batni motor in za opravljanje zahtevnejših nalog ni bil primeren, predvsem je bil premalo močan in premajhen, saj so se v njem lahko peljali pilot in dva potnika. Največja obremenitev pa je bila le slabih 380 kg.

Sredi junija 1972 je enota dobila helikopter AB-206, ki so bolj znani pod imenom jet ranger. Toda pokazalo se je, da tudi tovrstni helikopterji ne odgovarjajo vsem zahtevam letalske enote milice in drugim uporabnikom. Zato

ka sta vsak trenutek pripravljena, da odletita po ranjence ali poškodovanca.

Ne samo za potrebe milice

Helikopterji letalske enote milice pa niso leteli samo za potrebe milice, temveč tudi za potrebe gospodarstva in drugih. Predvsem je pomemben njihov delež pri reševanju in prevozu ranjencev, ki so se ponesrečili v gorah. Uporabljajo jih za prevoz ponesrečenih v prometnih nesrečah v bolnišnico, prepeljejo pa tudi vsakega drugega, ki potrebuje nujno medicinsko pomoč. Odkar obstaja letalska enota, je s svojimi helikopterji sodelovala v 312 reševalnih akcijah,

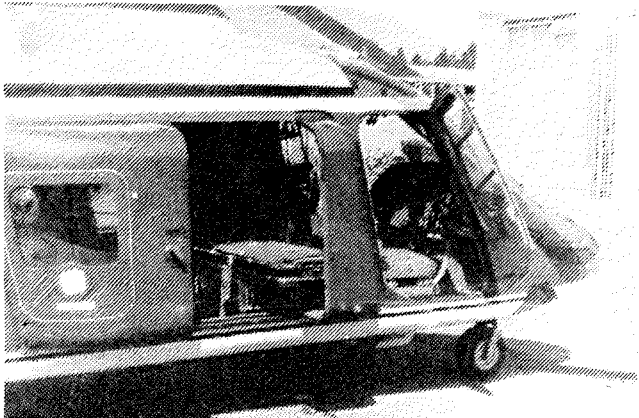
V isti razred kot novi helikopter sodi tudi AB-212

delovnih organizacij, ki so sicer dale denar in obliki prednaku delovnih ur helikopterja, te podarile, ali odstopi-

AB-412, ki je tudi izdelek družbe Agusta Bell. Poleg posadke lahko pelje dvanajst potnikov, ali šest ra-

Na Brniku je vedno v pripravljenosti helikopter AB-109A hirundo, da priskoči na pomoč in iz kateregakoli dela Slovenije in tudi Jugoslavije prepelje poškodovanca v Univerzitetni klinični center v Ljubljani.

Pogled na pilotsko kabino in prostor za prevoz ranjenca helikopterja hirundo.

Po dveh letih – z delom zadovoljni

Društvo piscev zgodovine NOB in revolucije je bilo ustanovljeno na ustanovnem običnem zboru 23. januarja 1986 v Ljubljani. Po statutu smo po dveh letih dolžni opraviti redni občni zbor, ki je bil letos 15. aprila. Izvršilni odbor podaja poročilo o delovanju društva za to dveletno obdobje.

V tem obdobju smo imeli izredni občni zbor 5. junija 1987, ker je bilo treba urediti nekatera kadrovska vprašanja. Poseben pomen pripisujemo strokovnim posvetom, ki smo jih organizirali na prelomu v letošnje leto. Posveti so imeli namen zblizati čim več piscev zgodovine NOB in revolucije, omogočiti medsebojno spoznavanje, dobiti podatke o moči gibanja za uveljavitev zgodovinskega NOB in revolucije, omogočiti medsebojno spoznavanje, dobiti podatke o moči gibanja za uveljavitev zgodovinskega NOB in revolucije, omogočiti medsebojno spoznavanje, dobiti podatke o moči gibanja za uveljavitev zgodovinskega NOB in revolucije.

Posvetovanja so bila po regijah, udeležilo pa se jih je skupno nad 160 udeležencev. Pri organizaciji posvetov so sodelovali muzeji, društva zgodovinarjev Slovenije in naši člani. Tako sodelovanje je imelo poseben pomen, ker je združevalo zgodovinarje različnih strokovnih ravni. Splošne izkušnje, ki so se izkazale na teh posvetih, nam izpričujejo, da je razmeroma veliko zgodovinarjev angažiranih v raziskavah zgodovine NOB, da je pobuda pri njih in organizatorjih zgodovinarjev iz-

redna in da smo lahko z dosežki v zgodovinarstvu zadovoljni. Okoli 1500 borcev in zgodovinarjev pa pripravljajo gradivo za zgodovino. To je vsekakor izredna organizacija in pripravljenost, da bi se program zgodovinarstva do konca uresničil.

Sodili smo, da je potrebna družbenopolitična verifikacija našega obširnega programa. Njegovo uresničevanje ni le stvar piscev, zgodovinarjev in borcev, pač pa je to dolžnost širše javnosti. Izvedli smo akcijo, s katero bi našemu programu priznali tak status, da bo za dokončanje in izvedbo možna družbena pomoč. Pri tem smo naleteli na popolno razumevanje družbenopolitičnih organizacij in njihovih organov ter posameznikov. ZZZ Slovenije se je posvetila temu problemu, predsedstvo SZDL Slovenije pa je podprlo naše težnje in predloge. Na seji predsedstva SZDL Slovenije je bilo 5. maja 1987 sprejeto stališče, da je program zgodovinarstva NOB in revolucije projekt nacionalnega pomena in da ga je zato potrebno podpreti, moralno in materialno. Materialna pomoč naj priteka iz družbenih virov v obliki redne pomoči in naj se uporablja prek finančne službe republiškega odbora ZZZ NOV Slovenije. To je bila velika pomoč družbenopolitičnih organizacij, ki je omogočila ustanovitev posebnega odbora pri republiškem odboru ZZZ Slovenije.

Republiški odbor ZZZ je lansko leto dne 1. oktobra ustanovil odbor za financiranje zgodovinarstva, ki si je sestavil svoj pravilnik, po katerem deluje. Pravilnik je potrdil republiški odbor. Načela delitve finančnih sredstev, ki sedaj že redno dotekajo, so tista, ki jih je oblikovalo naše društvo in so bila sprejeta pri vseh, ki so za zgodovinarstvo zadolženi.

Odbor za financiranje zgodovinarstva bo financiral zlasti tiste dejavnosti, ki omogočajo raziskovanje naše nedavne zgodovine NOB in omogočal, da bo avtorjem prek založb in dodatnih sredstev republiškega odbora ZZZ zagotovljen avtorski honorar, ki ustreza formuli za eno avtorsko polo poprečen mesečni osebni dohodek zaposlenega v Sloveniji. Za posebej dobro opravljena dela bodo nagrade avtorjem višje, za dela slabše kvalitete pa lahko poseben odbor določi do 20 odstotkov nižji honorar. Vsa dela, ki bodo na ta

način financirana, morajo biti strokovno preverjena pri komisiji za zgodovino republiškega odbora ZZZ. S tem hočemo zagotoviti kvaliteto predloženih zgodovinskih del.

Sestava odbora za financiranje je naslednja:

Janko Rudolf, predsednik, Primož Hainz, podpredsednik, Jože Božič, tajnik. Člani pa so Lado Ambrožič-Novljan, France Filipič, Dušan Gorkič, Zdravko Klanjšček in Lidija Šentjura.

Odbor za financiranje je avtorjem (ustrezno pravilniku) razdelil do konca lanskega leta okoli 70 milijonov dinarjev. Odbor seveda ni mogel pokriti vseh potreb za honorarje avtorjem del, ki so monografije predložili lanske leto, pač pa je začetek izplačevanja uravnal po dospelih finančnih sredstvih.

Tako smo razrešili eno bistvenih vprašanj stimulacije avtorjev in s tem postavili temelje za zagotovitev končanja programa zgodovinarstva NOB in revolucije.

Za društvo Lado Ambrožič, predsednik (nadaljevanje prihodnjik)

Vabimo vas na redni občni zbor Društva piscev zgodovine NOB in revolucije, ki bo v petek, 15. aprila 1988 ob 10. uri v veliki dvorani občine Ljubljana Vič-Rudnik, Trg mladinskih delovnih brigad 7 v Ljubljani.

Predlog dnevnega reda:

1. Otvoritev zbora in izvolitev organov zbora,
- 2.–6. Poročila (izvršnega odbora, tajnika, blagajnika, nadzornega odbora, verifikacijske skupine),
7. Razprava po poročilih,
8. Izbor komisij in sprejetje sklepov,
9. Razno.

Končni obračun lanskega dela

Koroški pokrajinski muzej revolucije je tudi letošnje leto, kljub težavam, dokaj uspešno zaključil. Načrt dela, ki so ga sprejeli ob koncu leta 1986, je bil precej ambiciozno zastavljen. Naloge so bile razvrščene v pet osnovnih skupin: raziskovalne naloge, razstave, pedagoška dejavnost, varstvo kulturne dediščine ter vzdrževanje stavbe in opreme. V letu 1987 so največ naredili na področju pedagoške dejavnosti. Kustos – pedagog je z izdelanimi učnimi temami, spremljanimi z diapozitivi, obiskoval oddaljene šole, mnogi razredi bližnjih šol pa so imeli pouk zgodovine v muzeju. Pripravili so tudi nekaj kotič-

kov NOB za osnovne šole. Pridobili so precej novih muzealij, fotografij in dokumentov s terena. Tudi raziskovalno delo s področja zgodovine NOB in povojnega obdobja na Koroškem je uspešno teklo. V muzeju so mnogo storili tudi za izboljšanje delovnih pogojev delavcem.

Muzej se je v letu 1987 precej ubadal s kadrovskimi problemi, saj je bilo treba izvoliti novega ravnatelja, pridobiti kustosa – zgodovinarja, kar vse je bilo uspešno rešeno. Zaradi interventnega zakona tudi ni bilo možno odkupiti pomembnih fondov gradiva iz NOB in izboljšati tehnično opremljenost

muzeja, da bi lahko še hitreje šel v korak s časom.

Tudi načrt dela za leto 1988 je obsežen, saj vsebuje več kot 30 različnih nalog, izmed katerih so nekatere kratkoročne druge, predvsem raziskovalne ter razstava o povojnem razvoju Koroške krajine, pa bodo zaključene do leta 1990. Muzej bo tudi v naslednjem letu nadaljeval z zbiranjem gradiva iz NOB, pa tudi iz povojnega obdobja. Še večjo pozornost bo posvetil pedagoškemu delu, zaščiti in predstavitvi kulturne dediščine, raziskovalnemu delu ter proslavljanju pomembnih obletnic iz naše novejši zgodovine. Za leto 1988 si je muzej zastavil še eno pomembno nalogo – akcijo za ustanovitev zgodovinskega društva za Koroško.

Še bolj si bo prizadeval razširiti in poglobiti stike s koroškimi Slovenci, zlasti z Zvezo koroških partizanov in Slovenskim znanstvenim inštitutom v Celovcu. Glede nabave nove opreme bo muzej dal poudarek svojemu arhivu, ki ga bo skušal čimbolj posodobiti, do leta 1990 pa bo muzej (morda skupaj z drugimi kulturnimi ustanovami v Slovenji Gradcu) skušal nabaviti računalnik in video opremo ter urediti fotolaboratorij. V dolgoročnem načrtu pa je ureditev podstrešja, kjer bi muzej lahko pridobil nove razstavne prostore za stalno razstavo o povojnem razvoju Koroške krajine.

Adolf Ankon

Nove naloge za borce

Kakor povsod po Sloveniji te dni so tudi borci KS Sava na Jesenicah pregledali svoje minulo delo in se dogovorili za nove naloge. Kadrovske so okrepili vodstvo te organizacije, nato pa spregovorili tudi o tem, kako vidijo in spremljajo širše dogajanje na družbenopolitičnem področju. Opozarjali so na vse več nezaposlenih med mladimi, na številne upokojence, ki živijo na robu obstojnega minimuma, pri čemer so menili, da bi bilo treba tudi ukiniti posebne pokojnine in razne bonitete, še zlasti, če te prehajajo celo na otroke in vnuke nekaterih zaslužnih tovarišev.

Menili so, da so tudi v njihovi občini takšni primeri. Pri tem se niso oprijeli zgolj teh kritičnih tem, ampak so menili, da je tako v Sloveniji kot v širši Jugoslaviji dovolj sposobnih in poštenih ljudi, ki bodo ob spoštovanju ustave in zakonov zmogli z dobrim delom premagati ten-

dence nedela, bogatenja mi-mo zaslužnega ter zaščite lenobe. Opredeljevali so se proti kongresomaniji vseh vrst, proti velikim simpozijem in zborovanjem ter nepotrebnim popotovanjem v tujino. V to skupino kritik so našli še silne milijarde dinarjev, ki jih zapravljamo na področju športa, pri tem pa še zlasti v nogometu, pri organizaciji raznih mednarodnih športnih tekmovanj in prvenstev, ki nam ne prinašajo ne slave in tudi ne materialnih koristi.

Sicer pa so jeseniški borci z marsičem v njihovem okolišču zadovoljni; veliko si obetajo od nove jeklarne, ki izrinja staro tehnologijo. Obetajo si več in boljše zaslužke železarjev, že sedaj pa je na Jesenicah čutiti, so menili, boljše splošno ekološko stanje, kot je bilo pred leti.

Ko so borci spregovorili še o ožji dejavnosti na njihovem terenu, so predvsem omenjali sodelovanje s šola-

mi. Omenjali so družbeni dogovor za varovanje spomenikov NOB, ki da ostaja bolj na papirju, kar je posebno očitno ob znanem Jožefovem sejmu, ko postane osrednji jeseniški spomenik glavni klošmerl za vse obiskovalce. Zato so menili, da je treba spomenik primerno zaščititi, oziroma lokacijo sejma omejiti z območja spomenika. Pripombe so letele tudi na pogrebne slovesnosti od občanov (ki niso bili člani ZB), ker se od njih ne poslovi nihče. Premišljevali so tudi

o pobudi za praznovanje krajevnega praznika, in še nekaterih krajevnih potrebah.

O delovanju komisij so imeli pohvalno mnenje, prav tako tudi o finančnem poslovanju KO ZB, v razpravi pa so med drugim tudi ostreje zahtevali, da naj se razmere v tamkajšnjem borčevskem dispanzerju že končno uredijo, pri čemer so nalogo pogovora v zdravstvenem domu poverili občinskemu odboru ZZZ NOV.

Franjo Ropret

Uspela konferenca ZRVS v Cerkljah

Pred dnevi je bila v Zadružnem domu konferenca KO Zveze rezervnih vojaških starešin Cerklje, na kateri so analizirali delo konference, sprejeli program dela za letos. V Cerkljah je bil dosežen pomemben premik na področju strokovnega vojaškega usposabljanja, je med drugim poudaril predsednik KO ZRVS Cerklje Stane Bobnar. Še posebej pa so ponosni na občinsko priznanje, ki so ga lani prejeli za opravljeno delo v KO ZRVS Cerklje.

Janez Kuhar

Odmevi

Pismo Karla Makuca, prispelo v objavo

Brodolom optimista

Pred leti, ko sem bil to-mač naši kulturni skupini v Italiji, so mi italijanski komunisti (compagni) tovariško očitali: »Kaj delate komunisti v Jugoslaviji? Orožje je izvažate na veliko, ob takih škandalih pa nihče nič ne reče!«

To me je zelo presenetilo in prizadelo. Brž sem imel v obrambo naša izbojevana gesla, Ustavo, Tita... Mi smo miroljubna dežela in orožje imamo samo za našo obrambo...

Moji italijanski tovariši so nemara opazili mojo zadrego (in razburjenje), pa mi je eden izmed njih pomolil pod nos dolg članek, menda iz Unita, poln podatkov o trgovanju in zaslužkarstvu z orožjem; med naštetimi državami je bila na »častnem« mestu tudi Jugoslavija.

Ostal sem brez besed. Nič nisem o tem govoril, prepričan sem bil, da imamo med našim vodstvom prekaljene revolucionarje, ki bodo takšno ravnanje trgovcev z orožjem zagotovo preprečili.

Poročilo našega dopisnika Pudgarja iz Nairobija je bilo zato zame toliko hujše. Članek je nekaj dni po odhodu admirala B. M. iz Adis Abebe poročal o odmevu naprednih, demokratičnih javnih medijev Afrike o našem prodajanju orožja. To me je še zlasti prizadelo, saj sem bil v Etiopiji in sem vsaj nekoliko spoznal tista revna polgo-

la plemena, ki so bila vselej žalostne žrtve tujih spletk. Bolj kot ves Agrokomerc in druge težave me je začela spodjedati zavest, da se nič na svetu ne premakne. Začele so se tudi siceršnja polemika o JLA, različna posvetovanja, in naposled seja samega CK ZKJ, od katere sem pričakoval piko na pravem mestu. Toda ne! V stilu centralistično-birokratskega in oblastniškega stališča so obšli vsa konkretna dejstva ter spretno preobrnil plat medalje, govoreč o »pridobitvah revolucije« in enotnosti naših narodov, kar je razpravo pripeljalo na mrtvi tir tabujev in nedotakljivosti. Pač taktika, ki jo, žal, dobro poznamo!

Kot borec – komunist, delavec s petinštiridesetletno delovno dobo, zagnani aktivist, novinar in demokrat bi si obetal, da bo CK konkretno obrazložil določena gibanja. Nisem bral vseh člankov o JLA, toda zastavila so se mi mnoga vprašanja. Zapisanih je bilo veliko dejstev, od »zloglasnega« nadzvočnega letala pa do proizvodnje orožja (komu, kam, zakaj...?) Ne želim ostati brez odgovora!

Ob vsem tem ostajam zvest idejam revolucije, vendar tih, nemočen, ideološko-politično brezbarven, razdvojen v svojem upanju na boljše čase.

Za Simeta ali proti njemu? Vsi smo s tabo, Sime dragi!

Nič ne maraj, dragi Sime, če te kritizira Mato, spet zavrti svojo plato, in objavi svoje rime!

Vsi prebiramo te radi, tvoji bojni kameradi. Za resnico bojevitost zlo naj gre skozi tvoje sito.

Le obiraj do obisti, naj se zlo do dna prečisti. Vsi smo s tabo, Sime dragi tvoji bojni kameradi!

In tudi avtor teh verzov:

Dušan Mevlja

V dopolnilo

Ante Jukić-Mato je v Odgovoru na odgovor (TV-15 10. marca) med drugim zapisal: »Iz tega, kar preberem v Simetovih komentarjih, pa se mi zdijo nekateri podatki vendarle vprašljivi, celo napihnjeni. Naj navedem konkretni primer: v zelo obširnem komentarju o zagrebški Univerziadi (»Več kruha, manj iger«) je podatek, češ da je režiser Paolo Magelli imel astronomsko plačo: 25 (z besedami: petindvajset) milijonov dinarjev ali dve in pol stari milijardi«. Ne vem, kaj o tem menijo drugi, a jaz temu podatku zares težko verjamem.«

Moje pojasnilo: podatek

o tej astronomski plači sem našel v beograjskih revijah, navedenega podatka vodstvo Univerziade ni zanikalo! Še več: Zagrebčani so hoteli sprva angažirati celo svetovno znanega filmskega režiserja, ki bi bil seveda še znatno dražji! K sreči jim je to spodletelo.

Mimogrede: organizatorji zagrebške Univerziade že precej časa kar naprej odlagajo predložitev zaključnega računa te megalomanske prireditve, za katerega pa je zainteresirana vsa jugoslovanska javnost!

S tem dokončno zaključujem polemiko z Antejem Jukićem-Matom.

Sime

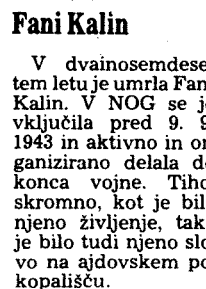
Janez Hren-Žan

V oseminšestdesetnem letu je decembra lani umrl Janez Hren, udeleženec NOB od leta 1942. Rodil se je leta 1920 v Smolenji vasi pri Novem mestu. Takoj po razpadu stare Jugoslavije je prišel zbirati orožje strelivo in drugo. Delo aktivista NOB v Žabji vasi je nato uspešno nadaljeval vse do svojega odhoda v partizane. Aprila 1942 je bil aretiran, vendar je po srečnih okoliščinah po osmih dneh prišel iz zapore in junija 1942 ponovno odšel v partizane v ZDO Krški odred. V tem odredu je bil do ustanovitve Tomšičeve brigade, ko je bil vključen v njen 2. bataljon. V bojih na Primorskem je bil ranjen in se zdravil v bolnicah. Po okrevanju je prevzel naloge obveščevalca Gorjanskega odreda in nato 15. brigade, junija 1944. pa je odšel za obveščevalca na komando mesta Novo mesto. To dolžnost je opravljal do konca vojne. Imel je čin kapetana 1. razreda. Po vojni je nadaljeval v delom pri OZNI, milici v Ljubljani in Novem mestu in nato bil demobiliziran. Nato se je zaposlil pri Petrolu, po opravljeni gozdarski šoli pa na gozdni upravi v Novem mestu. Po upokojitvi je ves prosti čas porabil za delo v DP. Za svoje zasluge med NOB in po njem je prejel številne pohvale in bil nosilec več visokih odlikovanj.

Oskar Daskobler

Na tolminskem pokopališču smo se lani poslovlili od Oskarja Dakskoblerja, rojenega ga leta 1908 v Podmelcu v Baški grapi. Že jeseni leta 1942 je začel sodelovati s člani odbora OF. Raznašal je propagandno literaturo, zbiral denar, posojila in material za potrebe NOV. Poleti 1944 so njegovo delovanje odkrili Nemci, ga aretirali in odgnali v taborišče Dachau. Odlikovan je bil z medaljo zaslug za narod.

Fani Kalin

V dvainosemese-tem letu je umrla Fani Kalin. V NOG se je vključila pred 9. 9. 1943 in aktivno in organizirano delala do konca vojne. Tiho skromno, kot je bilo njeno življenje, tako je bilo tudi njeno slo-vo na ajdovskem po-kovališču.

V napredno delavsko gibanje se je vključil že pred vojno, v aktivno delo OF pa kmalu po okupaciji. Leta 1942 je bil aretiran. Po prihodu iz zapore je bil sekretar celice KP v Renčah, kasneje pa je deloval pri Goriškem vojnem področju.

Anton Bizjak

 A black and white portrait of John H. Garvey, Jr., an older man with white hair, wearing a dark suit and a patterned tie. He is looking directly at the camera with a slight smile.

Stanko Kos

Decembra lani je umrl Stanko Kos. Rodil se je leta 1912 v Zagorju. V NOV se je aktivno vključil julija 1944. leta v 10. ljubljansko brigado. Odlikovan je bil z medaljo za hrabrost.

Jurija Vitkoviča, borca Koroškega odreda, **Ludvika Jeromelja**, kurirja in intendanta Pavčkovne bolnice, **Filipa Kumra**, borca Šerčerjeve brigade, **Franca Šnabila**, aktivista, **Ivana Stepišnika**, borca Zidanškove brigade, **Maksa Bricmana**, borca Zidanškove brigade, **Ivana Brjanika**, izseljenca in **Antona Pavliča**, borca 5. prekomorske brigade.

**Iz krajevine skupnosti Bukovica
– Šinkov turn:**

Ivan Iglič, rojen leta 1926, bорец NOV je bil od julija 1943. leta; **Agata Iglič**, rojena leta 1930, mladinska aktivistka; **Neža Jerin**, rojena leta 1891, od leta 1942 pa je delala za OF; **Dimitrij Sršen**, rojen leta 1914 za OF je aktivno in organizirano sodeloval od julija 1941; **Janez Bergant**, rojen leta 1906, z OF je sodeloval od junija 1943; **Milka Tomazič**, rojena leta 1926, aktivno in organizirano je delala v mladinski organizaciji in SKOJ, v partizanih je bila od marca 1944 do konca vojne.

Franc Pogorelec

Sredi lanskega novembra smo se v Dravogradu poslovili od Franca Pogorevca, starega 81 let. Doma je bil s Pake pri Vitaju. Od leta 1943 je deloval na terenu kot aktivist. Med pohodom 14. divizije je bil ranjen.

Atentat na jeseniškega župana

Dežurni čete pred bitko na Stolu – Borci spregledali gestapovsko zanko – Štirje bratje obveščevalci

Aprila 1942. leta je vod Cankarjeve čete taboril petnajst minut hoda zahodno od Valvasorjeve koče. Nekega dne je komandir Albin Žemva-Izidor prisedel k borcu nizke rasti in mu potihoma dejal, da nekdo želi govoriti z njim, našel pa ga bo sto metrov naprej v gozdu. O srečanju s tistim človekom ne sme nikomur črhiniti niti besedice. Tako sta se skrivaj sestala Tone Matoh – Štepsl in sekretar komiteja partije jeseniškega okrožja Viktor Kejžar.

»Jeseniškega župana Karla Luckmanna smo obsodili na smrt. Potrebujemo junaka, ki bo izvršil sodbo. Ne silim te, toda povej, če si upaš to narediti. Toda na Jesenicah ti ne moremo pomagati. Moral boš pač tvegati tudi svoje življenje.«

»Še danes bo mrtev,« reče Tone in stisne prste v pest. Tako so iz doline zanj dobili novo obleko, nizke čevlje, nove nogavice in kravato. Dali so mu staro pištolo na bobenček s šestimi zarjavljenimi naboji. Komandir mu je svetoval, naj vzame s seboj dve pištoli, a je odklonil. Spremljevalca med borci si je sam izbral, Florijana Majhna-Simna. Toda tudi ta ni vedel, kakšno nalogo mora Štepsl opraviti na Jesenicah. Pred odhodom sta pri oskrbnici Valvasorjeve koče Kristini Pečar (njena hčerka Zlata se je po vojni poročila s Štepslom) dobila za popotnico kruh, meso in liter vina.

Bilo je 17. aprila 1942. leta ob pol dvanajstih dopoldne, ko se je Tone lepo oblečen že sprehajal mimo občinske stavbe na Jesenicah, zgoraj na robu gozda pa je s puško v roki ležal Šimen. On naj bi po akciji streljal na Tonetove zasledovalce. Ob pol enih je v spremstvu dveh tajnic župan Luckman prišel iz stavbe. Sto metrov naprej se mu je Štepsl približal na pol metra in vanj dvakrat ustrelil, nato pa še v njegova varnostnika, ki sta hodila deset metrov za njim. Župan je mrtev omahnil na tla, ženski sta zavreščali, agenta pa pobegnili. Štepsl se je ritensko s pištolo v roki umaknil na drugo stran ceste in nato pri Korotanu stekel po stopnicah v hrib. Nihče mu ni sledil, pa čeprav je atentat opravil le sto metrov od izpostave gestapa, ki jo je vodil Clemens Druschke.

Ko se je Tone vrnil v taborišče, je komandirju glasno dejal: »Naloge nisem mogel izvršiti, ker je prav tedaj nek-

do na Jesenicah ustrelil župana, pa je tam zdaj veliko gestapovcev, policije in orožnikov.«

Jeseniški župan Luckmann je bil pred vojno šef ekonomata železarne, član nacistične stranke, lovec in hribolazec. Izredno dobro je poznal okoliške planine, zato je večkrat vodil policiste v lov na partizane. Ohranjen je več njegovih poročil, ki jih je pošiljal deželnemu uradu (okraju) v Radovljico, kopijo pa upravi gestapa na Bledu. Za primer navajam odlomek iz enega od takih poročil:

»19. t. m. (februarja 1942, opomba J. Vidic) mi je sporočil lovec-nadzornik KID Franc Grilc iz Žirovnice, da je opoldne tistega dne opazil partizansko stražo pred študentovsko kočjo nad Zabreško planino. To sem sporočil dr. Bauerju (ta je bil tedaj v. d. šefa gestapa na Bledu in predsednik izrednega sodišča). Še tisti večer ob pol desetih sem dobil ukaz, naj bom kot vodja na voljo smučarskemu oddelku majorja Manna.

Ko smo se o polnoči vzpenjali od Most, smo se v dolini Završnice razdelili na dva približno enaka dela. Major Mann in lovski nadzornik Grilc sta šla po vzhodni vzpenjajoči se poti na sumljivo območje, jaz pa sem se z oddelkom višjega poročnika Bleiweissa povzpел do Valvasorjeve koče in od tam v vzhodni smeri do Zabreške planine. Tja smo prišli ob pol petih zjutraj, ko je bilo še temno. Nadporočnik je razporedil skupine spodaj in zgoraj...

Vse je kazalo, da so te koče

Tone Matoh-Štepsl, obveščevalec, cankarjavec in komandir čete.

uporabljali partizani in da so se umaknili tik pred nami. Prostori, ležišča in voda na peči so bili še topli. Zaplenili smo nekaj hrane: mast, sladkor, moko, fižol, kavo itn.«

Kot dežurni je bil tudi ranjen

Tiste noči je bil Toine Matoh-Štepsl dežurni Cankarjeve čete. Zgodaj zjutraj ga je stražar Tone Lončnar obvestil, da sliši drsenje smuči spodaj pod plotom. Štepsl je šel ven in ko je tudi sam slišal smučarje, sta vse zbudila. Proti vrhu Stola so gazili globok sneg in so se sprednji vsakih deset metrov menjali. Kako je bilo v bitki na vrhu Stola, pa je vsem že znano.

V drugi polovici junija se je s prihodom številnih borcev, ki so prišli iz Ljubljanske pokrajine, pod Stolom ustanovil nov Cankarjev bataljon. Tedaj so Štepsla imenovali za komandirja čete. Petega oktobra 1942. let a je bataljon odšel v Hraše pri Lescach po hrano.

»Na podstrešju neke hiše sem pobiral meso, ko zaslišim mitralješki rafal. Grem v pritličje, toda nihče od borcev ni slišal streljanja. Ne verjamejo mi, a zdaj vemo, da so streljali na našo zasedo, ki je bila zunaj vasi. Gremo po vaški poti naprej. Petnajst metrov pred menoj gresta komandant Albin Žemva-Izidor, za njim Anton Kokalj-Berti iz Leskovec v Poljanski dolini. Izza kamnite ograje je bila skrita nemška zaseda, v kateri so bili

tudi vermaštafci iz Lesc. Komandant in Kokalj sta padla ob prvih streljih, jaz pa ranjen v levo roko, a tega takoj sploh nisem čutil. Bil sem na čelu kolone, toda nihče drug ni bil ranjen. Planem v graben ob poti, nato zbežim naprej in ko sem se prijel za plot in ga preskočil, sem začutil bolečino v levi roki. V moji četi je bil politični komisar študent medicine iz Žirovnice Marjan Sifer-Kuki. Po vojni je bil nekaj let okrožni sodnik v Ljubljani, nato pa do smrti odvetnik. On mi je obvezal krvaveči palec. Morali smo hitro nazaj v Karavanke, kajti za nami sta bili nemški posadki v Poljčah in Begunjah, pred nami v Radovljici, Lescach in na Bledu. Med umikom omedlim in padem na zemljo. Šele tedaj je Kuki opazil, da mi je roka večkrat prestreljena od nadlakti do palca. Izgubil sem že veliko krvi. Ko me je obvezal, sem se zdrnil in šli smo naprej.

Čez kakih deset dni se je bataljon po navodilu višjega štaba premestil na Jelovico. Tu so na novo formirali enoto Gorenjskega odreda. Jaz sem postal politični komisar Jelovške čete, komandir pa je bil (narodni heroj) Tonček Dežman iz Lesc, Florijan Majhen pa četni obveščevalec.

Razkrinkana zarota

Ko se je le-ta nekega jutra ves utrujen vrnil s podatki iz Bohinja, je pod smrekto trdno zaspal. Jaz sem si ogledoval okolico in glej, nenadoma zagledam v bližini nemškega vojaka, le 40 m stran od taborišča. Zakričim: Nemci, umik! Zdravimo v notranjost gozda, Florijan Majhen pa ves zmeđen od spanja zdrvi naravnost po poti, a je kmalu dobil dva strela v hrbet. Tako sem izgubil mojega zvestega spremljevalca.«

Z Jelovice je bil Štepsl premeščen na Pokljuko, kjer je v Gorjanskem (kakor so ga takrat imenovali borci in sodelavci na terenu) bataljonu prevzel dolžnosti komandirja čete. Iz tistega obdobja se najbolj spominja dogodka, ki je povezan z gestapovski mi načrti. Drago Kovač s Posavca pri Otočah je bil gestapovski agent, njegov brat pa gestapovec v Radovljici. Kovač se je povezal s sorodni-

kom komandanta bataljona na Pokljuki. Na prvem sestanku s Kovačem so bili komandant Ernest Seidler-Izток, Jože Robič-Egon in Tine Slivnik-Lado. Kovač je izjavil, da je bil kot nemški vojak z ruske fronte premeščen na Bled. Ima možnost, da partizanom preskrbi veliko orožja. Lahko bi se ponoči s čolni odpeljali iz Zake (to je pod železniško postajo Bled) in napadli nemške oficirje v hotelih Toplice in Park.

Na drugi sestanek s Kovačem in njegovim spremljevalcem s Poljščice pri Gorjah sta odšla Janko Rus-Djuror in vodnik Jože Robič-Egon. Tedaj sta v bataljon prišla komandant in komisar Gorenjskega odreda Franc Biček-Bruno in Evgen Matějka-Pemc. Ko sta zvedela za gestapovsko past, sta za Djuro in Egonom takoj poslala pet borcev, ki jih je vodil Ludvik Bem-Slavc z Bleda. Ta patrolja je blizu železniške postaje Bled zatekla partizane v živahnem pogovoru s Kovačem in njegovim spremljevalcem. Pri obeh so dobili enako novi pištoli znamke beretta. Aretirali so ju in hitro pripeljali na Pokljuko. Zasiłanja sta se udeležila tudi komandant in komisar odreda. Kovač je priznal, da seo tako on kot gestapovci, ki so bili v bližini, pričakovali, da bo na sestanek prišel osebno komandant bataljona. Tu naj bi ga ujeli. Kovač je bil obsojen na smrt in ustreljen, spremljevalec pa je ostal v bataljonu.

Po tem dogodku je Štepsl zaprosil komandanta in komisarja odreda, da bi ga štab premestil v kako enoto na Dolenjsko. In tako se je maja 1943. leta znašel v zaščitni četi Glavnega štaba NOV in POS.

Med skale

V drugi polovici novembra 1943 je 18. divizija s tremi brigadami krenila v Gorski Kotar, da bi pomagala tamkajšnjim hrvaškim partizanom uničiti več sovražnih postojank. Divizijo je vodil Rado Pehaček. Štepsl je šel tja z Levstikovo brigado. Ko se je divizija po bojih vrnila na Notranjsko, je Štepsl ostal na hrvaški strani pri obveščevalni točki Glavnega štaba NOV in POS. Kot obveščevalec se je nekega av-

gustovskega dne leta 1944 peljal s kolesom po cesti blizu Starega trga na Kolpi. Na strmeh delu ceste je opazil, da mu zavore ne delujejo. Kolesa so se vrtela vse hitreje in obveščevalec si je že ogledoval, kje bi lahko zapečjal v Kolpo. Tedaj mu je nasproti pripeljal osebni avto in ob strani je bilo komaj prostora za kolesarja, ki je sicer srečno švignil mimo avtomobila, toda takoj zatem ga je zaneslo med skale v prepad. Čez približno deset dni se je zbudil v partizanski bolnišnici v Žužemberku ali nekje tam blizu. V veliki sobi je ležalo več ranjencev. Pozneje so mu povedali, da sta bila v avtomobilu člana glavnega štaba in da ga je eden od njiju prepoznal. Odnese ga v avto, nato pa s splavom skupaj z avtomobilom prepeljala čez Kolpo. Še sedaj se mu poznajo sledi rane na čelu. Zdravili so ga vse do konca aprila, ko so ga poklicali v šolo OZNA na Otočec. Toda za to skupino ni bilo pouka niti eno uro. S tovarnjakom so jih odpeljali v Trst, kamor so prispeli drugEGA maja 1945. leta. Toneta Matoha so imenovali za načelnika OZNA v Trzinu pri Trstu. Potem je bil leto dni komandant bataljona v KNOJ, leta 1946 pa je šel v letalsko šolo v Zemun; ne za pilota, temveč za štabnega oficirja. Zadnjih trinajst let pred upokojitvijo je bil na vojaškem letališču v Pulju, zdaj pa z ženo Zlato živita v Ljubljani.

Tone Matoh-Štepsl je bil rojen 12. januarja 1918. leta v Novem mestu. V partizanih so bili štirje bratje in sestra Brona Henigman. Vsi bratje so bili obveščevalci. Franc je šel februarja 1944. leta s 14. divizijo na Štajersko, kjer je padel. Brata Ivana so domobranci ujeli v nekem mlinu v Zadvoru na Dolenjskem in po mučenju ubili pred tem mlinom. Tone je kot izučen brivec leta 1946 prišel na Jesenice in se tam decembra 1941 priključil partizanom, ki so se takrat na Cimpkovem rovtu nad Potoki pri Jesenicah pripravljali na vstajo.

Te spomine sem zapisal ob Štepslovi sedemdesetletnici. Sicer pozno mu njegovi prijatelji in soborci želimo veliko zdravja in veselja.

Jože Vidic

Bojna pot Brkinske čete

Borci te čete so predstavljali jedro prve primorske skupine vse od septembra 1941. Kot aktivisti so delovali na tem področju že od razsula bivše Jugoslavije. Prvi streli na okupatorja so bili sproženi v Javorniških gozdovih že konec avgusta 1941. Večja sabotažna akcija pa je bila izvedena na vlak z nemškimi piloti na progi pri Kivolčah 28. oktobra 1941.

Po več uspešnih akcijah so se v marcu 1942 organizirali v Brkinsko četo. Na novo so bratje Maslo skupaj s tovariši organizirali Brkinsko četo po bitki na Nanosu 20. aprila

1942 na suhorskem gradu. Njene drzne akcije spomladi in v polletju 1942 so prerasle v plamen upora po vsej pokrajini, ki ga okupator ni mogel več pogasiti. Fašisti so spomladi in poleti 1942 pobili ali obesili na desetine upornih domoljubov, gorele so mnoge domačije in številne vasi. V internaciji in v zapore so samo z brkinskega območja odvedli okoli 750 sodelavcev in aktivistov OF. Mnžili so se fašistični procesi v Rimu zoper Primorce, med katerimi je bil junija 1942 največji proti skupini partizanov »bratov Maslo«.

Proti komandirju Brkinske čete Dragu Maslo je bila razpisana tiralica z visoko denarno nagrado.

Akcijska strateška dejavnost Brkinske čete se je manifestirala in stopnjevala na jugu Primorske vse do morja in Notranjske, v Snežniških gozdovih na področju bivše jugoslovanske-italijanske meje, zaradi česar so njene uspešne ter bliskovite akcije odmevale in vznemirjale fašistične oblasti vse tja do Rima. Zato je sam fašistični diktator Mussolini v juliju 1942 prišel v Brkine in za staro mejo do Klame, da bi bil

navzoč pri preizkušanju možnarjev in novih topov za pehoto ter ugotavljal izurjenost svojih divizij.

Iz Brkinske čete so borci sodelovali pri ustanavljanju primorskih odredov in brigad. Borci te čete pa so ob kapitulaciji Italije razorožili več kot tri divizije italijanske vojske v Markovščini, na Munah, Ilirski Bistrici in drugje. V Gradnikovi brigadi pri Razdrtem pa so branili svobodno Vipavsko dolino pred prodorom nemških tankov. Legendarna pot Brkinske čete se zrcali v zgodovinski vlogi kot predhodnica Brkinske brigade, Istrskega odreda ter drugih dejavnikov NOB na tem področju. Dejstvo, da je Brkinska četa delovala vse od Risnjaka, Snežnika, Javornikov, Hrušice, Nanosa, Vremščice z Lozo, Brkinov, Slavnika vključno s Slovensko in Hrvaško Istro, govori samo po sebi, da je ta enota v najtežjih dneh boja za obstoj slovenskega naroda predstavljala oboroženo pest južno-primorskega ljudstva.

Alojz Maslo

Spominskemu srečanju na Kozjanah

Spoštovane tovarišice in tovariši, žal mi je da se vašega spominskega srečanja ne morem udeležiti, želim pa, da vam ta sobota mine prijetno, v prijazni družbi dobrih ljudi. Vem da vam misel ne bo obrnjena samo v spomine na usodne in velike dogodke, ki jim jih je večina vas zapisala svojo mladost. Verjamem, da bo resnega razmisleka deležna tudi naša, nič kaj prijazna sedanost, skupaj s prihodnostjo, ki jo obeta. In še bolj verjamem, da ste prepričani, da bomo te težave zmogli kot smo zmogli že mnoge doslej!

Lepo vas pozdravljam,

Milan Kučan

Z veseljem sem sprejela spominsko listino, ki ste mi jo podelili ob 45-letnici ustanovitve čete.

Ker se srečanja nisem mogla udeležiti, se Vam na ta način pristrčno zahvaljujem in tovariško pozdravljam!

Vida Tomšič

Zahvaljujem se vam za Spominsko listino. Vaša četa je prav gotovo najbolj pomemben začetnik uspešnega, kontinuiranega delovanja oboroženih Brkincev, Primorcev in vseh Slovencev na vašem področju. Ponosen sem na vaše delo tudi kot rojen Prečan.

Lep pozdrav

Bogo Gorjan

Ob 45. obletnici boja na Kozjanah

Srečanja ob jubileju so se udeležili svojci padlih in umrlih borcev, preživeli udeleženci boja, borci Istrskega odreda in drugih enot in mnogi drugi. O pionirski vlogi Brkinske čete je govoril Aleksander Jelen, predsednik občinskega odbora ZB NOV iz Sežane. Učenci z osnovne šole Bogomirja Magajne iz Divače so izvedli bogat kulturni program, v sproščenem pogovoru udeležencev pa se je izoblikovala mnogoteri misel o poti Brkinske čete.

Pri obrambi osvobojenega ozemlja

Glina na Blokah – vas hudega boja

Stara vojaška resnica je, da je po vojni, ko se čas že precej odmakne in ko so na voljo različni dokumenti in dejstva, bolj ali manj lahko dajati razne ocene o pravilnosti postopkov poveljujočih. Morda še starejša vojaška resnica pa pravi, da ima zmaga vedno številne starše, poraz pa je popolna sirota. Kako je pravzaprav bilo z napadom vasi Gline 4. januarja 1945?

Ko je leta 1944. prišla jesen, so brigade 18. divizije in štab 7. korpusa zapustili vzhodni del Notranjske, pred tem pa so izvedli uspešno akcijo – porušili so Štampilpetov most na železniški progi, na odseku Verd-Logatec. Brigade in korpus so odšli na Dolenjsko, novim bojnim nalogam naproti, na Notranjskem pa je ostal Notranjski odred sam in močno oslavljen. Glavnina 2. bataljona Notranjskega odreda je namreč na ukaz komandanta 7. korpusa (polkovnika Pera Popivode) morala oditi v sestavo Levstikove brigade, odred pa je moral brigadam odstopiti vse težko orožje. Ostale so le štiri čete in maloštevilni štab Notranjskega odreda, skupaj okoli 250 partizanov in partizank.

Ta Notranjski odred naj bi predvsem podpiral in branil prej omenjeno osvobojeno ozemlje, organe ljudske oblasti, partizanske bolnišnice v Snežniških gozdovih in »magistrano povezavo« med 7. in 9. korpusom iz Roga do Primorskega.

Na Rakeku pa se je pod okriljem Nemcev vse bolj krepil Drugi domobranski bataljon 640 vojakov, imenovan tudi Rupnikov bataljon. Komandant bataljona je bil kapetan Vuk Rupnik, sin izdajalskega generala Leona Rupnika. Bil je aktivni oficir bivše Jugoslovanske armade. Bili so zelo dobro oboroženi in opremljeni. Veliko domobrancev je bilo iz vrst »vojščakov« bele garde, tistih, ki so s Turjaka prebegnili nazaj k izdajalcem, pa tudi veliko »novih«.

Ta Drugi domobranski bataljon naj bi pobil ali ujel čim več partizanov tu na Notranjskem in čimprej uničil Notranjski odred. Tega so se lotili zagnano...

Jeseni, ko so brigade odšle na Dolenjsko, je kapetan Rupnik sleherni dan pošiljal močne patrulje-izvidnice v vse smeri, proti osvobojenemu ozemlju. Takšni spopadi so zahtevali veliko energije, pa tudi žrtev. Številčnost odreda se je manjšala. Najprej napad na Cerknico. Vuk Rupnik je izkoristil

krizo: 19. decembra 1944 je Cerknico spremenil v nekakšno nemško obrambno linijo na nekdanji jugoslovansko-italijanski meji. Toda zanj in njegove vojske se je pripravljalo veliko preseñenje. Opolnoči na Silvestrovo leta 1944. so na vzhodnem delu Cerknice in celo iz Gradišča zaregljali mitraljezi, zapokale puške in eksplodirale številne ročne granate partizanov Notranjskega odreda. Odred je namreč dobil nalogo, naj demonstrativno napade Cerknico in na ta način zadrži Rupnikov bataljon. Preprečiti je bilo namreč treba, da ne bi šel na pomoč domobranskim enotam na Dolenjskem, kjer je 7. partizanski korpus 1. januarja 1945. pričel svojo ofenzivo.

V napadu na Cerknico so sodelovale 1., 3. in 4. četa NO, 2. četa pa je bila v zaščiti štaba Notranjskega odreda. Naša 3. četa je odšla v napad iz vasi Glina na Blokah. Zelo hladen je bil tisti nedeljski večer, nebo polno zvezd, mesečina pa je lila na sneg, ki je bil tako trd, da se sploh ni vdiral. Pred polnočjo smo bili že na Gradišču, oziroma na zahodnem grebenu Slivnice, ki je tik nad Cerknico. V vasi so bile vsepovsod prižgane luči, še posebno lepo pa je bilo videti stavbo posojilnice, v kateri se je nahajal štab Rupnikovega bataljona.

Čakali smo znak za napad. Iz smeri Martinjaka so »zapeli« mitraljezi, mi pa smo »vžgali«. To je ropotalo! Pripravili smo prav imenitno »voščilo« domobrancem, s sporočilom, kaj jih čaka v novem letu.

Ko se je že delal dan, smo se vrnili na Glino. v hiši gospodarja Ivana Laha, kjer je bil nastanjen naš vod, nas je pričakala topla soba in kmečka peč. Kmalu smo sladko in brezskrbno zaspali, z občutkom, da smo domobrancem spravili strah v kosti. No, štab odreda pa ni mislil tako. Komandant odreda je 28. decembra 1944. postal kapetan Janko Malenšek-Bomba, ker je dotedanji komandant poročnik Anton Hitejc odšel na novo dolž-

nost. Štab je ukrepal taktično preudarno – že 2. januarja je poslal na Glino 4. četo, da bi se lahko tako okrepljeni lažje zaščitili in pripravili za morebitni domobranski protinapad. Tudi drugim četam je bilo ukazano, naj okrepijo zaščito in povečajo budnost. Žal pa so ta povelja prišla le do poveljniškega kadra čet, ti pa niso ukrenili prav ničesar; borci smo kasneje morali ukrepati nepripravljeni...

Nekaj dni pred novim letom pa se je odredu zgodila

v slovo. Zavedali so se, kako težko in nevarno nalogo imamo. In nihče od nas si ni mislil, kako težko bo prav njim čez nekaj ur.

Čete so bile na pohodu...

Z Gline smo odšli naslednjega dne popoldne. Pred odhodom pa nam je naš priljubljeni tovariš – kuhar Peter Kovič, doma iz Mirna pri Gorici, skuhal dobro kosilo. Razporeženo nam je zatrjeval, da bo »zaleglo za dva

Pogled na vas.

naprijetnost: iz naše 3. čete je pobegnil kurir Jože Tekavec, doma iz Raven pri Sv. Vidu (zij Žilce). Slišal sem, ko so poveljujočo našo četo zaskrbljeno razpravljali o tem, kam je odšel – domov ali k domobrancem. Pozneje se je pokazalo, da je šel dezerter Jože naravnost med nje na Rakek in tam dobil angleško puško št. 19977, o čemer obstaja pisмени dokaz.

Že 3. januarja dopoldne pa je naša četa prejela ukaz, da moramo v Tolsti vrh nad Logacem po ranjenega kurirja TV-17 Antona Debevca (danes podpolkovnika v pokoj, živi v Ljubljani).

V vasi pa je ostala vsa 4. četa, iz naše čete pa poleg Petra partizanka Francka Habič in ostrostrelna skupina: komandir Franc Kunc, mitraljezec Milan Malavašič ter Stane Knap in Franc Henigman. Partizani, ki so ostali, so nam veselo mahali

dni«, jaz pa sem mu pomagal urediti, da je lahko ostal v tej četi. Tega se je zelo veselil.

Okoli osme ure zvečer tistega 3. januarja je krenila na pohod ena izmed domobranskih čet. Partizanski obveščevalci so jih opazili in enote obvestili. Manjša skupina partizanov je šla prenočevati v vas Glino, kjer se je nahajala tudi 4. četa Notranjskega odreda.

Podporočnik Ludvik Vider je bil star in izkušen partizan, od poletja 1944. komandant 1. bataljona Notranjskega odreda. Borci smo mu zaupali in ga imeli radi, posebno še, ker je bil nasprotno zelo pogumen in odločen. Te noči pa se nihče izmed poveljujočih ni zavedal, da je Glina preslabo zaščiten.

Domobranci so iz Grahovega poslali močno patruljo proti Žirovnici, z namenom, da štiti desni bok glavnini, ki je šla na Glino in ji obe-

nem omogočili varno vrnitev v Cerknico.

Prav na to domobranksko patruljo pa je naletela patrulja treh partizanov iz 1. čete Notranjskega odreda, ki je bila na Goričicah. Domobranci so prvi začeli streljati in takoj ubili mitraljezca Franca Markuža. Druga dva partizana sta se rešila. Četa je potem zavzela položaj okoli vasi, na pomoč pa so poklicali tudi 4. četo. Nad Glino so spet domobranci poslali močno skupino – k cerkvi Sv. Janeza nad vasico Studeno, ki gleda na ves predel, prav tako tudi na Glino; tudi ti naj bi štiti domobrance pri napadu na Glino in poznejšem umiku.

Janez Hrblan in 22-letna bolničarka Ema so takoj stekli v hrib, ko pa so se oddaljili od zadnjega kozolca, je Rajko zavil desno, komisar Janez in bolničarka Ema pa sta prišla pred domobrance. Rafal ju je pokosil in oba sta padla v jamo, kjer so domačini kopali pesek. Ema je pred tem še nekaj zakričala. Domačini so jo zjutraj našli s polno pestjo snega...

Tudi pri drugih hišah so padali partizani, presenečeni, na hišnih pragih ali pa malo dalje. Med njimi tudi naš priljubljeni kuhar Peter Kovič. O kakšnem organiziranem odporu ni nihče razmišljal. Partizani so se reševali z begom v smrt ali v življenje, nekateri so se skrili v kleti ali na podstrešja. Druge so domobranci ujeli. Le namestnik komandanta Ludve in šef obveščevalnega centra NO Stane Lavrič sta se s streljanjem prebila iz obkoljene hiše. Ko so bomobranci hoteli na podstrešje, sta jih z brzostrelkami podrli in tri težko ranila. Nato sta skočila v vežo in skozi ozko kuhinjsko okno na prosto.

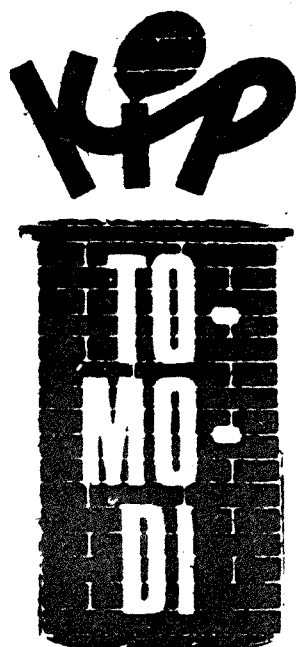
Z zbrojevko se je iz vasi prebijal tudi Milan Malavašič. Njegov pomočnik Franc Henigman pa je bil kmalu po preboju iz hiše težko ranjen v nogo. Domobranci so stopili k njemu, on pa se je naredil mrtvega. Vzeli so mu prstan, uro in čevlje in ga pustili tam. Naslednji dan so ga partizani odpeljali v bolnišnico.

Domobranci so se umaknili iz Gline preko Studena, Radljeke in skozi Cerknico na Rakek. Med potjo so ubili še partizana Toneta Primožiča, doma iz Selška pri Begunjah, ki so ga pred tem ujeli na Glini.

Padle partizane so domačini na vozu odpeljali na pokopališče pri Novi vasi na Blokah, po Toneta Primožiča pa je prišel oče in ga odpeljal v Begunje, kjer so ga potem pokopali.

Notranjski odred je zadnje mesece vojne doživljal težke udarce, vendar so prizadevno branili zaupano osvobojeno ozemlje, brez pomoči, daleč od brigad in korpusa. Prav to svobodno ozemlje pa je 4. armadi omogočilo, da prav prek Loške doline in Mašuna prodre pred Ilirsko Bistrico in pomaga razviti 74. nemški armadni korpus. Hitro prodiranje je prispevalo k uspešnemu napadu na Trst, borci Notranjskega odreda pa so okrepljeni veselo korakali proti Ljubljani.

Bojan Tolazzi

MONTAŽNO
INDUSTRIJSKO
PODJETJELjubljana,
Opekarska 13TELEFON: centrala 212-011 ● ŠEF KOMERCIALE: 218-347 ● TELEGRAM: KIP LJUBLJANA ●
Tekoči račun 50101-601-23238 ● TELEX: 31420 YU KIPTOPLEJE
IN CENEJEtopli montažni dimnik
z giblivo kisloodporno
ognjestalno šamotno cevjo

Ivan Jan

Gorenjski dezertjerji

(nadaljevanje)

Nekaj posebnega in grozljivega pa so bili v tej domobranski družini bratje Božo, Rade in Zdravko Murnik iz Lesc, ki pa so med vojno živeli v raznih krajih.

Bili so revna družina. Pomembno vlogo je pri njihovem delovanju igrala tudi njihova mati Ivanka, rojena pri Gabrčanu v Rovtu nad Škofjo Loko. Oče jim je umrl že 1934 leta.

(O delovanju družine Murnik in drugih gestapovsko-domobranskih agentov je opisal Jože Vidic v knjigi Zločin pri Lenartu, str. 5-109.) Rade, ki ga je mama poslala domov k staremu očetu, bi moral v nemško vojsko januarja 1943, a se je raje pridružil partizanom, ki so se vedno zadrževali okoli Rovt in v Selški dolini sploh. Rojen je bil 1923. leta. Dve leti mlajšega Zdravka pa je poslala k Brodarju v Hrastje, kjer je bil pastir. Najstarejši Božo, rojen 1922. leta, pa je le prišel v Ljubljano, kjer je študiral.

Vsa Murnikova družina je bila zelo pobožna in Bogo naj bi postal duhovnik. To ne bi bilo nič posebnega, še manj hudega, toda prav Božo, najbolj izobraženi Murnikov fant, je že zgodaj krenil po poti klerofašizma. Bil je prepričan pripadnik politike škofa dr. Rožmana. Dokončal je klasično gimnazijo in tri semestre univerze. Že 1942. leta ga v domobranskih poročilih zasledimo med MVAC, po tem je bil med prvimi poslan v častniški tečaj. Postal je domobranski obveščevalec, povezan z gestapom. Podatki o njem pravijo, da je spomladi 1944. leta spadal v 43. četo slovenskega domobranstva, ki je imela sedež pri Sv. Joštu; sem je spadala tudi postojanka Suhi dol, kamor je bil dodeljen. Po kapitulaciji Italije je imel vedno več zvez z materjo, ki je živela v Lescah in je šla po sinovih stopinjah.

Tako je bila vzpostavljena tudi zveza z gestapom na Bledu. Kasneje pa je mama s pogostejšimi obiski »poučila«, pridobila in povezala tudi sinova Rada in Zdravka. Oba sta bila med partizani, Zdravko se jim je pridružil sredi novembra 1943.

Toda, poprej sta bila oba Murnikova fanta dobra partizana. Rade je postal vesten kurir in komandir kurirske karavle, nato obveščevalec in potem celo politkomisar skupine VOS za škofjeloško okrožje. Ob njem je bil komandir neki Danilo (partizansko ime), ki je prav tako postal gestapovski agent.

Zdravko, rojen 1925. leta, je kot vesten in mlad partizan, brat že preverjenga partizana Rada, je tudi postal kurir. Še več: bil je kurir območnega komiteja KP za Gorenjsko in tudi spremljevalec voditeljev KPS in OF za Gorenjsko. V tej vlogi je prenašal najzaupnejšo pošto med gorenjskimi forumi OF in KP. Tako sta oba poznala številne partizanske poti, funkcionarje, njihova taborišča in bunkerje raznih ustanov. Zdravko še posebej onih, ki so sodili h pokrajinskemu vodstvu. Zvezo z njima pa je vzdrževala tudi mama in tako so različna najbolj zaupna poročila mogla priti do gestapa na Bledu. A o vsem tem ni nihče nič slutil, kaj šele vedel. Oba, Rade in Zdravko sta bila vestna, disciplinirana in zanesljiva partizana.

Prvo pismo – dokaz domobranskega prepričevanja

Preveč bi bilo tega, da bi četudi na kratko, opisal vse delovanje te nevarne agen-

turne mreže. Naj nekaj tega odkrijejo odlomki iz dveh pism, katerih kopiji sta na srečo tudi ohranjeni v domobranskem arhivu. Nekaj odlomkov:

»Dragi Zdravko!

Z veseljem sem prejel tvoje pismo, ki si ga poslal iz Lesc. Mislim sem že, da te ni več med živimi. Res je, da sem pri domobrancih v Suhem dolu pri Lučnah in da nas je precej. Vesel sem, da te komunistična propaganda še ni čisto zbegala in da si ostal še kolikor toliko kritičen in razsoden. Razumljivo pa je, da imaš nekatere predsodke, ker ti pač ni vsa stvar še čisto jasna... Popolnoma odveč je tvoj strah, da bi prišle brigade in divizije s topovi. Kar pridejo naj, jih težko čakamo. Pomni, Turjak se ne bo nikoli več ponovil! Takrat smo bili mi na tleh, ker so nas Italijani izdali in dali vse orožje partizanom in jih že preje ves čas podpirali veliko bolj kot nas. Turjaka niso zavzeli partizani pač pa Italijani in italijanski topovi. Danes pa tega ni več. Danes imamo topove mi!

Kar se tiče izida te vojne, se popolnoma strinjam s teboj, le s to razliko, da Rusov nikoli ne bo sem, ker jih Angleži ne bodo pustili. Le malo pomisli, pa boš spoznal, da je med Angleži in Rusi tak prepad, kakor med Nemci in Rusi. Ko bo končana vojna z Nemčijo, se bo začela med zahodnimi silami in boljševiki. To je čisto jasno in Angleži samo čakajo, da se bosta Nemčija in Rusija čisto izčrpali. Kako pa je z zavezniki misijami pri partizanih, naj ti objasnim tole: Ko so pred enim mesecem Angleži zasedli otok Hvar, ki so ga imeli partizani, so pobili vse partizanske komandante, moštvo pa internirali. Kidrič, ki je prišel, da bi v imenu OF pozdravil Angleže, je komaj ušel. O slov. part. parlamentu ni vredno izgovarjati besedi. To je komedija, ki se ji vsak pameten človek smeji. Sedaj pa nekaj drugega. Če

hočeš odnesti celo glavo, Ti svetujem, da takoj prideš sem. Ne čakaj niti trenutka. Čeprav ti mogoče kaka stvar ni jasna, pridi boš videl, da imam prav. Nikoli Ti ne bo žal. Načrt je pa tale: Ko boš dobil to pošto na kak način izgini, vzemi kako dobro partizansko kolo, čeprav ukradeš, pojdi v Škofjo Loko, od tu v Poljane, naprej v Gorenjo vas, od tu v Lučne in Suhi dol. S seboj ne jemlji ničesar, Ti bom jaz vse preskrbel. Imej pa pripravljene odgovore za Nemce in partizane. Če te srečajo domobranci, jim lahko poveš, da greš k meni. Toda o tem nikomur nič ne govori, tudi mami ne povej. Morda bi bilo še dobro, če bi se javil v Škofji Loki na domobranski komandi, da bi ti dali kakše informacije za na pot. Ne povej pa, da si bil pri partizanih, pač pa da si se skrival in da bi sedaj rad k meni, ko si izvedel, da sem tu. Ni pa nujno, da to napraviš. Najboljše je, da čim prej neopaženo prideš sem.

Rado pa če misli, da bi ne bil varen, naj tudi pride s teboj. Če pa misli, da lahko ostane in da bi lahko doma kaj delal, naj ostane. Kakor sam ve, toda boljše je prva, kakor zadnja. Če moreš, me še prej obvesti, da bom malo pripravljen.

Cimprej pridi!

Prisrčno vaju pozdravlja
Božo

Iz pisma je razvidno, da je starejši in izobraženi brat Božo, domobranski podčastnik in obveščevalec, še vedno prepričeval mlajšega Zdravka, ki še ni poznal razmer drugod. Sicer pa je pismo izraz domobranske propagande, ki jo že poznamo.

Peklenski načrt

A tega pisma Zdravko ni prejel. Dobila ga je njihova mama in ona ga je izročila Radetu, ki je bil v Rovtu. Zato je Božo odgovoril Rade – in to le malo pred tem, ko so ga partizani odkrili in aretirali. Zaradi pomembnosti in izdajalske vsebine njegovo pismo prebiramo v celoti:

»Dragi Božo!

Tvoje pismo sem dobil jaz, ker Zdravkoto ni bilo nikjer v bližini. Z Zdravkotom sva o tem kar mi že pišeš že zgovorila in bova to v kratkem tudi izvršila. Tudi zadnjič sem bil jaz doma, ko ste bili pri Sv. Lenartu, toda nisem vedel kdo ste, ker sem mislil, da so Nemci. Drugače bi prišel jaz doli. Zvedel pa sem tisti dan, ko ste bili tam. Prišla pa bova tja k tebi. Prišla bova lahko, ker imava oba kurirske propustnice in nam partizani ne bodo mogli delat kakih posebnih ovir. Morala v naši vojski je zelo slaba vsak dan se vršijo pobegi in desertacije iz naših bataljonov in čet. Mogoče je tudi Žagarjev Janko kje v bližini, ker sem zvedel, da je tudi pri domobrancih, zadnjič sva bila z Žagarjevim Jankotom skupaj in bo v kratkem tudi desertiral in še štirje drugi, s seboj pa bodo prinesli mitraljeze, katere bodo zadnji večer pobrali v četi. Civilno prebivalstvo se je tukaj že močno streznilo in je le še nekaj takih bajt, kjer se partizani vedno držijo. Mogoče se ti kar zdi, ktere so to in to so Lomarju, Petraču, Šimnu Sp. Zakrašnik in nekatere podobne. Ker so toliko omejeni, da niso sposobni s svojo glavo misliti in verjamejo le to kar jim drugi natrobijo. Zadnjič, ko ste imeli dol Meto, na zaslisanju, bi jo morali vzeti s seboj, ker je ona vaška sekretarka zveze komunistične mladine sedaj pa je šla v Loko in so jo zaprli domobranci doli. Jaz se držim sedaj bolj doma, bil pa sem že povsod in tudi v vseh edinicah tako, da bom lahko dal res dragocene podatke o gibanju, kretnanju partizanske vojske. Pa tudi to vem kje imajo terenski svoje bunkerje tukaj okoli Sv. Lenarta imajo svojo glavno postojanko in se nahaja tukaj okrožna OF, rajonska OF, vsi okrožni in rajonski funkcionarji KPS, kar bi bilo potrebno vse poloviti in pobiti. Tukaj okrog se velikokrat zadržuje kaka briga-

da, ali pa bataljon in ako boš prišli gor se morate paziti, da vas ne bodo napadli in imajo namreč dobro obveščevalno službo, katero opravljajo tudi domačini, nekateri iz strahu, drugi pa tudi iz prepričanja. Stalno pa se držijo partizanske edince v Martin vrhu, kjer jim gredo tudi ljudje zelo na roko. Boljše je to, da s tem nekoliko počakate, da midva prideva tja. Tistikrat pa bi bilo dobro, da bi bilo nekaj tisoč vojakov, da bi se vse eno noč napadlo, ker tudi Zdravko ve za vse glavne postojanke na Gorenjskem. Midva pa bova prišla tja, najbrže konec tedna. Drugače sva zdrava, pa tudi oče. Upam, da boš dobil to pismo v redu v svoje roke, obdrži pa vse to zase, ker se lahko najde tudi med nami kakšen izdajalec.

Te pozdravlja Tvoj brat
Rado.

V pismu omenjen je tudi Janko, v resnici Stanko Žagar, zato, ker so partizani med tem že odkrili Murnikovo mamo s pismom in da se je proti tem agentom že začela partizanska raziskava. Pri tem je uspešno sodeloval tudi Stanko Žagar iz gorenjskega odreda ter Radu natvezil, da tudi on z nekaj tovariši in z orožjem hoče pobegniti k domobrancem. S to pretvezo je utrdil Radetovo zaupanje. Kot pretvezo so kasneje za Boža napisali pismo, kmalu nato pa so Radeta aretirali na delu.

To se je zgodilo 29. maja 1944. Ker je že začetek raziskave pokazal, da v to mrežo spadata tudi Radetov brat Zdravko ter vosovski komandir Danilo, so to takoj, po najkrajši poti sporočili OB KOM, vendar sta oba odkrita agenta na svojstven način pobegnili in se priglasila nemškemu orožnikom oziroma domobrancem.

Kaj pa se je zgodilo z Rade-dom? Zaradi premajhne budnosti njegovih partizanskih stražarjev je oba stražarja z njunim orožjem ubil ter drzno pobegnil.

(se bo nadaljevalo)

sladilo
natreen
brez kalorij

Bayer-Pharma
Jugoslavija, Ljubljana,
Celovška 135, telefon 552- 141

OB 15. OBLETNICI BAYER-PHARME JUGOSLAVIJA PRIHAJAMO NA

TRŽIŠČE Z DIETIČNIM PROIZVODOM **natreen**

OKUSNIM SLADILOM BREZ KALORIJ IN OGLJIKOVH HIDRATOV

natreen Tabletki vsebuje 40 mg ciklamata in 4 mg saharina in nadomesti 1 žličko sladkorja

natreen Nadomešča sladkor v nizko kalorični dietični prehrani ter prehrano diabetikov

natreen ima tri pomembne odlike:
● prijeten okus
● sodobno higiensko embalažo, ki omogoča natančno doziranje
● in nič kalorij

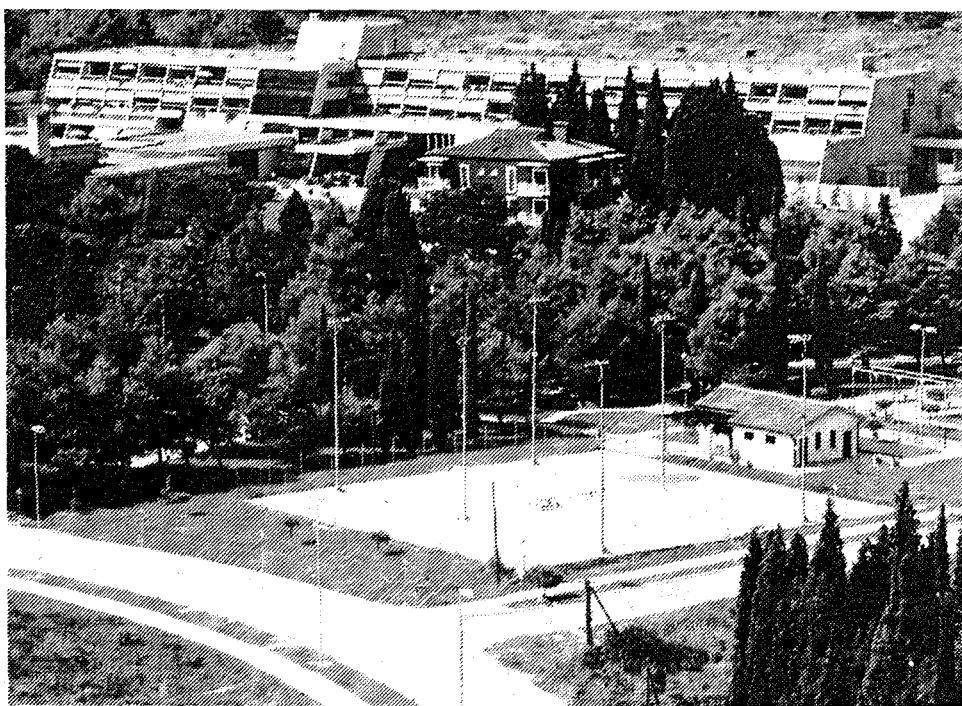
natreen Je pakiran v priročni žepni dozici po 120 tabletk in v namizni dozi po 600 tabletk, ki so namenjene predvsem za sladkanje toplih napitkov.

natreen Izdelujemo po licenci firme Bayer, Leverkusen v originalni kvaliteti

natreen Je pod stalno dvojno kontrolo Bayer-Pharme Jugoslavija I in firme Bayer

Odkrijte tudi vi skrivnost Natreena!

Krka TOZD Zdravilišča, Zdravilišče Strunjan

Zdravilišče Strunjan

Hotel Svoboda
66320 Portorož – Portorose, Jugoslavija
Tel. (066) 75-881

Franjo Marovšek

Zvesti ljudje s Pohorja

Po dogodkih v Vitanju na Paškem ni bilo več miru. Nepristano so se po teh hribih podile vojske – partizanske in nemške. Mimo Pogorevčevih in Mlinškovih so vsak dan hodili partizani. Včasih so šle mimo velike enote, ki se niso dolgo ustavljale, ker so bile bajte premajhne, redno pa so se pri njih ustavljali in zadrževali kurirji, terenci in drugi aktivisti. Pri Mariji Pogorevc in pri Mlinškovih so bili kot doma. Vedeli so, kje kaj imajo, kjer hranijo kakšna jedila in dobrote, včasih so si kar sami postregli.

Tudi domači, posebej otroci, so se partizanov navadili. Marija je ob večerih učila svoje otroke peti slovenske narodne pesmi. Radi so peli, kadar je le naneslo in partizani so jih z veseljem poslušali. Mnogi so se ob tem spomnili na svoje otroke, ki so jih pustili doma in solze so jim prilezle v koticke oči. Pogorevčevim otrokom so dali ime Pevsko društvo in so jih nato vedno tako klicali.

Mož Alojz Pogorevc je še vedno hodil na delo v gozd v Rakovec. Delo, ki ga je opravljal za grofa Thurna, je vodil logar iz Vitanja Vinko Primožič. Ta je zahteval, da je redno hodil na delo. Tako je bilo tudi to pomlad, da je odhajal zgodaj zjutraj in se vračal pozno zvečer.

Nekega dne konec aprila 1944 se je pri Mariji oglasila Matičeva Trezika. Šla je od Grilovih domov, tam je bila na obisku pri sestri Mariji, ki je bila žena Jožeta Mlinška. Rekla je Mariji Pogorevčevi, da nocoj pa Lojzka ne bo domov. Marija se je prestrašila in je začudeno pogledala. »Zakaj pa ne?« jo je vprašala.

Soseda ji je povedala, kaj je videla, ko se je vračala od Grilovih: pri Urbanu se je utaborila partizanska enota. Pozneje so zvedeli, da je to bila pohorska brigada, brigada Miloša Zidanška. Ko je šel Alojz Pogorevc zjutraj na delo proti Rakovcu, so ga straže zadržale. Patulje so ga odvedle v štab, tu pa so ga mobilizirali in zadržali, saj je bil sposoben mož, ravno

11 pravšen za vojsko. Tu ga je videla Matičeva.

Po moža

Marijo je novica spreletela. Kaj bo pa zdaj sama s toliko-rimi otroki? Saj ne bo zmogla... Ko je Matičeva Trezika odšla, je hitro postorila delo v hlevu in hiši, oblekla sebe in otroke ter se z vsemi podala na pot k Urbanu iskat moža. Šli so po snegu, ponekod po ozki gazi, zarezani v zamete. Malo Marijo je nesla v narcju, ostali štirje pa so šli za njo, da sta se ji mala dva držala za krilo.

Daleč pred Urbanom jo je že zaustavila partizanska zaseda. Povprašali so jo, kam je namenjena s tolikimi malimi otroki. Zinka je bila stara 8 let, droben fantek Slavko sedem, Jože pet, Danica štiri, Marija pa je bila še dojenček. Povedala je, da hoče v štab do komandanta po svojega moža, očeta teh otrok. Dva partizana sta jo spremljala do Urbanove hiše. Tu je morala počakati, vendar sta se kmalu pred njo pojavila oba: komandant in mož Alojz. Komandant se je zelo začudil, kako je mogla mati s temi malimi in slabotnimi otroki priti po snegu tako daleč. Ko jo tako tudi vprašal, mu je odgovorila, da je ona šla naprej, otroci pa

kar za njo. Komandantu je povedala, da je prišla po moža, ker sama ne bo zmogla preskrbeti toliko otrok. Komandant jo je takoj razumel, spustil moža in še zaželel srečno pot. Če bodo srečali ali kje naleteli na Nemce, ne smejo povedati, kje so bili in da so videli partizane, jim je rekel. Možu Alojzu pa je komandant naročil, da je lahko doma do poziva v nemško vojsko. Ko pa bo dobil poziv, ne sme tja, pač pa mora takoj prijaviti v Pohorsko brigado, k partizanom.

Bil je že mrak, ko so prišli domov. Zopet so bili vsi skupaj in toplo jim je bilo pri srcu. Tudi to pomlad so pridno pripravljali vse za setev. Letos so imeli težave s seminom. Niso imeli semenskega krompirja, ker so ga dali partizanom in tudi sami so ga pojedli. Za setev so si ga morali sposoditi pri kmetih, odslužiti pa so ga morali z dnevi. Nekaj so jim ga dali Spodnji Lušenci, Lojzetovi starši. Tudi Marijin oče ni hotel zaostajati v pomoči. Prinesel jim ga je s Tolstega vrha od Vetrihovih, da so lahko posejali vso zemljo, ki so jo imeli. Marija je družini pravočasno priskrbeli še ostale potrebščine, ki jih je kljub kartam v trgovini začelo primanjkovati.

Alojz odide v Zidanškovo brigado

Skupna sreča pa ni trajala dolgo. Že čez dva meseca je mož Alojz dobil poziv, da mora v nemško vojsko. Naslednjega dne bi se že moral javiti v Vitanju na vojni komandi. Že davno se je odločil, da v nemško vojsko ne gre, da se bo takrat, ko bo dobil pozi, pridružil partizanom, slovenskim fantom. Dobro je že poznal to našo slovensko vojsko, tudi njene borce in komandante: Franca Rozmana-Staneta že od leta 1942, Bogdana, Borisa, Milenka in še druge.

Popoldne se je odpravil k Mlinškovim in s seboj vzel poziv za v nemško vojsko. Ni se dolgo zadrževal, kmalu se je vrnil k ženi in otrokom. Pripravil si je nahrbtnik. Marija mu je dala najnujnejšo perilo in kruha. Vzel pa je tudi kos prekajene svinine, ki so jo nalašč za ta namen hranili. Tako pripravljen je legel k počitku.

Proti jutru, ko so še vsi trdno spali, je potrkala na vrata partizanska patrolja. Prišli so ponj, kakor so se bili večeraj pri Mlinškovih dogovorili. Tako je sklenil zato, da bi olajšali ženi in otrokom vztrajno zatiranje vsem okoli, da so moža vzeli partizani s silo s seboj. Na ta na-

čin naj bi jih obvarovali pred Nemci. Od odhodu sta se zbudila le starejša otroka: Zinka in Slavko. Skupno z materjo Marijo sta se poslovila od očeta. Osali trije pa so trdno spali in oče jim je pristopil, jih poljubil in odšel. Odšel za vedno, nikoli več ga niso videli...

Hudo jim je bilo, ko so visoko na Planini ostali sami: mati s petimi otroki. Vendar so vsi upali, da se očka kmalu vrne, saj bo kmalu konec vojne, konec tega nezasišane trpljenja.

O svobodi in lepšem življenju so sanjali vsi: Pogorevčevi in Mlinškovi, pa tudi vsi trpeči, vsi partizani, ki so hodili k njim in tam okoli.

Čez kakih štirinajst dni se je Alojz res še enkrat oglašil doma, skupaj z nekim poveljnikom Pohorske brigade. Oglašil se je samo ženi Mariji, vzel nekaj hrane in drugih stvari. Že dober mesec po odhodu, julija 1944, se je Zidanškova brigada borila v Zgornji Savinjski dolini. Alojz Pogorevc je bil 14. julija 1944 v patrolji, ki je pri Šmihelu nad Mozirjem padla v skrbno nastavljeno nemško zasedo. Bilo jih je štirinajst in polovica jih je padla, med njimi tudi Alojz Pogorevc.

Silvo Grgič-Šimen

Dogodek izpred bitke

izza dni, ko se je bližal Jelenov žleb

Najbolj od vseh se je resnosti položaja, v katerem se je znašla patrolja, zavedel Janezek. Uvidel je, da je vrag vzel šalo in da je treba naglo ukrepati. Za dogovarjanje ni bilo časa, bilo pa je tudi jasno, da je iz skednja odpor nesmiseln...

Janezek je zato zgrabil puško in zdrsnil po nekakšni trugi za rezanje sena in slame na zemljo in na vso moč stekel prek travnika proti gozdu. S tem je seveda belčkom v ležicah položajih predstavljaval naravnost idealno tarčo. Iz vseh strani so začeli streljati nanj in kar kmalu je nemočno omahnil v travo. En strel ga je zadel pod kolonom, drugi pa mu je prestrelil pljuča. Od bolečin je puško izpustil iz rok...

Kljub temu pa se je še vedno počasi plazil proti gozdu. Nek belček mu je z roba gozda, zavpil, naj gre takoj na-

zaj, če ne, da ga bo ustelil. Tako se je Janezek zopet odplazil do tam, kjer mu je iz rok padla puška. Izravnal je nogo, zagrabil puško in sijo nastavil na prsa. Zakaj?

Hotel se je ustreliti, da jim ne bi živ prišel v roke, saj bi ga gotovo mučili. Pri tem pa je bil neroden, saj je bil na koncu svojih moči. Puška se mu je premaknila preveč na levo stran prsi, ko je sprožil. Pok iz njegove puške je nekliko zmedel belčke, da si niso upali brezskrbno prodirati naprej. Janezek je upal, da bodo ostali štirje nekako izkoristili trenutno zmedo, ki

jo je on povzročil in pobegnili iz skednja.

Zapel je puškomitraljez...

Nič od tega se ni zgodilo. Da bi kaj takega ponovil, ni imel več moči: nemočen je obležal v travi. Belčki so tedaj njegove tovariše najprej klicali k predaji, vendar ni bilo nobenega odgovora. Prav verjetno so bili vsi tako zmedeni, da so le čakali, kaj bo. Tedaj pa je na povelje belogardističnega vodje zapel njihov puškomitraljez, ki je tanke preperete lesene stene skednja preluknjaval, kot da bi bile iz lepenke.

Trije Janezkovi tovariši iz patrolje: Adam, Banič in Stane so bili mrtvi. Janezek je ležeč na travniku slišal le njihovo kratko smrtno ječanje. Nato je belogardistični morilec premaknil svoj puškomitraljez in z drugim rafalom zadel še desetarja Žgajnarja, tako da mu je zdrobilo nogo v stopalu in

členek. Belogardisti so se dokončno napotili k svojim žrtvam. Enega za drugim so iz skednja izvlekli vse tri mrtve partizane, nato pa še težko ranjenega desetarja Žgajnarja. Ko se mu je nek belček približal in ugotovil, da je še živ, se je zelo začudil.

Vse, kar se je tedaj dogajalo na skednju, je v bolnišnici Janezku dosti kasneje pripovedoval desetar Žgajnar. Tako sta skupaj obnovila, kako je kakšnega zadel tisti smrtni rafal. Adama je zadelo v zgornji del telesa, Beniča po sredini prsi, Staneta pa nekoliko nižje. Če ne bi tedaj

Janezek skočil iz skednja, bi ga del rafala prav gotovo zadel v glavo in bi bil takoj mrtev. Janezek je brez moči iz travnika gledal štiri svoje tovariše, ki so ležali na tleh.

Kaj so storili z njimi?

Belčki Janezka in Žgajnarja tedaj niso postrelili, kar je bilo precej čudno. Kaj so vendar nameravali storiti s težko ranjenima ujetima partizanoma? Ali jih bodo razkazovali kot živ dokaz svojega »junaštva« oziroma kot dokaz za dobro opravljeno Judežvo delo, saj so zanj

Nad ujetima partizanoma bi se gotovo znesli in krepko kršili ženevsko konvencijo. Ravno pri Janezku in Žgajnarju pa so jo odločili spoštovati: tri padle partizane so naložili na voziček samček, nanje vrgli še ranjenega Žgajnarja, Janezka pa sta dva belogardista vlekla držeč ga pod pazduhama prek travnička in zorane njive...

(se bo nadaljevalo)

Kmečki puntar na belem konju

Ko prebiram knjigo Pot kmečkega ljudstva v OF, ki je izšla leta 1986, je večkrat imenovan naš bizeljski rojak Stanko-Iljaž Jurčkov. Avtor ga uvršča med tiste kmečke mladinske voditelje, ki imajo največ zaslug, da se je kmečko mladinsko gibanje razvilo v tako pomembno – napredno organizacijo Zvezo kmečkih fantov in deklet.

Ob tem želim opisati dogodek, ki ga ne bom nikoli pozabil. Bilo je v jeseni 1941. leta, ko smo na Bizeljskem preživljali najbolj mračne dneve v svoji zgodovini: vse prebivalstvo Bizeljskega naj bi se po sovražnikovih ukazih izselilo v nacistično Nemčijo.

Bizeljski kmet – vinogradnik je bil od davnine z dušo in telesom navezan na svojo zemljo in ponosen na prelepe vinograde. Ljudje niso vedeli, kaj naj storijo. Zavladala je splošna panika in malodušje, nihče ni več prijel za delo.

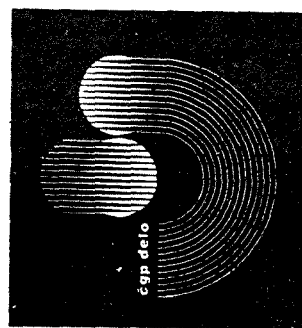
Naša družina je bila zbrana v kuhinji, ko zaslišimo na dvorišču topot konjskih kopit. Vsi smo utihnili in oče mi je namignil, naj pogledam (star sem bil 16 let). Na belem konju je sedel Stanko Iljaž – Jurčkov. Vprašal je po očetu in mi dejal, naj ga pokličem. Z očetom sta bila mejaša in dobra prijatelja. Oče je bil podporni član društva (KFD), jaz pa redni član. Vsi smo se rado vedno zbrali na dvorišču. Iljaž je resno, vendar mirno dejal: »Prišlo je najhujše, vendar ne smemo kloniti. Prišel je čas, da

pokažemo, da smo narod, ki se ne da potepati. Prijeli bomo za orožje in se borili za osvoboditev. V Ljubljani je že ustanovljena Osvobodilna fronta, vseljudska organizacija, ki zajema vse napredne sile in zavedne Slovence. Tudi naše, brežiško, okrožje DKFO, kamor spada tudi naše društvo iz Bizeljskega, je prestopilo v enotno fronto OF. Nismo sami, naši zavezniki so Sovjetska zveza, Amerika in Anglija. Borci OF so že organizirani v skupine in napadajo okupatorja. Hitler ne bo zmagal!

Izognite se selitvi in se začasno vselite v kraje, ki niso predvideni za selitev. Odbor OF za Bizeljsko bo dal vse potrebne informacije. Iljaž je mojemu očetu naročil, naj o tem obvesti še vse ostale sovaščane. Obrnil je konja in zaklical: Ponos in pogum! Nekaj časa smo ostali kot vkopani in gledali za jezdecem. Odselili se bomo v Celje k našim prijateljem, je dejal oče. Občutili smo olajšanje in se začeli pripravljati na selitev.

Vsa naša družina je sodelovala v OF, moj stric Jože se je boril v partizanskih enotah in ima čin polkovnika. Veliko fantov iz naše vasi je odšlo v Kozjanski odred in druge enote. Več borcev je tudi padlo. Vsekakor je predvno mladinsko gibanje na Bizeljskem, organizirano v DKFD, pripomoglo k temu, da se je toliko Bizeljčanov vključilo v OF.

Ivan Sotlar

ČGP DELO

Časopisno in grafično podjetje Delo

TOZD Tisk časopisov in revij
TOZD Grafična priprava
TOZD Knjižni in komercialni tisk
TOZD Grafična dodelava

61000 LJUBLJANA, Titova cesta 35

p. p. 29
Telefon (061) 315-366
Telex: 31291 yu dtlj

Predstavništvo Beograd:

Moše Pijade 12
Telefon (011) 336-094 in 335-089

Dejavnost TOZD

- stavljenje (foto, lino, mono), izdelava enobarvnih in večbarvnih filmov in klišejev
- roto-ofset časopisni in revialni tisk
- ofset in knjigotisk (eno in večbarvni)
- grafična dodelava (knjigoveznica)

Republiški odbor ZZB NOV Slovenije o gospodarskih vprašanjih in o ustavnih spremembah

Zavreči pritiske

Po končanem uvodnem celovitejšem razmišljanju podpredsednika Zveznega izvršnega sveta Janeza Zemljariča o stanju in smereh korekcij našega gospodarskega sistema je sledilo kar petindvajset borčevskih vprašanj in razmišljanj na to temo.

Vrstila so se vprašanja, kot na primer, kaj si misli ZIS in kako namerava z administrativnega principa preiti na tržnega (Sveto Kobal je ob tem vprašanju dejal, da je prepričan, da nas je prav to »državno« misljenje pripeljalo do sedanjega stanja); sledilo je vprašanje, kako misli ZIS razrešiti velike izgube, ki so se nakopičile v Narodni banki Jugoslavije – torej v federaciji, oziroma kaj je s socializacijo teh dolgov. S tem je bilo povezano tudi tretje vprašanje o tem, kako bo ZIS preprečil, da se ne bi stari in novi dolgovi spremenili v državne dolgove, ter kaj je z neposrednim vlaganjem jugoslovanskega gospodarstva v nerazvita območja, (ob upoštevanju vedenja, da je splošno mnenje jugoslovanskega gospodarstva, da na tem področju ni pravih, celo ne ustavnih možnosti)?

Nekateri delegati so spraševali, kako smo v pogovori na nedavno končanem obisku sovjetske delegacije uspeli zagotoviti poravnavo našega suficita s Sovjetsko zvezo.

Eno temeljnih vprašanj je zagotovo postavil Vojan Rus, ki (se) je spraševal o vzrokih krize in pravi poti za izhod iz nje. Vprašal je Zemljariča, ali ni morda eden temeljnih vzrokov za njo v »veliki zvezni koaliciji« zaostalih delov države, pa v nepopolno slabi organizaciji dela, ki je po mednarod-

nih podatkih vzrok za dva do trikrat slabšo produktivnost od evropskega povprečja. Vojan Rus si je deloma že tudi odgovoril, ko je opozoril, da je za izboljšanje stanja nujna tako imenovana »mirna revolucija« v obliki prave politične volje za postavljanje pravih strokovnjakov na prava mesta.

Dr. Stane Pavlič je segel na področje izvoza in devizne zakonodaje. Težko si je predstavljati vsaj minimalnih pogojev za dobro izvozno gospodarjenje brez logičnih in spodbudnih predpisov, je dejal. Zakaj torej naša politika daje možnost lenim in nedelavnim, da jemljejo od pridnih? Ali je v luči takšnih dajatev res, da ZIS podpira uspešne izvoznike in uspešno proizvodnjo? Bolj kot to dvojno se zdi, je dejal Pavlič, da ZIS ustvarja nekakšen komunizem bede in revščine, kar nenazadnje potrjuje tudi sklad za nerazvite, ki se je povečal za 300 odstotkov. Zato ponekod na Slovenskem delavci niso prejeli osebnih dohodkov, nekateri direktorji pa v nemoti odstopajo... Pavlič je spomnil tudi na pomoči za potresna območja in podobno, kjer je neučinkovitost vlaganj očitna in nad porabljenimi sredstvi ni nikakršnega pravega nadzora. Isti govornik je ob Zemljaričevi repliki o pogajanjih z IMF tudi dejal, da sicer ne pletira za pisanje o vseh podrobnostih pogovorov, vendar pa bi

kazalo objaviti vsaj tisto, kar v tujem tisku že itak pišejo vsi...

Sledila so še nova vprašanja o tem, zakaj ZIS tako pogosto spreminja stališča do pogajanj z IMF, kaj je pričakovati od novoimenovane Mikuličeve komisije, nato pa nekaj trditvev: da ni mogoče doseči sprememb, če ne bo tudi ZIS radikalno spremenil svoje proračunske politike, da številni jugoslovanski ekonomisti opozarjajo, da zahteva položaj drugačno (in to hitro) politiko, da nobena komisija s še tako prizadevnim delom ne bo dosegla nič, če ne bo sprememb v glavih »centrov moči«. V to skupino zaskrbljenih vprašanj in tudi jeznih dokazov so borci uvrstili naše epidemično pehanje za organizacijo velikih mednarodnih in svetovnih prireditvev tipa zagrebške univerziade ter predlagali vsaj petletni moratorij na vsakršne tovrstne prireditve.

Poleg še drugih tehtnih vprašanj pa ne smemo mimo tistega, ki ga je postavil Bogdan Osolnik in se je nanašalo na napoved »velikih sprememb«. Osolnik je namreč vprašal, kako si ZIS predstavlja v kratkem času (in hkrati ko potekajo ustavne razprave) sprejemati še nove zakonske spremembe. Menil je namreč, da utegne takšno, prenapetost sprejemanje novih zakonskih predpisov priti že kar na začetku v opreko z ustavnimi določili, oziroma bi utegnili že kar takoj terjati nove popravke ustavnih določil...

Kaj je na vse to in še več tukaj nezapisanih podvpra-

šanj, odgovoril Janez Zemljarič? Še enkrat je poudaril nujno po striktnih ukrepih za izvoz, tržno gospodarjenje, realno vrednost dinarja in odplačevanje nakopičenih dolgov, pri tem pa je poudaril, da še mnogi fetišizirajo možnosti tržnega gospodarjenja, medtem ko dobršen del jugoslovanskega gospodarstva, na to še ni pripravljen. To je ilustriral samo z drobnim podatkom o dejanski pripravljenosti reševanja problema izgubarjev: v letu 1987 je šlo v stečaj le 24 takšnih podjetij s skupno 1700 zaposlenimi delavci, kar je le kaplja v morje ob dejanskih številkah podjetij z dolgotrajnimi rdečimi številkami. Tudi to je še vedno vztrajanje pri socializaciji, je opozoril Zemljarič. Podobni so podatki na področju bank in bančništva, kjer dejansko še nobena banka ni zaprla svojih vrat, čeprav vsi rezultati kažejo, da so vsi novi primanjkljaji posameznih bank direktna nova bremena za Narodno banko Jugoslavije.

Na vprašanje o nalogah Mikuličeve komisije je Janez Zemljarič odgovoril, da v bistvu ta komisija le nadaljuje delo Kraigherjeve komisije, z ožjim delokrogom na področju ekonomske in pravne politike kamor sodijo tudi iskanja formulacij o skupnih vlaganjih.

Nekatere nedorečenosti,

Slovenski borci so na seji republiškega odbora ZZB NOV Slovenije pretreseni ugotovili, da v iraško-iranski vojni ponovno uporabljajo kemična orožja in se nadaljuje vojna mest, kar povzroča številne žrtve med nedolžnim prebivalstvom. Ob odločni podpori dosedanjim prizadevanjem Predsedstva SFRJ in Zveznega izvršnega sveta, da bi našli rešitev za ta vojni spor in da bi prišlo do premirja, pa obenem zahtevamo, da naši državni organi najodločneje protestirajo proti nenavadno krutim oblikam obračunavanja v tem vojnem spopadu. Poudarjamo veliko odgovornost, ki jo vodstva obeh neuvrščenih držav prevzemajo pred človeštvom zaradi nespoštovanja vseh zahtev za prekinitev ognja, ponudb za posredovanje tako neuvrščenih držav kot Organizacije združenih narodov. Zahtevamo, da vsi naši državni organi opozorijo obe strani, da se demokratično javno mnenje pri nas zavzema za skrben pregled vseh oblik našega sodelovanja s tema državama s ciljem, da z nobeno obliko sodelovanja, tudi gospodarskim, ne prispevamo k nadaljevanju nesmiselne vojne.

RO ZZB NOV Slovenije
predsednik Božidar Gorjan

ki jih doslej nismo mogli odpraviti ob odmerjanju sredstev za razvoj nerazvitih delov države pa so, je dejal, tudi posledica pomanjkljivosti v Zakonu o združenem delu.

O deviznem zakonu, menda v zadnjem letu najbolj kritiziranem zakonu v naši državi, je podpredsednik ZIS izjavil, da ga bo treba popraviti in najti ustreznejše, trajnejše rešitve. To je torej eden najbolj tolažilnih odgovorov na borčevska vprašanja, čeprav seveda na vse podrobnosti v tako kratkem času niti ni bilo pričakovati odgovorov.

V nadaljevanju seje RO ZZB NOV Slovenije je Božidar Gorjan, predsednik tega organa, še enkrat spregovoril o nekaterih časopisnih na-

padih na JLA, za katere so se borci že strinjali, da jih obsojajo, hkrati pa so obsodili tudi kampanjski pristop k pisanju o teh vprašanjih v jugoslovanskem tisku in pritikanje negativnega razpoloženja do JLA vsem Slovincem.

Ugotavljali so, da so razprave v borčevskih organizacijah o ustavnih spremembah in amandmajih v polnem teku in so sprejeli o poteku javne razprave tudi skupno poročilo, ki ga bomo v celoti objavili v prihodnji številki.

Na koncu seje RO ZZB NOV Slovenije so borci oblikovali tudi protestno sporočilo ob vesteh o poteku vojne med Iranom in Irakom.

B. Ž. J.

Protestna izjava

Sredi Celovca hočejo postaviti spomenik tistim, ki so jih »odvlekli Titovi partizani«.

Nemškonalne organizacije na Koroškem, nadaljevalke idej nacizma, se trudijo valiti krivdo na druge, da bi zabrisale svoje zločine.

Ce bodo svojo namero v Celovcu uresničili, predlagamo, da v vseh občinah Slovenije, ki so bile okupirane leta 1941, postavimo povsod enake spominske table. Na njih naj bo navedeno število nedolžnih žrtv nacionalsocialističnega terorja v tej občini in še skupno število vseh žrtv v vseh občinah okupirane Slovenije.

Pripis na spominskih ploščah naj bi tudi povedal, da je bilo veliko število zverinskih nacističnih krvnikov na Slovenskem avstrijskih državljanov.

Svojci nacističnih žrtv

Obisk Mauthausna

Komisija za interniranje pri Republiškem odboru ZZB NOV Slovenije in Turistična agencija Apletour organizirata ob 50-letnici ustanovitve taborišča Mauthausen dvodnevno potovanje na slovesnost z naslednjim programom:

14. 5. 1988 odhod iz Kranja, Škofje Loke in Ljubljane, nato preko Celja, Maribora in Graza do Spitala ob Pyhrnu, kjer bo prenočitev.

15. 5. 1988 vožnja v Mauthausen, kjer bo ob 10.30 uri komemoracija pred jugoslovanskim spomenikom ob 11.30 osrednja komemoracija na Apelplatu ob 13.00 priložnostna slovesnost pri plošči ustrlejenih talcev iz Begunj

Po končanih slovesnostih odhod po »stopnicah smrti« v kamnolom Wienergraben, nato pa kratek obisk v taborišču Gusen, kjer je umrlo veliko Slovencev.

Popoldan povratek v domovino. Prijave sprejemajo Alpetourove turistične poslovalnice do 20. aprila 1988 (Ljubljana, Šubičeva 1, tel. 061-211-118, 211-358,

221-420, 221-778; Škofja Loka, tel. 064-60-960, 61-564; Kranj, tel. 064-21-022, 23-883; Bled, tel. 064-77-575 in 77-451).

Iz krajev, kjer ni poslovalnice, se lahko prijavite z dopisnicami na naslov: Alpetour Škofja Loka, Titov trg 3/a tel. 064-61-660 ali 064-62-496.

Cena prevoza, prenočišča in polpenzion zrna po osebi 115.000 din. Ob prijavi je treba nakazati akontacijo v znesku 45.000 din, preostanek pa najkasneje 7 dni pred odhodom (ZIRO RAČUN: 51510-601-15692 APLETOUR TURISTIČNA AGENCIJA ŠKOFJA LOKA s pripisom »Mauthausen IZL/834061«.) Agencija si pridržuje pravico do spremembe cene, če se povišajo cene prevoza ali znatneje spremenijo devizni tečaj. Navedena cena velja, če bo najmanj 40 udeležencev. Vse interese posebej opozarjamo, da se prijavijo čim prej, zaradi hotelske rezervacije.

Vse natančnejše informacije (čas odhoda itd.) lahko dobite na Občinskih odborih ZZB, kjer imajo tudi celoten program.

Opozarjamo, da ne pozabite vzeti s seboj veljavni potni list in le toliko dinarjev, kolikor dovoljujejo predpisi, oziroma deviz, na podlagi potrdila banke.

cem, rojenem 1923. leta na Kamnem, občina Tolmin. Rajka so 9. januarja 1944 Nemci ustrelili v Kobaridu. (Ima spominsko obeležje). Za resničnost podatkov jamči

Marta Pahor-Nataša
Pobeška c. 3
Koper

Odbor skupnosti borcev 30. divizije sporoča, da so podatki, ki jih je v svojem poročilu v 12. številki TV-15 (nepooblaščen) navedel tovariš Lojze Krstancić – Minko nepopolni in potrebni popravkov: datum proslave na Humu v Goriških brdih ni 15. junija, temveč 3. septembra, pomota je tudi pri navajanju 27. brigade S. Gregorčiča, ki je sicer 17. SNOUB S. Gregorčiča, prav tako ni nobene 28. brigade Bazoviške, temveč je 18. SNOUB Bazoviška. Pri tem naj dopolnimo še, da bo 30. divizija organizirala še proslavo na Krasu v Komnem, septembra letos (natančen datum bomo še sporočili), sodelovali pa bosta 19. SNOUB Kosevala in 20. brigada Tržaška (Triestina) 31. divizija pa bo na Gorenjskem priredila proslavo 7. SNOUB Franceta Prešerna in drugih enot, da bo s tem vključeno celotno območje enot 9. korpusa na Primorskem in Gorenjskem.

Za odbor tajnik Franjo Bavec – Branko

Pojasnili

K objavljeni sliki in članku »Več pristnega sodelovanja« avtorja Draga Vresnika TV-15 štev. 11 z dne 17. marca 1988 želimo pojasniti naslednje:

Člani številne Berginčeve družina (Miklavževe) iz Kamnega pri Kobaridu so bili aktivni udeleženci NOV.

STANKO BERGINC roj. 1925 Kamno, občina Tolmin (STANISLAV je ista oseba) je pripadal VOS-u, VDV-ju II. brigade II. čete II. vod. Deloval je na območju Tolminskega in Zapadno primorskega okrožja.

Na objavljeni sliki je v resnici tovariš Stanko (v prvi vrsti – prvi z desne) upokojen višji oficir. Sedaj stanuje v Ljubljani, Kvedrova 24. MAKS BERGINC (Stankov brat), rojen 1921 na Kamnem, občina Tolmin, je pripadal VOS-u, VDV-ju II. brigade, II. četa, vodnik voda. Deloval je na območju Tolminskega in Zapadno primorskega okrožja.

Pri opravljanju službene dolžnosti so ga januarja 1944. na Kamnem pri Kobaridu zajeli Nemci. Odpeljali so ga v uničevalno taborišče Dachau, kjer je neznanega datuma umrl. Zajet je bil skupaj z bratom Rajkom Bergin-

tv-15 naš TOVARIS

TV-15 je oznaka za kurirsko postajo, ki je delovala v vaši Občini v dolini med Dolenjskimi Toplicami in Semičem.

TV-15 je glasilo Zveze združenj borcev NOV Slovenije in Zveze rezervnih vojaških starešin Slovenije, ki sta njegova ustanoviteljici. Izdajatelj je Založba Borec s sedežem v Ljubljani.

Naslov uredništva: Ljubljana, Miklošičeva 28/I. Telefon: 327-780. V uredništvu smo: glavni urednik – ZVONE KRŽIŠNIK, odgovorni urednik – VIKTOR KONJAR, novinarji-uredniki – ŽIVA DROLE, BOJAN KUNTARIČ, MILENKO STRAŠEK, BOJANA ŽOKALJ-JESI, redaktorica-lektorica – MIRANDA MRČELA, tehnični urednik – DRAGO SETNIČAR, tajnica uredništva – MARA OKORN.

Uprava in naročniški oddelki: Ljubljana, Ul. Moše Pijadeja 24. Telefon: 317-049. P. P. 588.

Člani časopisnega sveta TV-15: predsednica – MIRA SVETINA, DUŠAN BENKO, RASTKO BRADAŠKA, MILAN FILIPIČIČ, TONE GOŠNIK, FRANC KONOBELJ, MARIJAN LAH, FRANJO MAROŠEK, IVO OREŠNIK, JOŽE OBLAK, ZORKA PERŠIČ, IVAN REPINC, JOŠT ROLC, VANDA ŠKODNIK, BLAŽ LAVRIČ, VLADIMIR DEJAN, MARINKA LEVIČNIK.

TV-15 izhaja kot tednik. Cena izdaja: 300 din. Letna naročnina za 1988 (52 števil): 13.000 din. Naročnina za 1. polletje: 7.000 din.

TV-15 izhaja kot tednik. Cena izdaja: 300 din. Letna naročnina za 1988 (52 števil): 13.000 din. Naročnina za 1. polletje: 7.000 din.

Tisk in korektura: CGP Delo, Ljubljana.

TV-15 je oproščen temeljnega prometnega davka po mnenju Sekretariata za informacije IS SRS (42/1-72 z dne 12. 4. 1974).